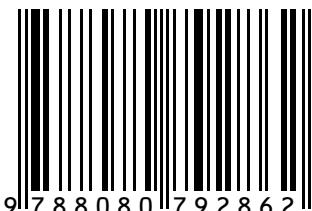

H. H. WILLE, K. ŠLAPOTA, B. ŠLAPOTA
a kolektív

NEFALŠOVANÁ
HISTÓRIA

*Dobrovoľne žiť v klamstve znamená odsúdiť
sa do neslobody. Ešte nik nezmenil pravdu
na lož svojou turdohlavosťou.*

AKO ZBOHATLI AMERIČANIA NA ROPE OPERÁCIE TAJNÝCH SLUŽIEB

9 788080 792862

Kvalita niektorých dobových fotografií je veľmi nízka, ale pre ich historickú hodnotu ich v publikácii zverejňujeme.

H. H. WILLE, K. ŠLAPOTA, B. ŠLAPOTA
a kolektív

K R V A V É I M P É R I U M

UTAJOVANÉ DEJINY 20. STOROČIA

Obsah

Obsah	5
Predstaviteľ	11
Úvod	12
AKO SA ZRODIL TRUST	13
Dynastia Rockefellerovcov	13
Hľadanie miesta na slnku	14
Nenávytný pažerák	15
PRVÁ VOJNA O ROPU	17
Tajná zmluva	17
Vojna o ropu	18
Smeje sa ten tretí	19
Generálny štrajk	20
Krvipreliatie v Pittsburgskej kotolni	21
Rockefellerovo „čarovanie“	23
Na ceste k moci	25
VZNEŠENÍ BRATIA NOBELOVCI	27
Bitka o svetlo Ázie	29
Praktická škola krízovej ekonomiky	30
Ani Rooseveltova palica	32
Nové počtárské čarovanie	33
HLADANIE NOVÝCH CIEST	34
Aréna veľmocí	35
Priateľ v knázskej sutane	37
Kto bol tajomný knaz?	38
Sherlock Holmes nemal poňatia	39
Yankee na dvore Abdula Hámida	41
Bagdadská železnica má zelenú	41
Finančníci medzi sebou	43
KVAPKA ROPY MÁ CENU KVAPKY KRWI	44
Sprisahanie proti mieru	44
Zázrak na Marne	45
VELKÁ NÁDEJ: DŽIHÁD, SVÄTÁ VOJNA	49
V tajnej misii	52
Povstanie v pústi	53
Muži bez svedomia a sudy bez dna	55
Dobrodinci Francúzska	57
Mierová loď z USA	58
AKO USA ZBOHATLI	59
A volanie o pomoc prišlo	59
Veľká zrada	60
Záhadný podnik Jilderim	61
VELKÝ OKTÓBER	
A CUDZIE INTERVENCIE	63
Hra s nemeckou kartou	63
Za všetkým sú poklady Ruska	64
Machinácie s trockistami	65
Úloha priateľov ruskej revolúcie	66
Krach faženia mocností Dohody	66
Politické kompenzačné dohody	67
Ďalsia krvavá bitka	68
OBCHODNÍK SO SMRŤOU	69
Na vzostupe	70
Predavač ponoriek	70
Zaharoff čelí konkurencii	72
Na ceste k vysokej politike	73
Zaharoff buduje koncern	73
NA MNOHÝCH STOLIČKÁCH	75
Zaharoff zamieril do Ruska	75
Vojna musí byť dlhá	76
Záujem o naftu	77
Rytierom Čestnej legie	78
Rozpaky na západnom fronte	78
Žiadna ofenzíva proti Briey	78
Obludné rozmery vojny	79
Zaharoff – politickým predstaviteľom	80
Ďalšie vojnové štvanie	81
Vojna bola kšeftom	82
Vražda Liebknechta a Luxemburgovej	83
Darček k narodeninám	83
Povojnový ústup zo scény	84
V RÉŽII DOLÁRA	86
Debakel v Janove	89
RAPALLSKÁ ZMLUVA	92
Intrigy a vražda	93
Zákazníci zo „slobodného Západu“	94
OBJAVENIE ROPY V MEXIKU	97
Nestraň nos do amerických vecí	97
Dolárové nátlaky	97
Pacifická Mexika	99
Podpísal si ortiel	99
Ruka ruku umýva	100
Bratia Dullesovci	100
Úplatkársky škandál	101
Mexiko chudobnie	101
Ropa pre socializmus	102
Sovieti objaviteľmi nových technológií	105
ARUBA A CURACAO KLÚČE K MOCI	108
Vojna v Gran Chacu	110
Vojna o liadok	113
VOJNA V PACIFIKE	114
Záujem o med a cín	114
Nafta opäť v hre	115
V mene národov	117
Má dat – dal	118
ČO MÔŽE NAHRADIŤ ROPU?	120
Skvapalňovanie uhlia	123
NOVÝ MONOPOL V RUKÁCH STARÝCH MONOPOLISTOV	125
Ako sa Deterding zamiloval do Hitlera	128
A bolo dosť ľudí, ktorí tomu verili	129

Cesta k militarizácii	129	JASNEJŠIE NEŽ TISÍC SÍNK	187
ZRODENIE „OSI“ ZLA	131	Operácia Alsos	188
Generálna skúška generálov	133	Vzájomná nedôvera	189
Dary na rozlúčku	134	Druhá misia Alsos	190
Stará hra má novú reprízu	135	Zobrať vedcov, urán i zariadenie	191
AKO SA ZAKLADAL POŽIAR V EURÓPE ..	137	AMERICKÉ VAROVANIE	192
Nebezpečná dvojhra	138	Evakuácia	192
na Blízkom východe	139	Voronež, marec roku 1942	194
Tajné veci velenia	142	Prvý úspech	195
NOVÁ HITLEROVA TVÁR	143	Výbuch na Sibíri	196
Kto z koho?	145	S prstom na spúšti	197
Ústup zo slávy	146	PLÁNOVANIE ATÓMOVEJ AGRESIE	198
DESAŤ ÚDEROV, KTORÉ OTRIASLI SVETOM	149	Mýtus sa rozplynul	199
Operácia Dráždany	150	Čo dokazujú skoršie americké dokumenty	199
Brutálne vraždenie civilistov	151	„Alternatív“ Williama Donovana	200
Znovu „veľká zrada“	152	„Obrátiť proti Rusku“	201
Strojcovia vojny si oddýchli	154	V snahe o „lacné víťazstvo“	202
STUDENÁ VOJNA		Predsa len spolupráca?	203
NAMIESTO MIEROVEJ ZMLUVY	156	BRITI V PROBLÉMOCH	204
Hlúpa dolárová značka	158	50 miliónov dolárov za Eisenhowera	208
MARSHALLOV PLÁN	160	SVET V POHYBE	209
Intervencie do Kórey	161	Bagdadský pakt	209
ATÓMOVÁ HROZBA SVETU	163	Invázia na Suez	210
Údiv nemeckých fyzikov	164	Ropná kríza	211
ČO PRINIESOL OBJAV ENRICA FERMIHO?	167	Washington si mädlí ruky	212
Dar prírody	167	Francúzska fatamorgána na Sahare	212
Správy z Francúzska	168	PUČ FRANCÚZSKYCH GENERÁLOV	215
K dohode vedcov nedošlo	169	Doktríny nie sú žiaduce	215
Churchill to považoval za bluf	170	Dullesove intrígy	218
Nacisti prejavili záujem	171	Vzdušný most	219
ANI GRAM URÁNU	172	Čo ešte zostáva?	220
Súboj o „tažkú“ vodu	172	EISENHOWEROVA DOKTRÍNA	221
Aktivita Nemcov	173	Normálne americké vydieranie	222
Francúzsky tah	173	CIA – dejiny bez morálky	224
Rošáda francúzskej rozviedky	173	„Exekutívne akcie“	224
Neuskutočnený experiment	175	Bilancia „firmy“	225
Čo Einstein neskôr lutoval	175	Úpadok a obroda	226
Kto z koho?	176	HLADANIE PIATÝCH KOLÓN	227
Nastupuje špionáž	177	Dullesov odkaž	227
Churchill dal zelenú	178	Pravá tvár sionizmu	228
Základy projektu Manhattan	178	Teror plus antisovietizmus	229
Operácia v Nórsku	179	Sionizmus ohrozuje mier a bezpečnosť národov	229
Nemci zúrili	181	S POSLANÍM DO PETROHRADU	232
KONEČNE ÚSPECH	182	Kontrarevolúcia	232
Americký projekt Manhattan	183	Revolúcia	233
Záverečná porada teoretikov	184	Machinácie tajnej diplomacie	233
Prvá obeť atómu	186	Kaledinova „piata kolóna“	234
		Sovietska mierová delegácia	235
		Anglo-francúzske machinácie	235
		Britský agent	235
		Na scéne Trockij	235

Nastupujú špióni	237
AGENT PRICHÁDZA	238
Peniaze a vražda	238
Cesta teroru	239
Puč bol zmarený	239
Lotyšské sprisahanie	240
Naháňačka začala	242
INTRIGY VO VLADIVOSTOKU	244
Teror na východe	245
Mier na západe	246
INTERVENČNÁ VOJNA	247
SEMENO VZKLÍČILO	250
Delenie Európy	250
Bielogvardejský exodus	251
Čo bol Torgprom	252
Gentleman z Revalu	252
HOFFMANNOV PLÁN	254
Návrat Sidneya Reillyho	255
Posol od Savinkova	255
„Zamestnanie ako každé iné“	256
Nedela v Chequerse	257
MOSKOVSKÝ SÚDNY PROCES Z ROKU 1924	258
PROTIBOLŠEVIZMUS NA BRODWAYI	261
Agent B1	262
Černosotnenci v Detroite	263
Koniec Sidneya Reillyho	264
OVERTÚRA NA VOJNOVÉ BUBNY	266
Schôdzka v Paríži	267
Plán útoku	268
Pohľad do zákulisia	269
Koniec sveta	270
TRI SÚDNE PROCESY	272
Súd nad Priemyselnou stranou	272
Súd nad menševikmi	272
Súd nad Vickersovými inžiniermi	273
Obvinení sa priznali	274
Koniec jednej éry	275
Reakcia sa zjednocuje	275
Churchill obrátil a varoval	276
Hlas rozumu z Ameriky	276
Ruská piata kolóna	277
Lavá opozícia	279
Cesta k zrade	281
Boj o moc	282
Alma Ata	284
Trockij na Prinkipe	285
ÚTOKY ZLAVA	286
Čakanie na Stalinovu smrť	286
Aj Hitler sa učil	287
Schôdzka v Berlíne	288
Teror a sabotáže	289
Ako získaval peniaze	290
Špióni sa regrutovali	290
Stát v pozore a čakať na rozkazy	291
VZNIK PIATEJ KOLÓNY	292
Diplomacia zrady	293
Trockij dáva inštrukcie	293
Cestou otvorenej zrady	294
V službách fašistov	295
DIPLOMACIA TERORU	297
VRAŽDY V KREMLI	300
Zlovestný Jagoda	300
Zavraždenie Menžinského	301
NA SCÉNU PRICHÁDZA TUCHAČEVSKIJ	303
Rozhodujúca chvíla	304
Napoleonské vidiny	306
SPOJENIE S FAŠISTAMI	309
Proces s trockistickým paralelným strediskom	309
Májová akcia	312
Finále	314
POSLEDNÝ MOSKOVSKÝ PROCES	315
Vražda v Mexiku	316
Mníchov	319
DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA	323
AMERICKÁ ANTIKOMINTERA	327
Zachraňujeme Ameriku pred komunizmom	330
FAŠIZMUS V AMERIKE	333
Paul Scheffer – história jedného prípadu	333
Diesov výbor	335
„AMERICA FIRST“ alebo AMERIKA NADOVŠETKO	339
Rozprávanie očitého svedka	344
Prípad šestnástich	345
SPOJENÉ NÁRODY	351
Pravá tvar sionizmu	354
Zaslužená pasca	355
Pravá tvár sionistov	356
SIONIZMUS AKO RASISTICKÁ IDEOLÓGIA	357
Rozoznávanie sionistického rasizmu	360
VYTVÁRANIE NEPRIATELOV	363
Sionistická dilema	364
Vyvrátenie protiargumentov	366
Prečo je to dôležité	367

VÝSLEDOK TAKEJTO POLITIKY	369	Grécko	425
TECHNIKY DEZINFORMÁCIE		Taliansko	426
A PODVODU	371	Francúzsko	428
Stereotypizácia ako metóda		Velká Británia	429
buržoáznej propagandy	371	Úpadok Veľkej Británie	432
Demokracia ako stereotyp	371	Holandsko	433
Stereotypizácia v praxi	372	Belgicko	434
Vnútorné stereotypy	372	Dánsko, Nórsko, Švédsko	435
Antikomunistické stereotypy	372	Španielsko	435
Stereotypy a reklama	374	Turecko	436
SENZÁCIA A SENZÁCIECHTIVOSŤ	375	BERLÍNSKA KRÍZA A VZNIK	
Nafukovanie bublín	375	NEMECKEJ SPOLKOVEJ REPUBLIKY	437
Poloprávdy a insinuácie	375	Berlínska kríza pokračuje	438
SPOLOČENSKÁ PROPAGANDA	378	ČO BOL SCHUMANOV PLÁN	444
Klamná štatistika	378	Rakúsko	447
Zatajovanie štatistiky	378	Situácia Západu	
Argumentácia v buržoáznych médiach	379	v predvečer Stalinovej smrti	447
ČO JE „VELKÁ LOŽ“?	381	Fiasco projektu	
Metodika fašistickej agitácie	382	Európskeho hospodárskeho spoločenstva	449
EURÓPA PO 2. SVETOVEJ VOJNE	384	ČAS ROKOVANÍ A INTRÍG	450
Grécko	387	Remilitarizácia NSR	455
Taliansko	388	Francúzsko	456
Taliansko a Balkán	390	Velká Británia	458
Francúzsko	392	Pád Štvreť francúzskej republiky	461
IDEY EURÓPSKEHO ZJEDNOTENIA	396	Grécko – problém Cypru	462
Francúzsko	396	Taliansko	462
Veľká Británia	399	Španielsko	463
Belgicko	402	Portugalsko	464
Holandsko	403	Dánsko, Nórsko a Švédsko	464
Dánsko	404	GENÉZA EURÓPSKEHO	
Nórsko	405	HOSPODÁRSKEHO SPOLOČENSTVA	465
Švédsko	405	Rímska zmluva	467
Španielsko	405	Problémy s poľnohospodárstvom	467
Portugalsko	406	Británia sa držala bokom	468
Írsko	407	SOCIALIZMUS NEVYVODIL ZÁVERY	469
Nemecká otázka	407	Dullesov odkaz	469
Rakúsko	409	Iniciatívy ZSSR	470
Sovietsko-turecký spor	409	Vznik Varšavskej zmluvy	471
Sovietsko-nórsky spor	410	Ženevská konferencia	471
Churchill vo Fultone a v Zúrichu	411	Sovietske rokovania s NSR	471
Začiatok studenej vojny – rok 1947	411	Znižovanie stavu armád	472
Grécko	411	Západ začína zbrojiť	472
Taliansko	412	Zmeny vojenskej stratégie	472
Francúzsko	413	FRANCÚZSKO: VZBURA GENERÁLOV	474
ANTIKOMUNIZMUS SILNIE	414	DE GAULLEO ROŠÁDY	480
Belgicko	414	De Gaulle a NATO	485
Rakúsko	415	Realizácia EHS	487
Holandsko	415	KONŠTRUKCIA EURÓPSKEHO	
Veľká Británia	415	HOSPODÁRSKEHO SPOLOČENSTVA	490
SPOR O NEMECKO	420	Nechut Veľkej Británie	491
Marshallov plán	422	Veľká Británia hnevala	492
Španielsko	424	Americké ambície	493

SPORY O POLNOHOSPODÁRSTVO	495
BÚRLIVÉ ROKY 1968 – 1969	505
Kríza gaullizmu	505
Revolty mládeže	506
Začalo sa to v Nemecku	508
Pokračovanie v Paríži	509
TRAGÉDIA INDOČÍNY	510
AMERICKÁ INTERVENCIA	515
Dekolonizácia pokračuje	519
Veľká Británia	519
Cyprus	520
Commonwealth	521
Hnutie neangažovaných krajín	522
VÝVOJ V ĎALŠÍCH EURÓPSKÝCH KRAJINÁCH	525
Dánsko	525
Nórsko	525
Švédsko	525
Taliansko	526
Portugalsko	527
Španielsko	528
Grécko	528
Turecko	529
DRUHÁ BERLÍNSKA KRÍZA	530
ŠPIONÁŽNA AFÉRA USA	533
Nemecká spolková republika	535
Uvoľnenie v znamení západonemeckej ostpolitiky	535
Východná politika NSR: 1969–1979	538
PROVOKÁCIE A ČIERNY TEROR	541
Provokátor z Holandska	542
CIA organizuje čierny teror	543
Tajné školy pre vrahov	545
Tajná smernica č. 9A 32199	545
SLOBODOMURÁRI	547
Na stráži záujmov „velkej Ameriky“	548
Držať spojencov na uzde	549
Základná zmluva NSR a NDR	552
Zmluva NSR a Československa	552
Kríza kapitalizmu 70. rokov	553
Krach svetového menového systému a ropná kríza roku 1973	555
KRÍZA A CESTA K HELSINKÁM	558
Helsinská konferencia	559
Armáda revanšu	561
V ROZPORE S DUCHOM HELSÍNK	563
Akcia proti vojenskému uvoľneniu	565
Bruselské zasadnutie NATO	566
WASHINGTONSKÍ JASTRABY	569
V rozpore so Záverečným aktom, v rozpore s medzinárodnými dohovormi	570
Provokácie a špiónaž proti ČSSR	571
CIA, BND a ďalšie	572
Prípad agenta F.	572
DIVERZIA PROTI ČSSR	574
Piráti a ich kapitáni	574
Nevydali ani vraha	576
Dva týždne po podpise	576
F. F. Reisen	577
V duchu revanšu	578
Skreslovanie histórie	578
Pozadie roku 1968	579
Bola to demagógia	581
Tajné arzenály	582
Panika	583
POLITIKA tzv. LUDEKÝCH PRÁV	585
Fakty o slobodnej Európe	585
Diverzanti éteru	586
Ďalšie usvedčujúce fakty	587
Čudná komisia	588
Ruka v ruke so State Departement	589
Hospodárska vojna – sankcie	590
Obrat v hospodárskych vzťahoch	590
HOSPODÁRSKA VOJNA	
PROTI SOCIALIZMU	592
Pred podpísaním Helsinského dokumentu	593
Diskriminácia ČSSR	594
Politika ekonomických sankcií	595
Protirečivý postoj západoeurópskych krajín	596
Hospodárska vojna západoeurópskych krajín	597
Hospodárska vojna Západ-Východ	597
Postupný rozvoj hospodárskych vzťahov	600
Diskriminácia socialistických krajín	601
Francúzsko a rozšírenie EHS	602
Situácia západu na prahu osmdesiatych rokov	606
Európa v okovách „Pax americana“	608
Pocit nebezpečenstva	609
Tri stĺpy vojenskej stratégie	610
Oživenie Západoeurópskej únie	611
Kto to mal zaplatiť?	612
Vydieranie Európy	613
EMBARGÁ A VOJNA	
V AFGANISTANE	614
Veľká Británia 80.-tych rokov	614
Vojna o Falklandy	616
Tatcherizmus	617
JE DEMOKRACIA VEC VEREJNÁ?	619
Vojenské základne USA: nástupište k agresii	621
ZÁPADNÁ EURÓPA	
AKO POSKOK PENTAGONU	622
Veľká Británia	622
Belgicko, Holandsko, Luxembursko	622

Západné Nemecko	624	Brežnev: skostnatelosť a šialenosť	666
Taliansko	624	Maďarsko 1956	668
Grécko	625	MEDZINÁRODNÝ CHARAKTER	
Pyrenejský polostrov	625	KONTRAREVOLÚCIE	670
VOJENSKÉ OBKLUČOVANIE	627	Heslo kontrarevolúcie:	
Dvojitý cieľ	627	Boj proti „stalinizmu“	670
Oporné body na Blízkom východe	627	Československé súvislosti	672
Pakistan	628	Úvahy pred búrkou	672
Turecko	628	Lech Walesa, hovorca nadnárodných	
Japonsko, Južná Kórea	629	spoločností	672
Hviezdne vojny	630	Maďarsko: vznik veľmi bohatej vrstvy	673
Cesta vedúca do prieplasti	630	Praha 68: Cesta k európskemu spoločenstvu	673
Generátor napäťia	631	Bol Dubček český Rocard?	674
Tretia vlna	632	Triedny boj pokračuje aj za socializmu	675
Agresívna stratégia Pentagonu	633	ODLOŽENÁ KATASTROFA	676
VOJENSKOPRIEMYSLOVÝ		Intervencia: voľba medzi dvomi zlami?	676
KOMPLEX	635	Fidel Castro a zásah v Prahe	677
Pentagonská sinekúra	635	Československo vydané	
Lobisti, propagandisti a mafiáni vojny	636	napospas liberalizmu	677
Preteky bez finišu	637	Nezasahovanie a internacionálizmus	677
Tajomstvo miestnosti č. 208	637	Sebakritika Komunistickej strany	
História jednej továrne na smrť	638	Československa	678
Vojensko-priemyselný komplex?		Charta 77: Hlas Rádia Slobodná Európa	679
Nič také v Amerike nie je!		Do poslednej bitky?	679
Nahor ku „hviezdam“	639	Stáli na strane „revolúcie“	680
Systém v akcii	639	KONTRAREVOLÚCIA	
NA CESTE K EURÓPSKEJ ÚNII	641	V RÉŽII KGB	682
Rakúsko	642	A potom prišlo Rumunsko	683
Dánsko, Nórsko, Švédsko	642	Od Chruščova k Ceaușescovi:	
Taliansko	643	35 rokov revizionizmu	684
Španielsko	645	Hnev ľudu a „totalita“	684
Portugalsko	646	Zradná úloha novej moci v ZSSR	686
Grécko	647	KRACH	688
Turecko	648	Duchovná príprava na kapitalizmus	688
TRETIE ROZŠÍRENIE EHS	650	Prechod ku kapitalizmu	690
IMPERIALIZMUS		Aféra storočia	692
SÚDOBEJ EPOCHY	653	NA POPRAVČOM KLÁTE	693
Koncentrácia výroby a monopoly	653	Prihorieva	694
Centralizácia a akumulácia	653	Referendum	695
A kde je demokracia?	654	POGROM BIELEHO DOMU	698
Bankové bašty imperializmu	656	Prielom	699
Export kapitálu	657	Na Biely dom – páľ!	700
IMPERIALISTICKÉ		„A teraz niečo zažijete!“	701
ROZDELENIE SVETA	659	Zavládla mafia	702
Dve funkcie vývozu kapitálu	659	Post scriptum	703
A svet sa otriasa	661		
Boj o nové prerozdelenie sveta	662		
Otázky militarizmu a vojny	662		
HORKÁ PORÁŽKA	664		
Nástup revizionizmu	664		
Chruščovov útok na Stalina	665		
Upevňovanie revizionizmu	665		

Predstaviteľ

Vážení čitatelia, do rúk sa vám dostáva súborná publikácia „*Krvavé impérium*“. Hned úvodom musím priznať, že redakcia pôvodne s jeho súborným vydaním nepočítala, avšak veľký čitatelský záujem, sprevádzaný priamymi výzvami redakcii, aby k takému vydaniu došlo, nás prinútil týmito návrhmi sa vážne zaoberať. Mnoho čitateľov nám totiž písalo, že si jednotlivé výtlačky Našej pravdy nezakladá, alebo že ich ani nemohli všetky zohnať, lebo distribúcia nášho týždenníka v sieti novinových stánkov nezriedka viazla.

Musím tiež priznať, že malý autorský kolektív pôvodne ani nepočítal s tým, že by seriál vychádzal tak dlho. A bol to opäť váš neutíchajúci záujem o poznanie mnohých historických skutočností, ktorý nás prinútil hľadať v archívoch nové a nové pramene osvetlujúce novodobú história ľudskej civilizácie. Sú to dejiny vývoja poslednej fázy kapitalizmu – jeho imperiálnej epochy. Na tomto pozadí sme chceli odhaliť jeho koristníku podstatu, ktorá je príčinou ľudskej biedy, najmä vojen, ktoré – akokoľvek sa to môže na prvý pohľad zdať absurdné – sú zdrojom nesmierneho bohatstva jedincov, ktorí si samozvane privlastnili a privlastňujú prírodné zdroje planéty, výsledky pracovnej činnosti stovky miliónov ľudí aj absolútну moc nad nimi.

Náš seriál dostał v súbornom vydaní podtitul „Utajované dejiny“. Niekto povie: čo je na dejinách tajné? Tie sú predsa všeobecne známe, vždy sme ich prežili a prežívame!

Kiež by to tak bolo! Opak je pravdou. Generácia sa strieda s generáciou a mnoho toho, čo ľudstvo prežilo v epoce vývoja imperializmu, upadlo časom do zabudnutia. Stručné učebnicové dejiny prevažne mlčia o okolnostiach tých či oných udalostí.

Naďalej sme teraz – v čase, keď sa imperializmu načas podarilo zatlačiť do defenzívnej pokrokové spoločenské sily túžiac po spravodlivejšej organizácii ľudskej spoločnosti – svedkami toho, že súčasná reálna spoločenská moc toho až príliš veľa z histórie pred najširšou verejnoscou zatajuje, či dokonca dáva novodobé dejiny prepisovať tak, aby z nich vymizla triedna podstata súdobej ľudskej civilizácie.

Dejiny sú týmto spôsobom falzifikované, aby si nové, mladšie generácie nemohli z nich vziať poučenie. Preto veríme, že naša publikácia „*Krvavé impérium*“ tento deficit vedomostí novodobej histórie aspoň čiastočne doplní.

Karel Šlapota, šéfredaktor

Úvod

Milióny rokov zhromažďovala Zem kvapalnú energiu vo svojom vnútri. Milióny rokov čakala ropa, či ju človek objaví, oslobodí a bude využívať. Ropa musela čakať dlho, dlhšie, než „čierne zlato“ – uhlie. Mnohostranné používanie ropy, ktorého sa kedysi staré kultúrne národy oboch pologulí ujali ako dedičstva najstarších epoch Zeme, upadlo s ich zánikom do zabudnutia. Ešte pred dvesto rokmi bola nafta považovaná za určitý druh patentného lieku. Ešte pred 200 rokmi plnila svoju civilizačnú úlohu len ako prostriedok na svietenie. Až keď sa vede podarilo premeniť súpera voskovej sviečky na konkurenca uhlia, t.j. premeniť prúd svetla na prúd energie, udrela veľká hodina ropy, ktorá sa stala hnacou silou dvadsiateho storočia a zostáva ľou dodnes.

K parnému stroju sa pridružila parná turbína. Spaľovací motor, generátor, elektromotor a transformátor zrevolucionizovali pôvodnú techniku. Automobil, motorová loď a lietadlo znamenali revolúciu v starej doprave, traktor v poľnohospodárstve. Rodokmeň výrobkov z ropy sa zväčšoval a rozširoval, jeho konáre sa rozrástli takmer do všetkých odvetví hospodárskeho života. S každým novým strojom, s každým automobilom a lietadlom, s každou novou lodou rástol zároveň význam kvapalných uhľovodíkov a svet volal po nafte stále hlasnejšie. „Vládcovia“ nafty natahovali ruky stále dychtivejsie po nových žriedlach a po nových trhoch. Zdroje ropy sa tak stali žriedlami ziskov naftových akcionárov a pod patronátom monopolov predmetom špekulácie na burzách. Rozprávkové bohatstvo a príslovečná chudoba – oboje vyviera z rovnakého prameňa.

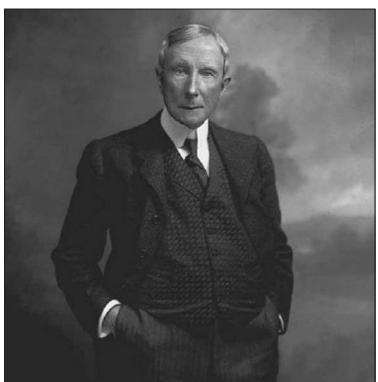
„Vládcovia ropy“ vytrhli krajiny a národy z polospánku dejín. Vytvárali nové štáty, kupovali ministrov, zostavovali vlády, korunovali králov a opäť ich zvrhávali z trónu. Korumpovali vedu, organizovali konferencie, konflikty, masakre, atentáty, revolúcie a vojny, obetovali milióny ľudí svojmu smädu po rope. Tak sa ropa stala na prahu minulého storočia dôležitou politickou záležitosťou, stala sa veľmocou, jedným z pomocníkov pri zrade imperializmu, razila a upravovala mu cestu.

A tak dejiny ropy môžeme bez preháňania považovať za dejiny vývoja kapitalistického imperializmu. A aj tejto téme bolo venované toto obsiahle dielo, na ktorého konci odhalíme podstatu kapitalistickej globalizácie v epoche vrcholiaceho odumierania imperializmu. Začítajme sa pozorne, lebo vzápäť pochopíme, že dejiny ropy sú novodobými dejinami civilizácie i jej budúcich osudov.

AKO SA ZRODIL TRUST

Dynastia Rockefellerovcov

Mladý muž s pokrivenými ústami a pichľavými očami v bledej tvári, ktorý teraz vstupuje na scénu, t.j. do pensylvánskeho pirátskeho skladu petroleja a whisky, najskôr netušil nič o úlohe, ktorá mu bola osudom prisúdená. Mal 25 rokov a už bol spolumajiteľom firmy Clark and Andrews v Clevelande. S majetkom asi 50 000 dolárov patril napriek svojej mladosti k najúspešnejším obchodníkom rozvíjajúcej sa priemyselnej a obchodnej metropoly pri Erijskom jazere.

John Davison Rockefeller

Jeho meno? John Davison Rockefeller, syn Veľkého Billa, obchodníka s koňmi – Williama Averyho Rockefellera. Ešte v krátkosti o pôvode mladého Rockefellera: Ked sa roku 1722 pristáhovali Rockefellerovci z nemeckého Sagendorfu do Ameriky, prispeli predkovia rodu po meči svojou chutou cestovať a predkovia po praslici svojou neobyčajnou plodnosťou ku kolonizovaniu Nového sveta. Prvá ratolest, ktorá vzbudila miestnu pozornosť, bol Godfrey Rockefeller, starý otec Johna D. Rockefellera. Hoci sa o ňom hovorilo, že to bol chudobný opilec škaredého vzhľadu a hrubého správania, predsa len to dotiahol na šerifa Veľkého Barringtonu. V manželstve s Luciou Averyovou mal desať detí.

William, jeho tretí syn, zdelen v každom smere otcove vlastnosti. Nikdy nemohol poctivo povedať, čo robí a ako to robí. Zatiaľ čo ostatní pracovali, cestoval William po kraji a často sa objavoval v Nilee, kde na Davidsovej farme „hrkútala holubička“. Pretože ctihodný Mr. John Davison prejavoval málo ochoty zveriť svoju skromnú a tichú dcéru Elisu povalačovi, odviezol si veľký Bill svojho zlatúšika po kovbojsky – násilím. Na Michigan Halle pri Richforde si postavil hniezdo, kde sa 8. júla 1839 narodil John Davison Rockefeller.

O niečo neskôr sa rodina prestahovala do Moravie v „Krajine najväčzej Isti“, ako pôvodné indiánske obyvateľstvo nazývalo kraj Cayunga. Zaujímavá krajina. Po ceste, pri ktorej stál Rockefellerov domček, tiahli na juh do Kalifornie muži, ktorých zlákala „zlatá horúčka“. Opačným smerom viedla cesta do „väzenského mesta“, neslávne známeho Auburnu.

S cestovnou taškou plnou zázračných medicín, s nožnicami, hrncom farby a šekovou knižkou, šiel Veľký Bill svojou zlatou strednou cestou. Svoj príchod do dediny a miest blízkeho i ďalekého okolia vopred ohlasoval vlastnoručne písanými vizitkami tohto znenia:

Dr. WILLIAM ROCKEFELLER známy špecialista na rakovinu, tu bude len jeden deň!
Vylieči všetky druhy rakoviny, ak nie je príliš pokročilá, ale aj tak ju podstatne zlepší.

Za jedno „ošetrenie rakoviny“ inkasoval učeň dr. Eisenbarta 25 dolárov. Svoju zázračnú medicínu, stočenú do fliaš, predával lacnejšie, nie však bez zisku. Malí farmári poznali zázračného doktora aj ako neustále cestujúceho úžerníka. Potrebuješ peniaze? Prosím, špecialista na rakovinu ich má dosť. Požičia ti rád. Úrok: 12%! Kto zostal dlžný splátky alebo úroky, zaplatil svojimi pozemkami. Tak či tak, zázračný lekár zarobil vždy. A vždy si potrpel na reklamu. Bez reklamy zostalo avšak jeho „holičstvo“ kradnutých koní. To bol totiž v Amerike nezákonný, čierny obchod.

Bohužiaľ, Veľkému Billovi, alias Williamovi A. Rockefellerovi, vycítali ešte čiernejšie priestupky, než boli podvody s koňmi. V júli 1849 vydal žalobca „Krajiny najväčzej Isti“ vyšetrujúcemu sudcovi zatykač na otca nášho „hrdinu“, v ktorom bol obvinený, „...že násilím a Istou prepadol ženu, proti jej vôli ju uniesol a v rozpore so zákonnými predpismi a ctou národa štátu New York ju znásilnil...“

Aby ušiel dlhšiemu pobytu v blízkom väzenskom meste, obrátil sa Ištivý Rockefeller čo najrýchlejšie chrbtom ku „Krajine najväčzej Isti“ a tajne utiekol so svojou rodinou do Owega, hlavného mesta kraja

Tioga, vzdialeného od Moravie 60 km. Tu tiež 10-ročný John D. prvýkrát sedel v školskej lavici, a ako pisatelia ságy rodu Rockefellerovcov prezrádzajú, „zarobil“ svoje prvé peniaze: najskôr niekoľko dolárov za desaťdňové zbieranie zemiakov a práve toľko na 7-percentnom úroku, keď zo svojej detskej pokladničky zapožičal 50 dolárov jednému farmárovi. Objav, že peniaze sa môžu zarábať dvojakým spôsobom, objav rozdielu medzi mzdou a „kapitálom“, priviedol neskôr Rockefellera ku chválenkárskemu priznaniu: „Od tohto okamihu som sa rozhadol, že nechám za seba pracovať peniaze!“

Bohužiaľ Veľký Bill sa mohol na rozvíjajúcich sa ekonomických úvahách svojich potomkov podieľať a tešiť len radou. Považoval za vhodné ukazovať sa v Owego len v noci alebo v čase, keď bol šerif na dovolenke. Tak sa stalo, že keď rodina roku 1853 trvalo opustila nehostinný štát New York a postavila svoj stan v Clevelande, násť veľmi zamestnaný muž stratil „svojich“ čoskoro úplne z očí.

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že asi v rovnakom čase sa v indiánskych oblastiach na kanadských hraniciach objavil istý dr. Livingstone. Predstieral hluchonemého, oženil sa s mladou peknou Kanadkou, získal trochu pozemkov a inak si zarábal na živobytie ako bylinkár a špekulant s pozemkami. Zomrel vo vysokom veku roku 1906 a svoje prvé a posledné miesto pokoja našiel v neoznačenom hrobe vo Freeporte. Životné osudy tohto muža by nám mohli byť ľahostajné, keby nebolo po jeho smrti niekoľkým novinárom napadlo porovnávať rukopis a fotografie Williama A. Rockefellera a Williama Livingstona. Výsledok týchto ich snáh si mohol každý preštudovať roku 1908 v New York Worlde Josepha Pulizera. Nebolo pochybností, že obaja Williamovia boli totožní.

Tak teda vyzeral muž s troma rodnými menami, ktorý vstiepoval Johnovi D. Rockefellerovi zásady a metódy obchodného života, tajomstvo „veľkého obchodu“, podla ktorých chcel John v Clevelande a Oil City urobiť kariéru.

Hľadanie miesta na slnku

Cleveland, široko rozložený pri ústí rieky Cuyahago do Erijského jazera, ponúkal ctižiadostivému mladému mužovi potrebný odrazový mostík k úspechu. Prírodná vodná cesta a dve novo dostavané železnice, početné mlyny, píly, továrne na súkna, obuv a odevy, zlievárne železa a strojárske podniky v meste dopriali sprostredkovateľom obchodov a lodiarm v clevelandskom prístave dobré zisky. U jedného z nich, u firmy Hewit a Tuttle, našiel Rockefeller po krátkom štúdiu na obchodnej škole svoje prvé miesto ako pomocný účtovník. To bolo na jeseň

1855. Plat: 4 doláre týždenne. O rok neskôr, keď postúpil na hlavného účtovníka, žiadal o zvýšenie platu. Mr. Hewit mu ponúkal 700 dolárov ročne. Rockefeller žiadal 800 dolárov. Pre túto nezhodu sa rozišli.

John D., ktorý sa domnieval, že sa už dosť naučil, pokiaľ ide o „obchod s výrobkami a ich dopravu“, sa obzeral po rovnako zmýšľajúcich obchodných priateľoch a kapitálovu silných spoločníkov. Rozhodol sa založiť vlastnú firmu s Mauriceom B. Clarkom, o 10 rokov starším, a s veľmi váženým Georgom W. Gardnerom, budúcim starostom Clevelandu, a súťažiť so svojím doterajším zamestnávateľom. Úder bol dobre mierený. Potrebný obchodný podiel si John D. vypožičal u Veľkého Billa, cestujúceho bankára – svojho otca. Mal šťastie, že zaplatil len 10 % úrokov. Za tieto peniaze smel nastúpiť 1. apríla 1858 v Riečnej ulici č. 32 ako hlavný účtovník novozaloženej firmy Clark, Gardner Co.

Za prvý obchodný rok dosiahli 450 000 dolárov obratu a 4500 čistého zisku. Na konci druhého roka bolo už na strane „má dať“ 35 000 dolárov čistého zisku. Za prislúchajúci mu podiel na čistom zisku by John D. musel slúžiť aspoň 10 rokov za účtovníckym pultom svojho prvého zamestnávateľa. Za časový a peňažný zisk vdačil Rockefeller tomu, že skúsil jednoduchú vec: malá clevelandská banka

Ťažobné veže Oil Creek

povolila jeho firme úver 2000 dolárov. A hľa, funkčný zákon kapitálu sa osvedčil: cudzí kapitál pracoval za neho!

Bolo žiaduce uložiť novo získaný kapitál tak, aby vynášal ešte väčšie úroky – rozumej zisk, a preto John D. Rockefeller odišiel na Oil Creek, kde s ropou začali tieť doláre. Nebolo treba osobitnú bystrozrakosť k poznaniu, že obchod s ropou má štyri hlavné sektory: ťažbu, spracovanie, dopravu a odbyt. Tak to zostało dodnes. Je samozrejmé, že Rockefeller videl skutočnosť inými očami ako my.

Ale to neutešené a protichodné „piate cez deviate“ v tažbe, chtivost, s akou sa vrtné čaty divoko, podľa neľútostného zákona džungle, snažili uchvátiť jedna druhej korisť, odčerpať ropu, mu nezostali utajené. Celkom oprávnené bolo obdobie horúčkovitého, divokého vŕtania nazvané „wild cat period“ – „obdobie divých mačiek“. Rockefeller pochopil, že v tažbe nafty sa nedá dosiahnuť ľahký a stály zisk. Čo sa týkalo spracovania, nemohol si o tom urobit žiadnu predstavu, pretože nemal dostatočné technické znalosti. Tažba a spracovanie v rafinériach boli okrem toho spojené s telesnou prácou, a tú on nenávidel. Iba o doprave a odbyte sa jemu, rodenému obchodníkovi, vyplácalo premýšlať.

John D. si ponechal svoje doláre vo vrecku a vrátil sa do Clevelandu s rozhodnutím, že urobí budúci vývoj obchodu s naftou stredom svojej pozornosti, že ho jednoducho nespustí z očí. To aj urobil. Vždy a všade, vo dne v noci, počas bdenia aj snenia krúžili jeho myšlienky okolo nafty. Je ľahostajné, či nádejnej mladík kráčal po úradných hodinách pružným krokom k svojej neveste Lauše Spelmanovej, alebo s bibliou pod pazuchou do Erijskej ulice do kaplnky baptistickej cirkvi obce clevelandskej, ktorej bol kurátorom. Vlny nafty dokonca upokojili krátke vlnobitie jeho patriotického nadšenia, ked na Lincolnovu výzvu sa polovica obyvateľov Clevelandu ponáhlala do zbrane, aby južné štáty, ktoré sa bránili odstráneniu neľudského otroctva, boli hoci aj násilím privedené k rozumu. Radšej vyplácal tuctu rodín vojakov ročne rentu 300 dolárov, aby muži mohli narukovať, ale sám sa radšej vykúpil z vojenskej služby. John D., bystrý pozorovateľ pensylvánskeho obchodu s ropou, sa videl povolaný k vysším a väčším cielom, ako riskovať život kvôli černochom južných štátov.

Tým skôr, že v rovnakej dobe vznikli v povodí potoka Walworth a Kingsbury Run v Clevelande prvé rafinérie. Jedným z majiteľov rafinérií nafty bol Angličan Samuel Andrews – technický génius, ale chabý praktik, ktorému, hoci sám prepracoval a vyvinul metódu rafinácie nafty pomocou kyseliny sírovej, stále chýbal drobný prevádzkový kapitál.

John D. spoznal a pochopil Andrewsovú situáciu. A ked roku 1862 zistil, že prišiel okamih, aby vstúpil s Clarkom a niekolkými tisícami dolárov do obchodu s naftou, zdal sa mu tento malý rafinér vhodným mužom. Ako povedané, „zdal sa...“ Rockefeller žiadal od Andrewsa ako protihodnotu za svoje kapitálové investície zvýšenú a výnosnejšiu výrobu. Nákup a predaj zobrajal do rúk sám. Kupoval naftu, keď cena bola mimoriadne nízka, a predával rafinérské výrobky, keď sa ceny upevnili. Súčasne sa Rockefeller pokúsil o nezávislosť na debnároch a povozníkoch a zaobstaral si dopravu sám. Inými slovami: prekážku, ktorej sa John Brown a iní ma-

lí podnikatelia obávali, zdolal Rockefeller vcelku ľahko.

Ešte niečo ho brzdilo na jeho ceste vpred: účasť Mauricea B. Clarka na zisku. Pretože Clark nesúhlasil s vyplácaním podielu, došlo k dražbe doteraz spoločne prevádzkovaného obchodu. Clarkova prvá ponuka znala na 500 dolárov. Čoskoro boli na 5000 a o pol hodiny neskôr na 50 000 dolárov.

„Sedemdesiat dva tisíc!“ kriačal Clark ako zmyslov zbavený a vyhodil tým svoju poslednú kartu. „Sedemdesiat päť tisíc dolárov,“ povedal John D. trapezivo. Zvíťazil. Ale bolo to Pyrrhovo víťazstvo, kúpiť za 75 000 dolárov vlastnícke právo na rafinériu Samuela Andrewsa, ktorá nebola jediná v Clevelande, a tým menej v celej krajine. A aký zisk prináša hoci aj najkrajšia rafinéria bez nafty?

John D. sa preto rozhadol pre novú inšpekčnú cestu na naftového územie. Chcel uzavrieť dodávkové zmluvy s ťažiarmi na mieste a zapojiť ich do svojho obchodu.

Nenásytný pažerák

Až do roku 1870 nemali vrtné veže ešte zdaleka taký význam, aby sa stali symbolom naftovej velmoci. Les vrtných veží a komínov rafinérií symbolizoval len toľko vychvalovanú volnú sútaž. Namiesto jednej veže na Oil Creeku boli ich tisíce v ďalekom okolí kraja. Namiesto jednej rafinérie ich bolo 250. Kde Bissell & Eveleth dúfali zbohatnúť sami, skúšalo aj mnoho ďalších získať bohatstvo. Ročná tažba nafty vzrástla z 82 000 barelov (1 barrel = 158,9 litrov) roku 1859 počas jedného desaťročia na 4 milióny barelov (asi 1 milión ton). Mladému ropnému priemyslu už hrozilo nebezpečenstvo, že sa utopí vo vlastnej krvi. Tomuto osudu ušiel len tým, že výrobcovia petroleja veľmi energicky zaútočili na výrobcov karbónových a uholných olejov.

Po spoločnom boji proti spoločnému nepriateľovi nasledoval boj všetkých proti všetkým, silných proti slabým, veľkých proti menším.

V snahe posilniť sa pre konkurenčný boj sa prefikane používali stále novšie metódy. Najlahšie sa dá vysvetliť metódou kombinácie. Každý hráč „lotta“ vie, že matematickou kombináciou väčšieho počtu číselných systémov sa podstatne zvyšujú vyhliadky na výhru. Podobným spôsobom zlúčili bossovia rôzne výrobné odvetvia v jednom podniku, aby si zvýšili zisk. To urobil Rockefeller, keď k svojej rafinérii pridružil vlastnú výrobu barelov a pričlenil vlastný dopravný park. Ani ostatní neboli hlúpi. Mnoho ťažiarov pripojilo svoj podnik k nejakej rafinérii a venovali sa okrem rafinácie petroleja spracovaniu vedľajších výrobkov z nafty.

Aj keď Pittsburgh – železné srdce štátu – so svo-

jím výhodným železničným spojením s Philadelphiou bol najväčším domácom i zahraničným petrolejovým trhom, predsa len vznikal značný počet rafinérií priamo v naftovom kraji, medzi nimi aj giganty vyrábajúce okrem petroleja parafín a mazacie oleje. Ich výhoda bola v tom, že mohli počítať s nižšími dopravnými nákladmi než rafinérie z Pittsburghu, vzdialenosťou 60 km. Cleveland, vzdialenosťou viac ako 200 km od ťažobných polí, nemal v súťaži veľké výhliadky na úspech. Jeho pozícia sa ešte zhoršila, keď Pittsburghu, Philadelphia, Erii a mnogým ďalším mestám prišli na pomoc železniční magnáti.

Kapitán (lodný) Cornelius Vanderbilt, ktorý práve prevzal vedenie New York Central, Tom Scott z Pennsylvania Railroad a prefíkaný Jay Gould z Erie Railroad neváhali ani okamih zobrať povozníkom výnosný obchod. Zo všetkých strán viedli a posúvali oceľovú sieť koľajníc až k naftovým poliam.

Závistlivejšie než na počínanie železníc sa Rockefeller pozeral na inú atrakciu, ktorá sa objavila na Oil Creeku. Holandan van Syckel, pristahovaný do Štátov, uviedol 1. októbra 1865 do prevádzky prvý 6 km dlhý ropovod z Pitholu do svojej rafinérie na Millerovej farme. Náklady: 100 tisíc dolárov. Zato dopravoval 80 barelov nafty za hodinu, ušetril denne prácu 300 povozníkov a týždenne 15 až 20 tisíc dolárov na mzdách. Aj to bola možnosť uniknúť cenovej diktatúre povozníkov. Dlhšie ako prvý ropovod boli nadávky povozníkov, keď zistili, kam vedie nápad „bláznivého“ Holandana. Ale ani nadávky, ani násilie nemohli zastaviť technický pokrok v priemysle minerálnych olejov.

Rockefeller mrzuto sledoval, že pre neho – clevelandského majiteľa malej rafinérie – nie sú už možné žiadne ďalšie kombinácie na ťažobnom území. V porovnaní s van Syckelom, ktorý si mohol dovoliť postaviť ropovod v cene 100 000 dolárov, so Samuelom Kierom, ktorý si zriadil vlastnú železničnú spoločnosť, a s veľkými rafinérmi, ako boli bratia Ludovici a Downerovci, patril on k najmenším z malých rýb v rybníku. Keď už mu nebolo dopriate miesto priamo na toku zlatej rieky ropy, chcel aspoň ovládať jedno z jej ústia. V Clevelande nesmie byť v budúcnosti žiadna rafinéria okrem neho. Len v tom videl možnosť s úspechom vyjednávať so železničnými magnáti, dobehnuť obchodných sprostredkovateľov a ťažiarom i spotrebiteľom diktovať podmienky.

Hned po návrate do Clevelandu prikročil Rocke-

feller k novému usporiadaniu práve zorganizovaného obchodu. Skutočnosť, že Clarka predčasne hodil cez palubu, sa už nedala zvrátiť. John D. hľadal teda na zmenšenie rizika a zvýšenie výhliadok na zisk nových kapitálových a najschopnejších spojencov. K schopným patril jeho brat William Rockefeller. Dostal príkaz zriadit predajnú kanceláriu v New Yorku a zorganizať exportný obchod. Rovnakou mierou totiž, akou vytláčal petrolej na domácom trhu dechtový olej, vytláčal ho aj z exportu. Už roku 1864 bola asi jedna pätna tretina americkej ročnej výroby predaná do zámoria. O šest rokov neskôr predstavoval export petroleja 63,9 % z celkového amerického exportu, bez toho, aby mali tažiači na to vplyv. Obchody robili len exportéri.

Rockefellerov nový finančný partner sa volal Henry M. Flagler. Narodil sa ako pastorov synáčik, pracoval ako priležitosný robotník a námorník vnútrozemskej vodnej dopravy; spoznal Štaty ako svoje topánky, skôr ako zakotvil po boku dcéry bohatého velkoobchodníka s obilím a majiteľa liehovaru pálenky Stephana V. Harknessa.

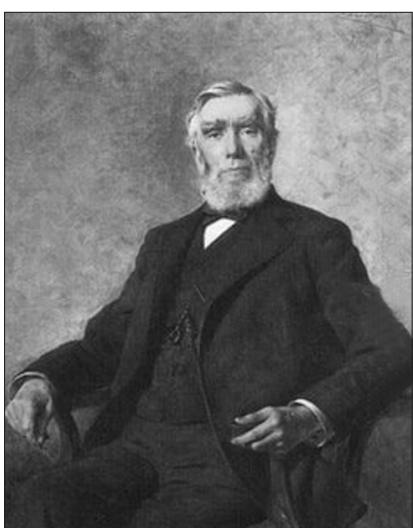
Zaujatý myšlienkovou využiť vynález patentnej podkovey prišiel do Clevelandu, kde sa zoznámil s Rockefellrom. Väčšiu cenu ako Flaglerova podkova malo pre Rockefellera imanie Flaglerovho svokra, majetok, ktorý zrejme nevzišiel z usilovnosti a potu, ale skôr z whisky a korupcie. Starému Harknessovi vlastne spadol do lona: prospel mu tajný tip člena Kongresu Johna Shermana, ktorý ho včas informoval o zavedení osobitnej vojnovej dane na whisky. (Napokon išlo tu práve o toho istého Johna Shermana, ktorý o 20 rokoch neskôr presadil v Kongrese antitrustový zákon, podľa neho nazvaný, keďže mal trustu Standard Oil – ktorý prostredníctvom „baróna výroby whisky“ nepriamo pomáhal finančovať – ufať hlavu.) Neskôr prišlo niekoľko tisíc dolárov z bohatstva získaného z alkoholu do Shermanovej kvapky ako odmena za výnosný tip a 70 000 dolárov ako Harknessov-Flaglerov podiel do Rockefellerových pokladníc.

Špekulant s pálenkou umožnil clevelandskému špekulantovi s naftou dať do prevádzky druhú rafinériu a zväčsiť prevádzkové prostriedky a výrobné sily. Rockefeller „zamestnával“ asi 100 robotníkov v debnárni a 100 robotníkov v doprave. Ti mu umožnili dodávať denne na trh 1500 barelov petroleja. To bol v tom čase nielen clevelandský alebo americký, ale absolútny svetový rekord.

PRVÁ VOJNA O ROPU

Tajná zmluva

Pomocou kapitálu iných ľudí, ich pracovným úsilím a nápadmi sa z Johna D. Rockefellera stal skutočný biznismen. Cítil sa dosť silný, aby vyjednával s viceprezidentom malej Pobrežnej a michiganskej južnej železnice o budúcich nákladných tarifoch. Zlé jazyky neskôr tvrdili, že za zatvorenými dverami sa rokovalo o tajných rabatoch, a nie o prednostných tarifoch.

Charles Lockhart (1818-1905)

Vynikajúco prosperujúci chod obchodu dal Rockefellerovi roku 1870 podnet na to, aby podnik – tretíkrát za osem rokov – zreorganizoval, zväčšil a priviedol k vyššiemu výkonu. Štatút nového podniku znel: „Výroba petroleja, ako aj obchod s naftou a jej vedľajšími výrobkami“. Chvályhodný úmysel poslúžiť zákazníkom petrolejom a mazivami rovnakej kvality ako predtým, do určitej miery štandardnej, bol zrejme „krstným otcom“ firemnému menu The Standard Oil Company of Ohio. V skutočnosti ho Rockefeller zobrajal bez toho, aby sa pýtal, od svojho pittsburského konkurenta Charlesa Lockahrtu. Stojí za zmienku, že vtedy sa strieborný peniaz nazýval „standard-dolar“. Kapitál novej spoločnosti Standard predstavoval 1 milión takýchto „standard-dolárov“, v 10 000 kusov 100 standarddolárových akcií Štandardky. John D. si z toho zabezpečil 2667 podielov, Flagler, Andrews a brat William dostali po 1333 podieloch, Harkness 1334 kusov a ďalších tí-síc dostał doteraz nezávislý rafinér v Clevelande. Zvyšok prevzala stará firma Rockefeller, Flagler and Agnews, v ktorej mal John D. nadálej hlavné slovo. Tak sa Rockefeller postaral, aby akcie spoločnosti Standard zostali v spoľahlivých rukách.

Ďalšie kroky na ceste k získaniu petrolejárskej suverenity v Clevelande prenechal Rockefeller Flaglerovi, rýchlo postupujúcemu na miesto šéfa „operatívneho oddelenia“. Flaglerov operačný plán mal päť bodov:

1. Pohltenie clevelandskej konkurencie.
2. Zväzok s veľkými rafinérmi konkurenčných miest, aby tak bola zabezpečená ochrana výroby a zjednotenie cien.
3. Vylúčenie konkurencie v ostatných výrobných centrach prostredníctvom nových zväzkov s veľkými rafinérmi.
4. Dojednanie nových železničných rabatných zmlúv pre Standard Oil a jej spojencov.
5. Blokáda exportu nafty do zámoria.

Likvidácia – tajné zmluvy – blokáda... Rockefellerovi, ktorý sa snažil o to, aby vo vznešenej clevelandskej spoločnosti vystupoval ako skromný muž, nevyhovoval Flaglerov brutálny postup. Aby meno spoločnosti Standard zostało čisté a vlastné hniezdo nebolo pošpinené, navrhol, aby akcia bola vykonaná pod krycím menom vymyslenej firmy.

Tento podnik dostał názov South Improvement Company (Južná ťažobná spoločnosť). Výber sprisahancov zaobstaral Flagler. Za prezidenta spoločnosti SIC dosadil Petra H. Watsona, vzdialého príbuzného majiteľa píly z Titusvillu, povolaním talentovaného právnika a známeho náruživého „zberateľa“ železničiarskych a petrolejárskych akcií. Sekretárom SIC sa stal W. G. Warden, rafinér z Philadelphie. Medzi sprisahancami boli okrem naftových bossov aj traja riaditelia malých železničných spoločností, žltí od závisti voči riaditeľom veľkých železníc. Pri ustanovujúcom valnom zhromaždení vo Philadelphii dávali Rockefellerovi ľudia najavo, že začiatkom roka 1872 zvýši Štandardka svoj kapitál na 2,5 milióna dolárov. Tým bolo dané všetkým zhromaždeným najavo, že ľudia zo Štandardky nestrpia žiadne námitky proti svojej programovej ceste. A pretože každá vec má svoj rub a líc, bolo okrem hrozby aj vábido, šírene šeptom, o slubných predbežných rokovaniach s vládcami veľkých železníc.

Ako sa hovorilo, nebránil sa Tom Scott, majiteľ Pensylvánskej železnice, ktorý mal obstarávať v budúcnosti 45 % všetkých transportov nafty k atlantickému pobrežiu, poskytnúť spoločnosti SIC 50 % rabat všetkých transportov ropy k atlantickému pobrežiu, poskytnúť spoločnosti SIC rabat na dopravné sadzby na ropu. To znamenalo: ak Rockefeller a jeho spoločníci mali za dopravu 1 barel nafty z Titusville teoreticky zaplatiť 80 centov, boli by dostali 40 centov ako rabat naspäť. Na papieri sa mala táto zľava poskytnúť aj protivníkom SIC – avšak s tým rozdielom, že zľava 40 centov za barel u protivníkov mala byť Rockefellerovým ľuďom pripisovaná k dobru. SIC by podľa toho teda v budúcnosti vozila ropu na útraty svojich konkurentov. A ešte ďalší nápad malo duo Rockefeller-Flagler. Pri kontrole rabatov mali byť železničné spoločnosti zviazané predložiť SIC odpisy nakladacích zoznamov a výťahy z nákladných listov všetkých hlavných, čiastkových a vedľajších tratí spoločnosti. Tým dostala SIC do rúk nielen haldu počítaného papiera, ale aj rozdeľovník ropy svojich protivníkov. Muži vo Philadelphii si mädlili ruky. Keby to klaplo...

A klaplo to. Do 8 dní bola zradná zmluva podpísaná. Zabezpečila SIC, a tým Rockefellerovi, dodatočný zisk 6 mil. dolárov ročne. Založením SIC a uzavretím nových železničných tarifných zmlúv sa mohli body 2 a 4 Flaglerovho operačného plánu považovať za splnené. Splneniu prvého, doteraz otvoreného bodu, napomáhali John D. a Henry M. Flagler všetkým, čo bolo v ich silách.

Začali svoju prechádzku kanceláriami clevelandských rivalov u najmocnejšieho z nich, Olivera H. Payna, šéfa firmy Clark, Payne and Co., syna senátora a prezidentského kandidáta za Demokratickú stranu. Payne bol pre nich „tvrdý oriešok“. John D. a Henry M., obaja mladí žraloci v naftovom rybníku, navnadili Payna tučným zväzkom akcií Standard Oil; žraloci otvorili papuľu – a prehltili konkurenta. Potom prišlo Rockefellerovo stretnutie s Mr. Hewitom, jeho prvým zamestnávateľom. So zopätými rukami prosil starý Hewitt svojho bývalého pomocného účtovníka o pozehovenie a porozumenie. Rockefeller pokrčil plecami a sucho poznamenal: „Máme prostriedky a poznáme cesty, ako možno zarobiť peniaze, o ktorých vy, milý Hewit, nemáte ani potuchy. Mohlo by sa ľahko stať, že vás v tej veľkej tlačenici zmetú!“

To bolo všetko, čo povedal. Mal veľmi naponáhlo. Bola streda. V stredu večer mal Rockefeller v clevelandskej baptistickej obci hodinu výkladu biblie. Hewitt a spol. sa poradili a vzdali sa.

Potom sa John D. vrhol na svojho brata Franka Rockefellera. Spolumajiteľovi firmy Scofield, Shumer and Teagle sa malo dostať „požehnania“ Stan-

dard Oil rovnako ako bratovi Williamovi. Ale Frank bol v rockefellerovskom zmysle „odrodilé“, málo obchodne zdatné dieta. Namiesto toho, aby bračekovi vďačne padol okolo krku, mával mu vyzývavo pred očami clevelandskými novinami, kde stálo: „Gigantická hra v clevelandských petrolejárskych kruhoch sa natol'ko podarila, že jediná firma skúpila všetky rafinérie v meste Clevelande a teraz zamýšľa monopolizovať obchod. Petrolejárske železnice sú s ňou spolčené. Týmito podarenými chlapíkmi v Clevelande sú Rockefeller a Andrews.“

„Je to pravda?“ pýtal sa Frank Rockefeller.

„Tak napoly,“ odpovedal brat John.

„A prečo? Dávame každému clevelandskému rafinérovi rovnakú možnosť pripojiť sa k nám. Aj tebe, Frank...“

„Nemám záujem!“

„Tvoja chyba! Kto odmieta, je stratený! Ak nám neprenecháš za akcie Standard Oil svoj obchodný podiel, nebude mať, ako to tak vyzerá, vôbec žiadnu cenu.“

Týmito slovami začalo jedno z mnohých nezmiertiteľných nepriateľstiev.

Frank Rockefeller zostal pevný. Zato jeho obchodní partneri zmäkli. A povolné boli nakoniec i vdovy Mrs. Bakusová a Sylvia Huntová, ktoré sa po smrti svojich manželov pokúsili viesť ďalej zdedené rafinérie. John D., ktorý nešetril svojho brata, nešetril ani vdovy a siroty. V jednom mesiaci prevedol s Henrym M. Flaglerom z 25 clevelandských rafinérií 20 do svojho majetku. Výsledky sprisahanov SIC v ostatných rafinérskych centrach krajiny, podľa bodu 4 operačného plánu, neboli menšie. S 15 000 barelmi dennej výroby si Standard Oil zaistila monopol výhradného predaja v štáte Ohio. John D. považoval tento stav za vhodný k prudkému náporu proti nezávislým tažiarom a rafinérom v naftovom kraji. Príležitosť na to bola veľmi vhodná. Všade okolo v americkom hospodárstve sa objavovala kríza, ktorá tým, ktorí si hovorili „nezávislí“, nezaručovala pevné postavenie.

Vojna o ropu

Rockefeller a jeho spolupracovníci plánovali vo svojom hlavnom stane husársky kúsok. Že z toho osudovo vznikla prvá vojna o naftu, zavinila skutočnosť, že Rockefeller sa málo vyznal v ľudoch. V spoločnosti Petrolia bolo množstvo mužov, ktorí sa k agentom SIC nielenže obrátili chladnokrvne chrbtom, ale vyhŕázali sa im aj zovretými pästami. V Titusville stál na čele protivníkov C. E. Bishop, hlavný redaktor časopisu *Vrtná veža*. Bishop sa náhodou dozvedel od malého úradníka na železnici o nových tajných rabatoch. A čo urobil? Uverejnil

mená sprisahancov formou čierneho orámovaného úmrtného oznamenia na titulnej strane svojho časopisu. Manželky bývalých tažiarov porozumeli pokynu a obliekli sa do smútka. Muži potom premenili smútočné sprievody na protestné demonštrácie.

V Parshallovej novo vybudovanej opere v Titusville sa zhromaždilo 3000 tažiarov, aby sa poradili o obranných a odvetných opatreniach. Jeden z prítomných sa postavil a vyhlásil: „Južná tažobná spoločnosť má svoje meno plným právom. Juh požaduje útlak otrokov. Táto spoločnosť zotročuje bielych!“

A bolo počut' hlasy: „Rozšliapnite hlavu tomu mizernému hadovi! Nepredajte tej bande ani kvapku nafty!“

„Zachránte majetok Pensylvánie!“

Mladý štíhly muž vyhlásil, že agenti SIC sa pokúšali podplatiť ho. Bol to John D. Archbold, dvadsaťstriedy titusvillský vedúci predaja newyorskéj rafinérie Porter, Moreland and Co. Z New Yorku prišla zo solidarity delegácia nezávislých rafinérov. V ich mene prisľúbil istý Henry H. Roger plnú podporu Newyorčanov všetkým mužom z nafotového územia. Baltimor a Buffalo telegrafovali: „Sme pripravení na boj!“

Zastrášený Rockefeller sa stiahol späť k svojim pokladničným knihám. Jeho nápor pichol do osieho hniezda. Pred ním ležala hromada výhražných listov. Brány jeho rafinérií a skladov boli pomalované umrlčími lebkami. Vo Frankline rozobil vzrušený dav nádrže skladu. V Titusville bola podpísaná rezolúcia dlhá 93 stôp a zaslaná do New Yorku. V dome reprezentantov veštíl mladý advokát menom Samuel T. Dodd nebezpečný monopol. Vandergrift, jeden z najstarších a najväčenejších rafinérov, požadoval rozšírenie stavby ropovodov, aby bolo možné vyhnúť sa Rockefellerovi a revanšovať sa podvodným železničným spoločnostiam.

Za chrbotom svojich spoluviníkov zo SIC rokovali železniční králi vo veľkej tichosti a v zhone s nezávislými rafinérmi o nových tarifoch. Hovorcami rafinérov boli John D. Archbold a Henry H. Roger. A bolo to zlé: prezident spoločnosti Watson a jeho sekretár boli pozvaní pred vyšetrujúci výbor Kongresu. Parlament štátu Pensylvánia označil Rockefellerov podnik za „najnebezpečnejšie a najnehanebnejšie sprisahanie“ a nariadił jeho okamžité rozpustenie. Obrovský had ležal rozšliapaný na zemi. Prvá vojna o naftu vyvolaná Rockefellerom skončila jeho tažkou porážkou. Ochranný zväz podnikateľov zvíťazil nad mocnou Južnou tažobnou spoločnosťou. V budúcnosti bude nutné získať vplyv v parlamente a vo vláde!

Jedna útecha však Rockefellerovi a jeho verným zostala: povest Standard Oil vďaka ich múdrym predbežným opatreniam celou neslávnou aférou nijako neutrpela. A naštastie vo všetkom neštastí ne-

mali hospodárski experti čas dlho premýšľať o zániku SIC. Veľký newyorský burzový krach v septembri 1873 strhol do jedného víru všetkých tých, ktorí sa držali stebla „voľnej konkurencie“. Bankové domy, obchodní sprostredkovatelia a továrne húfne upadali do konkurzu. V Novom Anglicku odpočívali tkáčske stavby, v Pensylvánii zastavili prácu uholné bane a železiarne. V prístavoch kotvili lode bez nákladu.

V Clevelande bolo zrušených v priebehu niekoľkých dní vyše 200 obchodných domov. Železnice zastavili najskôr stavby a potom prevádzku. Vanderbilt a Scott sa kolísali ako trstina vo vetre. Nový zväzok s „nezávislými“ spoločnosťami Petrolej bol pre nich malou oporou. Ochranný spolok, ktorý špekuloval so zvýšením ceny nafty na 5 dolárov za barrel, sa musel uspokojiť s 2 dolármami, a nakoniec len s 82 centami. Trhová cena rafinovaného petroleja klesla o 50 %. A ani tak si nemohli milióny nezamestnaných vo veľkých amerických mestách – 182 000 len v samotnom štáte New York – kúpiť petrolej. Všetci žiadali lacnejší chlieb.

V tomto roku okrem cirkvi nikto neobchodoval úspešne. Aby odvádzali veriacich od pravých príčin sociálnej biedy, nahovárali im, že vinu na tom má whisky. Ostatne križiacke taženie proti alkoholu bolo menej nebezpečné ako masové hnutie robotníctva proti lupičským metódam pionierskeho kapitalizmu, ktorý vstupoval do monopolistickeho štátia a postupne sa zmocňoval všetkých priemyselných odvetví, obchodu i dopravy.

Smeje sa ten tretí

Najmenej poškodení vyšli z krízy amerického hospodárstva Rockefeller a Flagler. Z trosiek Južnej tažobnej spoločnosti vytvorili na okraji obchodného víru a zmätku „záchrannú stanicu“, kde nášiel pomoc každý, kto ju potreboval.

A prichádzali jeden za druhým. Najskôr starý Jacob J. Vandergrift, za ním mladý John D. Archbold, potom ješitný Henry H. Rober a konečne obratný Charles Lockhart, od ktorého si Rockefeller pred rokmi „vypožičal“ firemné označenie svojej v prvej akciovej spoločnosti. Tým všetkým tu dôkladne podkúrili. Stačilo len poukázať na skutočnosť, že Standard Oil Company of Ohio aj pri krachu a kríze vyplatí svojim akcionárom 47 % dividend a že zvýšil svoj akciový kapitál o ďalší 1 milión dolárov. Kým sa viedli debaty, ako by bolo možné pomôcť petrolejárskemu priemyslu, a osobitne petrolejárskym priemyselníkom, opäť sa postaviť na nohy, čakali na výsledok aj železniční magnáti. Aj oni snívali o teplom miestečku.

Výsledkom Rockefellerovej-Flaglerovej samari-

tánskej služby bolo nové sprisahanie, ktoré vôbec nezaostávalo za SIC. Národný zväz rafinérov, ku ktorému údajne mohol pristúpiť každý a ktorý klá-dol dôraz na stabilné ceny tovaru, znamenal viac, než len novo založenú spoločnosť. Bolo to združenie podnikateľov a jeho cielom bola jednotná regulácia predajných cien, rozdelenie odbytisk a podobné opatrenia na zvýšenie zisku. Správny názov pre tento spôsob dohody je KARTEL.

Z pôvodne bojového poriadku a výzvy v stredovekých turnajových hrách stal sa kartel bojovým poriadkom lúpežných rytierov priemyselného veku proti voľnej sútaži, a zároveň najnižším stupňom monopolu.

Praktiky uplatňované Rockefellerovým petrolejárskym kartelom proti jeho konkurentom zostali v zásade rovnaké, ako za čias SIC: **prehováranie, zastrašovanie, násilie**. Výkonné rafinérské podniky dostali jednoducho po prijatí do kartelu pride- lenú určitú výrobnú kvótu. (Pozn. red.: Aká zhoda s tým, čo nedávno prebiehalo v súvislosti s prijíma- ním nových členov do EÚ!) Nevýkonné rafinérie bo- li zatvorené. Tentoraz sa John D. Archbold nevyhol úlohe, ktorou ho poverili: misii na naftovom území. Po príchode do Titusvillu tu založil pod názvom Acme Oil Company novú spoločnosť, ktorá mala pos- stupne pritiahať rafinérie z tažiariskeho územia do chápadiel Štandardky.

Stály boj proti ľudom zo Standard Oil prinútil nezávislých tažiarov a rafinérov prijať radu Vandergrifta, ktorý medzitým od Rockefellera zbehol k nepriateľovi, vziať si za vzor van Syckela. Stavali siet ropovodov od žriediel k rafinériám, od rafinérií ďalej k pobrežiu a spojili sa v Združení ropovodov, aby neboli odrezaní od veľkých naftových trhov. Na čele bola Empire Pipe Line Co. pod vedením ener- gického plukovníka Josepha D. Potta. Potts doká- zal pozoruhodný kúsok: získal Toma Scotta a Pen- sylvánsku železnicu pre finančnú a materiálovú ú- časť v Empire. Združenie ropovodov získalo v Scottovi vplyvného spojenca. Ten sa domnieval, že tým- to krokom uchopí do svojich rúk opraty transportu nafty. Ale obidve strany robili účet bez hostinského.

Jedného dňa dostal Tom Scott nečakanú návste- vu: John D. osobne. Vyhlásil krátko a jasne: „Pen- sylvánska železnica je verejný dopravný prostriedok, nemá preto na území rafinérií – ku ktorému patrí siet ropovodov – čo robiť.“

Tom Scott sa posmešne usmial. On považoval ro- povody, ktoré bežia v dlhých tratiach po pozemkoch patriaciach železnici, tiež za verejný dopravný pro- striedok.

Rockefeller poslal najskôr Scottovho protivníka Vanderbilta, ktorý vyjednával so Scottovým ná- mestníkom Cassattom. A hľa! Cassatt vedel lepšie ako jeho šéf odhadnúť silu súpera. Pokúsil sa pre-

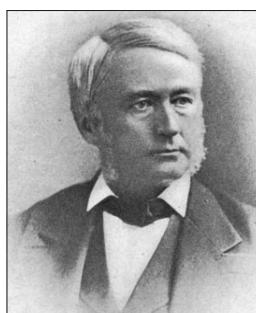
hovoriť Potta, aby prenajal Rockefellerovi aspoň svoje rafinérie. Potts sa však uškrnul ešte posmeš- nejšie, než Scott.

Rockefeller si povedal, kto sa smeje naposledy... Písomne oznámił Scottovi: „Stav vecí nás nútí, aby sme urobili osobitné opatrenia...“

Jedným z týchto osobitných opatrení bolo, že pet- rolejársky kartel znížil ceny petroleja na všetkých miestach, kde Potts rafinoval. Potts a Empire Pipe Line Co. prijali výzvu a taktiež znížili ceny. Pensylvánia sa vyhlásila za solidárnu so Združením ropovodov a znížila dopravné sadzby, aby zákazníkov podnietila k výrobe a doprave tovaru. Pritom boli Potts and Scott „tí šťastnejší“. Všade, kde sa obja- vili zelené cisternové vozne Pensylvánie, vítal ich obyvateľstvo s jasotom. V celej spoločnosti Petrolia panovalo rovnaké patriotické nadšenie a priprave- nosť k boju, ako za čias Rockefellerovho prvého po- kusu o inváziu.

Celé týždne sa kýval jazýček na váhe nerozhod- ne sem a tam a nútíl obe strany vhodiť na misku značné kapitály na udržanie rovnováhy. Ale ako už bolo povedané, cenová vojna bola len jedným zo zvláštnych opatrení. Čo nasledovalo potom, to sága rodu Rockefellercovcov zamlčuje. Preto si udalosti o- kolo pittsburskej kotolne budeme musieť zrekon- štruovať sami, tak ako k nim došlo v júli 1877.

Generálny štrajk

Thomas A. Scott

Thomas A. Scott, prezident Pensylvánskej železni- ce, prišiel jedného júlového rána do svojej kancelárie ne- skôr než zvyčajne. Jeho ná- mestník Cassatt, inak ste- lesnená presnosť, chýbal tiež. Bez vyzvania položil Scottov tajomník obal s po- stou na stôl a vedľa postavil flašu s vodou.

„Čo je s Cassattom?“ pýtal sa prezent.

„Čo je s ním?“ tajomník pokrčil ramenami. „Prvý- krát za päť rokov nie je dochvílny. To je čudné! Asi bude chorý alebo čo... Mám k nemu niekoho poslať, pán prezent?“

Scott odmietol. Dráždil ho tajomníkov dôverný tón. Toho chlapa by mal vyhodiť. Ale to nebolo možné, tajomník vedel príliš veľa o tom, čo vlastne tajomníci vediet nemajú. Scott zachmúrene listoval v listoch a depešiach. Zrazu sa vzpriamil a zamrm- lal si pre seba: „Tak teda tí ostatní tiež melú z posledného... o 10 % krátenie miezd v Baltimore-Ohio-Railroad... Zaujímať! Veľmi zaujímať!“

Prečítal správu svojho agenta z Baltimoru dva-

krát, trikrát, pomaly s pôžitkom, slovo za slovom. Potom si zapálil cigaru, zazvonil na tajomníka a diktoval list vydavateľovi New York World. Zase nový dôkaz, aké výhodné je mať svojich pozorovalcov u konkurenčných železníc, v tlači svojich redaktorov a v oboch prípadoch hlavne dosť peňazí, aby sa mohol na určité priania a požiadavky klášť náležitý dôraz. V súčasnej situácii bolo pre Pensylvániu veľmi dôležité, aby tlač priniesla svoju „veľkú“ správu o krátení miezd v doprave a schvalovala ich.

„Telegrafujte text ihned do New Yorku!“ rozkázal Scott tajomníkovi. Pohodlne sa usadil v tažkom koženom kresle, oprel hlavu a premýšľal, čo by 10 % krátenie miezd mohlo priniesť. Vzhľadom k enormným stratám v posledných mesiacoch bolo nutné chamtivo rátat s každým centom. Na poludnie prišiel Cassatt, bledý a uštvaný.

„Strajk v Baltimore-Ohio-Railroad,“ hlesol pridušene. „Počul som to dnes ráno, keď som išiel okolo tlačovej agentúry a preto som si hned počkal na posledné telegrafu...“

„Mysleli sme, že ste chorý!“ sucho odpovedal Scott. „Mňa zaujímajú predovšetkým informácie o krátení miezd. Myslím, že by sme mali urobiť to isté.“

„A čo bude, keď na našich linkách vypukne strajk? Bankrot!“ Cassatt sa rýchlo napil studenej vody.

„Pensylvánia nie je Baltimor-Ohio! Chodte sa prejšť ku stanici, Cassatt! Čerstvý vzduch vám urobí dobre! Pritom sa pozrite na naše zelené cisterny, ktoré prichádzajú z naftového územia. Každá lokomotíva je hrdina! Každý vozeň je ovenčený ako víťazstvo koňa zo Saratoga Springs, najslávnejšieho závodiska v štátoch...“

„....a každý železničiar je za svoje hrdinstvo platený!“ dodal Cassatt.

„Keď im to krátenie miezd nejako osladíme, nebudú štrajkovat!“

„A čo keď budú?“

„Sú predsa aj štrajkokazi, je spolková polícia a sú vojaci! Čo myslíte, za čo sú tí chlapci platení?“

„Násilím proti vlastným ľuďom?“ pýtal sa Cassatt pobúrene.

Tom Scott sa nepokojoval prechádzal po miestnosti. „Máte snáď lepšie návrhy? Kto vnučuje násilie nám? Ak sa nemýlim, ten muž sa volá John D. Rockefeller! Osobitné okolnosti si žiadajú osobitné opatrenia. Tak rýchlo ste zabudli na jeho vyhrážky?“

„Musíme sa pokúsiť vyrovnať nákladový deficit...“ vyhol sa Cassatt odpovedi. Ale Scott zostal neoblonmy.

„Práve krátením miezd. Doplatili sme na to už dosť!“ povedal.

„....a čo predĺžiť nákladné vlaky z 18 na 36 vagónov?“ navrhhol Cassatt.

„Návrh bol hoden vášho predchodcu, ale oceliarskym kráľom ako Andy Carnegie sa nestanete nikdy! Radšej urobíme oboje. Skrátime mzdy a predĺžime vlaky. Tlač náš postup schváli. Teraz sa pustite do diela vy. Vypracujte s pokladníkom príslušné opatrenia. Ja sa zatial spojím s plukovníkom Pottsom, aby Petrolia náš postup podporovala. S malou dávkou patriotizmu krízu zvládneme!“

Článok poslaný Scottom do New York World nášiel mnoho čitateľov, ale rozdielny ohlas. S väčším záujmom a s väčšou účasťou sledovala verejnosť telegramy z Baltimore-Ohio. Clevelandský Slobodomyselný denník, typický miestny časopis, prinášal na titulnej strane správy: „Správa dráhy nasadzuje štrajkokazov ... štrajkokazi z Martinsburgu boli odvedení od lokomotív... Guvernér Caroll alarmuje políciu... Z Philadelphie je hlásené, že Pensylvánia takisto pripravuje krátenie miezd...“

John D. Rockefeller, ktorý to číral, bol spokojný. „Polievočka sa varí, Henry,“ povedal Flaglerovi, ktorý sedel oproti nemu za písacím stolom. „A prekypí, pretože Scott vo svojom zúfalstve prilieva olej do ohňa!“

V rovnakom čase mal Tom Scott rozhovor s guvernérom Hartranffom... Ten dobre vedel, čiemu vplyvu vdačí za svoje zvolenie za guvernéra štátu, tváril sa zachmúrene a hral sa s pravítkom. „Zdá sa mi, že ste pre svoju akciu zvolili nevhodnú chvíľu,“ povedal. „Bohužiaľ, museli sme zakázať zverejňovanie správ o posledných udalostiach v Baltimore. Výstrelky zberby, predsa rozumiete, nie.“

„Mŕtvi?“

„Deväť alebo desať. K tomu 30 ľažko ranených!“

Tom Scott si od prekvapenia zahryzol do spodnej perly. „Preboha, aby tak tá iskra preskočila! Zmobilizujte milíciu a armádu, guvernér, musíme byť pripravení. Vy máte predsa zodpovednosť za pokoj a poriadok v krajinе! Prosím vás o to. Ale čo, ja ... ja vám to prikazujem!“

Tom Scott sa ponáhľal k dverám. Chcel rýchlo do svojej kancelárie. V guvernérovej predsiene sa zrazil s dôstojníkom milície, ktorý niesol zväzok depeší. „Čo je nové?“ pýtal sa Scott. Dôstojníka poznal z videnia. Jeho otázka však zostala bez odpovede. Keď šiel Scott okolo stanice, zistil, čo sa stalo: generálny štrajk!

Krvipreliatie v Pittsburskej kotolni

Pittburská stanica sa černela ľuďmi. Vchádzajúci naftový vlak Pensylvánskej železnice išiel krokom. Z 36 cisternových vozňov zostali za lokomotívou už len štyri. Ostatné cestou na malých

staniciach vzbúrení železničiari, traťoví robotníci a nakladači odpojili. Prevrhli ich a zapálili. Teraz tieto vozne blokovali trať. Signalizačné zariadenie nefungovalo. Rušňovodič a černošský kurič sa na seba spýtavo pozreli. Nedalo sa prejsť až k rampe. Uzavreli paru a zastavili stroj. A hned ich tvrdé ruky uchopili a strhli zo svojich miest.

„Zviažte ich, štrajkokazov!“ kričal prenikavý hlas.

„Lynčujte ich!“ znelo temnou ozvenou v dave.

„Nechajte nás predsa vysvetliť, ako to vlastne je!“ Kurič, veľký plecnatý muž, sa postavil pred strojvodcu, aby ho ochránil. „My nie sме štrajkokazi, my sме neviezli žiadnu naftu..“

„Žiadnu naftu? Je tam snáď troska v tých kotloch? Von s tým!“

A opäť sa hrozivo zdvihli päste.

Kurič sa nútil do smiechu. „To sме snáď mali ísť z Pitholu do Pittsburghu pešo, aby sme mohli byť pri štrajku?“ Zástupom sa tlačila černoška. Jej oči sršali hnevom nad tým nerozumom davu. S pláčom sa vrhla kuričovi okolo krku.

„Nechajte černocha na pokoji!“ povedal robotník zo štrajkového výboru, ktorý sa tlačil úzkou uličkou za černoškou. „My poznáme kuriča Bilyho. Má v Pittsburghu ženu a dieta!“

Ale ked dav ešte stále váhal prepustiť černocha a strojvodcu, vyskočil robotník zo štrajkového výboru na lokomotívku a volal k zhromaždeným: „My železničiari nepohneme pre Toma Scotta a pre ťažiarov ani prstom, kým nám nebudú platiť spravodlivé mzdy. Ale čo tým dokážeme, pýtam sa vás? Nič tým nedokážeme! Oni, ktorí sú vinní za našu biedu, ktorí sú vinní za krviprelievanie v Baltimore-Ohio, musia pocítiť naše päste na vlastnom tele. Rozbite tie odporné zelené cisternové vozne! Zapáľte ten prekliaty petrolej! Prevrhnite uholné vozne! Rozbite pisátkom okná! Bojujte! Zbrane nám chýbať nebudú, naproti v dielňach je železných tyčí dosť!“

Vzrušená masa ľudu sa valila cez koľaje a nakladacie rampy na protiahľadú stranu ku kotolni a dielňam. Okenné tabule rinčali. Z okien kancelárie na poschodí sa rozleteli zväzky listín.

Rozsiahle staničné priestory pensylvánskeho priemyselného centra boli tejto noci veľmi nepokojoné. Pred vozovňami, kotolňou, dielňami a správnymi budovami stáli skupiny debatujúcich robotníkov. Každá skupina mala svojho hovorcu.

Jeden z nich stál pred kotolňou a povedal: „Musíme sa zariadiť na noc. To je ako vo vojne. Ak opustíme pozície, obsadí ich nepriateľ...“

Muž pri vozovni radil: „Musíme zatarasiť trať a uzavrieť stanicu, aby nemohli priviesť štrajkokazov a milíciu!“

Hovorili veľa, ale robili málo. A čo robili, tomu chýbala jednotná vôľa. Chýbalo im vedenie a skú-

senosti. Predsa však takmer všetci zostali cez noc. Nad ránom sa sem vrátili ženy a deti. Len zo správy žezebníca sa nikto neukázal.

Sto krokov od tábora štrajkujúcich železničiarov hliadkovali ozbrojení milicionári. Boli rovnako nerohodní ako štrajkujúci. Na poludnie sa prihnal po ceste od Philadelphie jazdec. V evale preskočil spuštené závory a zastavil spoteného koňa. „Muži, boj sa začína!“ vyrazil zo seba. „Blíži sa armáda. Päťsto, tisíc, čo to hovorím, päťtisíc mužov. Prichystajte sa na nich!“

Železničiari kričali jeden cez druhého. „Prečo sме nestavalí barikády?“ vyčítavo sa pýtal nejaký ustrašenec.

„Pošlite ženy a deti preč!“ radil iný. „Myslite na Baltimore! Rýchlo, zabarikádujte sa vo vozovni!“

„Kotolňa je lepšia!“ Bol to návrh kuriča Billyho.

„A čím sa máme brániť? Čím útočiť? Ani jeden z nás nemá pušku!“

„Máme päste, nohy a zuby!“

„Dakujem za radu,“ odpovedal pýtajúci sa, mladý vytiahnutý chlapík. „A tí druhí strieľajú z kanónov!“

Ten mladý muž sa potom vytratil za kotolňu a vyrazil smerom k mestu. Milicionári ho pokojne nechali prejsť. Jeden z uniformovaných volal na štrajkujúcich: „Urobte to tiež tak! Buďte rozumní a bežte domov, kým potečie krv!“

„My predsa sме rozumní,“ odpovedal jeden kotlár. „Nežiadame nič nemožné. Prečo nám riaditeľstvo skrátilo mzdy?“

V skorých popoludňajších hodinách sa milicionári bez zjavného dôvodu stiahli od stanice. Niektorí železničiari, ktorí si to nevedeli vysvetliť, sa zamiešali medzi ženy a deti pred stanicou. Štrajkový výbor sa radil v priestore za priehradkami o novej situácii. Ešte kým mohol urobiť rozhodnutie, boli tu formácie vojsk a tie, chránené domami v Dolnej staničnej ulici, začali útočiť.

Trubačov signál. Vojenské povely. Varovné výstrely.

Dav zostával bezradný a mlčiaci. Vodcovia štrajku vyrazili zo staničnej budovy, udeľovali nariadenia a rozkazy: „Zhŕknut sa dokopy! Staničné priestory budeme brániť, nevzdáme sa ich bez boja!“

„Nikdy!“ Odpovedalo niekoľko mužov ozbrojených obuškami.

Z bočného krídla staničnej budovy sa zniesol dážď kamenia a uhlia na útočiacich vojakov. Prvý rad uniformovaných sa zakymácal. Druhý rad sklonil pušky. Do zhľuku ľudí pred stanicou zahrmela salva.

Výkriky bolesti. Výkriky rozhorčenia.

Ženy schytli deti a utekali odtiaľ, aby sa ukryli v okolitých domoch.

Na dlažbe ležali prví mŕtvci.

Vojaci obišli staničnú budovu a prenikli ku kotolini. Do ich radov ešte stále dopadali hrudy uhlia, kusy železa, kamenia a flaše naplnené pieskom. Z dielní ohrozovali robotníci nechránený bok vojen-ských čiat. Oháňali sa železnými tyčami, dvojrú-cými kladivami, ťažkými kľúčmi, všetkým, čo im práve prišlo do ruky. V potýčke ukoristili lepšie zbrane, šable a pušky. Kruh okolo kotolne sa uza-tváral užšie a užšie. Boj zúril stále prudšie.

Vojaci sa snažili kryť si chrbát múrom. Za nimi sa rozletela železom obitá dubová brána. Vojaci sa dostali do kotolne; boli tam zatlačení. Veľký polot-mavý okruh bol prázdný. Obrancovia kotolne u-stúpili malými bočnými dvierkami. Nepustili žiad-neho uniformovaného z kotolne von.

Z vedľajšej koľaje sem prisunovala skupina ro-botníkov dva cisternové vozne. Kurič Bill odrazil u-záver poklopu. Iný robotník, celý čierny od sadzí, mu podal faklu. Spojenými silami tlačili štrajkujú-ci horiaci cisternový vozeň do kotolne. Vtlačili ho medzi zdesených vojakov a zatarasili dubovú bránu zhrdzaveným kotlom od lokomotív.

Súčasne s plameňmi, ktoré zúrili v kotolini, plá-polali na všetkých koncoch a rohoch stanice malé i veľké požiare.

S hromovým rachotom vyletel cisternový vozeň do povetria. Za ním ďalšie. Čadivým dymom bol za-čiernený priateľ i nepriateľ. Pod ochranou plameňov a dymu unikli robotníci ozbrojenej presile.

Ked Tom Scott prišiel do Pittsburghu, aby nalá-kal štrajkokazov, a ked guvernér Hartranft privie-dol ďalších 3000 vojakov, aby násilím zabezpečil mier – bolo už neskoro. Okrem nesmiernych škôd na budovách bolo na stratovom konte Pennsylvania Railroad 1383 nákladných a cisternových vozňov, 104 lokomotív a 66 osobných vozňov. Ale čo bolo o-vela horšie: 25 ľudí bolo usmrtených, vyše 50 zra-nených, z toho 10 detí...

O polnoci 17. októbra 1877 zhromaždila sa v kancelárii plukovníka Josepha D. Potta v Girar-dovej ulici vo Philadelphii spoločnosť „strašidiel“. Za oknami s hrubými záclonami sa dohrával – da-leko od sĺz a krvi – posledný akt Pittsburgskej tra-gédie. Na pozvanie Toma Scotta prišli do Phila-delphie William Rockefeller, Henry M. Flagler, Lockhart, Vandergrift a traja ďalší členovia Štan-dardky so svojimi právnymi zástupcami k podpísaniu prímeria. Za kúpnu cenu 3,4 milióna dolárov prešla Empire Pipe Line Company so všetkými ro-povodmi, čerpacími stanicami a rafinériami do ma-jetku Standard Oil Company.

William Rockefeller vytiahol svoju šekovú knižku. S výrazom dobrodinca podal plukovníkovi Pottsovi šek na 2,5 milióna dolárov.

„Zvyšok si môžete príležitostne vyzdvihnuť v New Yorku!“ povedal brat Johna D. a Henry M.

Flagler si nedal ujsť príležitosť poznamenať: „Dúfajme, že sa vaši spoločníci z Petrolie z tejto ma-lej nehody niečomu priučia!“

Lahkým úklonom Pottsovi, ktorý sedel ako pod-tatý vo svojom rohu, rozlúčili sa títo páni a vyšli do noci. Ked sa za nimi zavreli dvere, zlomilo sa všetko Pottsovo sebavedomie. Plakal a klial.

Ked John D. Rockefeller dostal vo svojom vidiec-kom sídle Forest Hill depešu s hlásením o prevzatí, zbožne pozdvihol oči a povedal svojej mladej man-želke Celis: „Môj najkrajší sen sa splnil. V tomto roku bude naša dobrá Standard vyplácať 50 percent dividendy. Podakuj pánoni v modlitbe, Celly. Všemohúci je na strane skromných!“

Rockefellerovo „čarovanie“

„Musíš rozumieť!

*Jednotku vezmi, na desať ju zmeň,
dvojku daj von, s trojkou sa teš,
to zbohatneš.“*

To sú slová, ktorými začína násobilka čarodejníc v prvom dieli Goetheho Fausta.

Majster kúzelník John D. Rockefeller sa vyznal v remesle: spočítal $13 + 3 + 17 + 6$ a vyšlo mu su-ma sumárum nie 39, ale 1. Tak treba čítať v hlavnej knihe Standard Oil Company of Ohio. Tento mystický postup je pre nás zrozumiteľnejší ak vie-me, že za zdanivo mŕtvymi číslami sa skrývajú ži-vé veci. Počítajme preto takto: 13 rafinérií + 3 ro-povodné združenia + 17 predajných spoločností, atď. To znamená, že za každou číslou je schovaný niektorý podnik ropného priemyslu, ktorý Rockefeller vo svojej nenávytnosti získal pre seba. A to buď jednoduchým zlúčením – fúziou, alebo nepria-mo, pomocou kartelu, ktorý sám vytvoril.

Zatial čo pred pohltením Empire Pipe Line Company neopovrhoval Rockefeller ani malými a najmenšími sústami, dával v budúcnosti prednosť len sústam väčším. V jeho pažeráku zmizli hned 3 až 4 podniky naraz. Prijímal riaditeľov po tuctoch a robotníkov po stovkách. Na jednej železnici skú-pil naraz všetky cisternové vozne, na druhých dvoch linkách najal všetky zariadenia na naklada-nie a vykladanie vagónov, skladové priestory, žeria-vy, naftové nádrže, nástupištia aj slepé koľaje. Skupinovým zlúčením malých skúpených podnikov vytváral schopné akciové spoločnosti, ktoré sa všetky podobali materskej spoločnosti Standard Oil Company of Ohio. Henry M. Flagler mal za úlohu vymedziť pre každú z týchto spoločností zemepisnú oblasť – jej operačné územie, aby si vzájomne nekonkurovali. Takto teda vznikli roku 1879 Stan-dard Oil of California, roku 1882 Standard Oil of

New York a Standard Oil of New Jersey. Nasledovalo ďalších osem – zatiaľ ešte amerických – sesterských spoločností.

Aby sa zabránilo hromadeniu nafty, bolo nutné pre ňu zabezpečiť nové odbytové cesty. Export do záhoria už nemohol byť ponechaný na náhodu, musel byť organizovaný. Preto dostał brat William v New Yorku príkaz, aby poslal všeestranne vybavenú expedíciu do Európy – expedíciu na preskúmanie neznámeho územia: situácie na trhu Starého sveta. Súčasne bol Henry H. Roger poverený, aby vypracoval nový systém odbytu v Spojených štátoch.

Americká naftová konjunktúra, ktorá sa tešila takejto priazni a starostlivosti, oslavovala úspech za úspechom. Čo sa začalo v Pensylvánii, presadilo sa aj v štáte New York, v Západnej Virgíni, Ohiu, Kansase, Kalifornii. Ako dôsledok týchto úspechov bolo roku 1878 na sklade 7 miliónov barelov nafty na pensylvánskom území. Nepredajnej nafty – zdôrazňujeme! Rockefeller, ktorý mal v rukách škrtacie ventily ropovodov a páky návesných stavidiel železníc, vládol podľa svojej vôle. Jeho ropovody a tankové vozne preberali od mimokartelových tažiarov len „rýchle“ dodávky – dodávky pokrývajúce nepatrné medzery spotreby, ktorú nemohol uspokojiť Rockefeller. A to, že za tieto dodávky určoval úžernícke ceny, je viac než samozrejmé.

Opäť sa ozvali protesty. Guvernér Hartranft zvolal vyšetrujúcu komisiu. Jej rozsudok znies: „Vznesená žaloba nie je dostatočne zdôvodnená, aby mohol začať úradný postup. Zistené skutočnosti nevybočujú z normálneho rozsahu osobnej právomoci.“

A opäť sa výrobcovia pokúsili získať prístup k naftovým trhom, a to pomocou nového, väčšieho ropovodu, než aký mala Empire Pipe Line. Ako had sa vinul rozsiahlym územím ropovod Tidewater Pipe Line Company, aby sa vyhol jednotkám pechoť a delostrelectva vyslaným Rockefellerovými napomáhačmi proti stavebným čatám. A konečný výsledok? Ked bol ropovod uvedený do prevádzky, tiekla prvá nafta do modrých barelov Standard Oil Company. Vo všetkej tichosti získal John D. väčšinu akcií Tidewater.

Prvý, kto nad Rockefellerovými „gigantickými zábavkami“ stratil nervy a objavil sa so zvesenou hlavou pred bossom, aby bol vyplatený, bol Samuel Andrews. Rockefeller sa nedal dlho prosiť. Zaplatil rafinérskemu géniovovi, ktorý svojimi znalosťami a svojou usilovnosťou priviedol firmu Rockefeller k jej rozkvetu, za jeho balík akcií 1 milión dolárov. Práve toľko, kolko bol zakladací kapitál prvej Štandardky pri jej vzniku. Veľkorysosť? Nie, ale spokojnosť nad tým, že sa zbaví váhavého partnera a nepohodlného spolupáchateľa mnohých hriechov „mladosti“. Ostatne Rockefeller si mohol taký obchod bez všetkého dovoliť. Prevádzkový kapitál

spoločnosti predstavoval teraz 70 mil. dolárov a súkromný majetok Johna D. bol najmenej rovnako veľký.

To, že Andrews stratil hlavu, mohlo byť pokladané za príznak nebezpečenstva, a preto bol najvyšší čas, aby sa obrovské nahromadenie kapitálu v počladiach Standard Oil nejakto stalo „neviditeľným“. Tým sa konečne vraciame k sčítaniu číslic v úvode tejto kapitoly. K tomuto umeniu bol spôsobilý jedine Henry M. Flagler, svojimi priateľmi nazývaný „advokát“. A ten si sám našiel asistenta – Samuela I. Dodda. Ten pochádzal z kraja, kde sa taží nafta, študoval právo na Jeffersonovom inštitúte v Canonsbury a usadil sa potom ako advokát v tažobnej oblasti. Čitatel si na jeho meno spomene, lebo bol to Dodd, kto v Senáte pranieval Rockefellerove pokusy o získanie monopolu a pri tom ako lev bojoval za svojho klienta Vanderbilta proti právnikom Štandardky. Po kapitolácii Vanderbilta napokon aj Dodda „prevzala“ Štandardka.

Dodd, ktorý rád staval na obdiv svoje spôsoby majstra detektíva, sa hlboko zamýšľal nad nanajvýš nepríjemnou situáciou, v ktorej boli jeho noví klienti vzhľadom k neustálemu podozrievaniu súdu i parlamentu. Podľa toho bistro kombinoval: usvedčujúce indície musia zmiznúť! To, čo niekto, kto je obvinený z krádeže, nemá pri sebe alebo neukrýva doma, mu predsa nikto nemôže vziať! Ergo: Rockefeller a jeho spoločníci by mali dať svoje akcie do úschovy a ochrany tzv. trustees. To znamená podľa slovníka vtedajšej doby – povereníkov, splnomocnencov, opatrovníkov v pôvodnom zmysle – osôb dosadených na spravovanie dedičstva a súčasti majetkov.

Malý farizej Dodd mohol veľkému prorokovi Johnovi D. dokonca dokázať čierne na bielom, že pri tom ide o vec bohumilú: V jednom liste náboženskej obce sv. Vincenta, adresovanom benediktínskemu pátrovi Bonifáčovi Wimmerovi, pristahovanému do Pensylvánie, bola tomuto knázovi ponúknutá farma na založenie kostola týmito slovami:

„Táto farma bola daná k užívaniu každému farárovi tohto kostola. Boli menovaní trustees, aby bol majetok zachovaný na tento účel, pre ktorý vznikol, a aby jedine ich rukami mohol byť pre daný účel najefektívnejším spôsobom využitý...“

Tento pasus z listu napísaného roku 1846 dal Rockefellerovi podnet, aby svoj tučný zväzok akcií s ľahkým srdcom odovzdal do rúk „dôverníkov“. Vítazstvo nad Tidewater Pipe Line Company, spadajúce do tohto časového obdobia, bolo dôkazom, že traja vybraní dôverníci sa výborne vyznali v tom, ako im zverené cenné papiere „pre daný účel“ čo najúčinnejším spôsobom využiť.

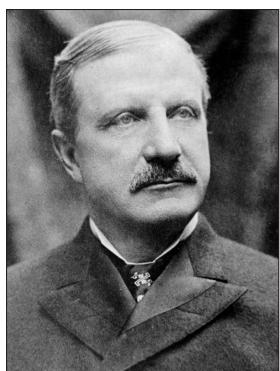
Tento podvod zameraný na oklamanie verejnosti sa počas trojročnej skúšky tak osvedčil, že sa

Samuel Dodd rozhadol z vymysleného trustu vytvoriť trust skutočný. Tentoraz ho už menej zaujímalisty benediktínskemu pátrovi, zato tým viac zmluvy spoločnosti Western Union Telegraph Company a Vanderbiltových železničných spoločností. Obidve tieto spoločnosti totiž už pred dlhším časom prešli od kartelu k trustu. Na základe týchto plánov začalo pre Dodda veľké počítanie. Najskôr zvýšil počet dôverníkov z 3 na 9. Potom všetkých akcionárov všetkých akciových spoločností pridružených k Standard Oil of Ohio primäl k tomu, aby svoje cenné papiere odovzdali dôverníkom.

Tým sa stali dôverníkmi – pokiaľ nimi snád ešte neboli – akcionári všetkých spoločností. Ako protislužbu prevzali tažkú úlohu obhajovať odteraz všetky práva a povinnosti, ktoré sa až doteraz pokúšali obhajovať akcionári. Dôverníci boli splnomocnení voliť predsedov – a sami seba za predsedu – jednotlivých spoločností. Boli oprávnení staré spoločnosti rozpúštať a nové zakladať. Smeli určovať výšku dividend a tie potom rozdelovať medzi akcionárov. 70 miliónov dolárov, ktoré mali vo svojich verných rukách, bolo rozdelených na 70 000 podielov.

Keby sa niekto domnieval, že tým proti deviatim dôverníkom stalo 699 991 jednotlivých akcionárov, veľmi by sa mylil. Nie menej, než 466 280, teda dve tretiny všetkých vydaných kupónov, si ponechali noví páni. O zvyšok sa delilo 28 „spoluakcionárov“. Naplnený pýchou sa potom Dodd mohol svojim chlebodarcom pochváliť: „To nie je združenie akciových spoločností, ale Združenie akcionárov!“

Zostáva ešte povedať, kto boli tí vybraní dôverníci. Samí nám už známi: William Rockefeller a Henry M. Flagler, John D. Archbold a W. C. Warden – bývalý sekretár Južnej tažobnej spoločnosti. Ďalej to boli Charles Pratt, O. H. Payne, J. A. Bostwick a Benjamin Brewster. Je samozrejmé, že aj John D., vtedy 43 ročný, oddaný zása-

William Rockefeller

de: „Peniaze sú jedným z najlepších priateľov, ak nie práve tým najlepším, akého môžeme mať!“

Na ceste k moci

Nádhera a moc patrí k sebe. Patrí...? Patrili k sebe, kým bol John D. ešte nekorunovaným kráľom. Spočiatku sa hádzalo očkom viac po moci než po nádhore. Ako rástla moc, pribúdalo aj možnosti dovoliť si viac nádhery. Cleveland bol dosť dobrý

pre rezidenciu Standard Oil Company of Ohio, nikdy nie však pre rezidenciu trustu Standard Oil. Preto tiež všetci vedúci predstaviteľia Štandardky presídlili do New Yorku. John D. býval so svojou rodinou na 54. avenue nedaleko 5. avenue, v dome č. 4. Hned za rohom na Broadwayi č. 44, zriadila Standard svoje hlavné sídlo. Brat William, Flagler, Archbold, Roger a kumpáni bývali nedaleko odtiaľ. Na Broadwayi, 30 kilometrov dlhej hlavnej tepne s najrušnejšou premávkou a najväčším počtom zábavných podnikov, bolo vôbec všetko pekne pohromadé: banky, burzy, redakcie, kostoly, a k tomu aj tucty správnych kancelárií a obchodných domov malých aj veľkých akciových spoločností najrôznejších priemyselných a hospodárskych odvetví.

Všetky vo svojom odbore dychtili po monopole, ale to sa im nijako nemuselo mať za zlé. Stačilo už mať za nepriateľov na kolená zrazených petrolejárov. Mocní priatelia a spojenici nemohli byť naopak nikdy na škodu. Prečo by sa teda nemalo podporovať vytvorenie trustov aj v iných priemyselných odboroch?

Flagler, zať výrobcu whisky, a pokladník Štandardky Payne sa už postarali o to, aby konečne aj výrobcovia whisky mali svoj trust. A Flagler, ktorý sa s pribúdajúcim vekom zaujímal viac o ženy než o petrolej, išiel ešte ďalej. Tajne prenechal kópiu zmluvy trustu Standard pestovateľom bavlny a zinkoval za to 250 000 dolárov do vlastného vrecka. A čoskoro sa objavovali na americkej hospodárskej aréne trusty všetkého druhu.

Dolár sa kotúľal, kapitál sa akumuloval rýchlejšie a rýchlejšie a rástla moc báň. Samé dychtili po monopole. Ešte kým starý John Pierpont Morgan so spoločnosťou United States Steel Corp. vytvoril najväčší oceliarsky trust sveta, vytvoril jeho bankový dom prvy peňažný trust v Spojených štátach. Druhým peňažnom trustom, s Rockefellerovými miliónmi, sa stala National City Bank. Jej vtedajším šéfom bol James Stillman, ktorý ako najlepší priateľ Rockefellera aj Johna P. Morgana zväzoval nitky z tej i onej strany, medzi ocelou a naftou. Svojím postavením získal Stillman – rovnako ako jeho priateľ Morgan – možnosť zasadnúť v mnohých dozorných radách, ktorých spoločnosti jeho banka financovala, a tým aj kontrolovala.

S ním a jeho prostredníctvom sa náčelníci konzorcia Standard Oil dostali na veliteľské miesta amerického hospodárstva. Na ich príkaz prevádzdal James Stillman peniaze Štandardky do Hanoverskej banky, do Druhej národnej banky, do Farmárskej úverovej a trustovej banky, do Ústrednej hypoteckárnej a trustovej banky a bankových domov Kuhn, Loeb and Co. a Dillon, Read and Co., ktoré sa neskôr stali bankami Rockefellerovými.

Svoju kontrolou podnikov s takými veľkými vy-

Ťažobné veže rásťli jedna za druhou

hliadkami, ako boli spojené mediarske spoločnosti (predtým Anaconda) a Amalgamed Copper Co., mala skupina Standard v amerických mediarskych trustoch rozhodujúci vplyv. Rockefellerove sympatie pre med' sa v podzemných trezoroch National City Bank spájali so sympatiemi pre zinok, olovo a železnú rudu. Veľmi rozsiahle prieskumné strediská rúd pri viedli Johna D. na nejaký čas dokonca do konfliktu s Johnom P. Morganom a zneprateliili mu na večné časy oceliarskeho krála Andrewna Carnegiea – „bystrého Andyho“. Okrem prozaického železa patrila Rockefellerova osobitná láska aj železniciam. Práve v správnej rade Chicago-Miwaukee-St. Palus Railroad sa velký John a vtedy ešte malý James Stillman roku 1883 spoznali. Spojená s Vanderbiltom, Jayom Gouldom, Tomom Scotom a inými kráľmi železníc kontrolo-

vala Standard Oil 50 000 kilometrov amerických koľajníc. S Morganom sa Standard delila o kontrolu veľkých telefónnych, telegrafných a energetických podnikov.

Verne a poctivo prispel Rockefeller svojím grošom k tomu, že sa Wall Street, kedysi newyorská „murárska ulica“, stala baštou amerického monopólného kapitálu. V úradovniach báň sa moc násobila mocou a priemyselný kapitál sa spájal ešte tesnejšie s bankovým kapitálom vo finančný kapitál. Šestdesiat rodín, leviatannov amerického obchodu ovládalo suroviny, továrne, stroje, dopravné prostriedky, banky a napokon aj tlač v „krajine požehnané hospodinom“.

Po získaní prvej koncesie v Pensylvánii ubezpečoval George H. Bissel svojho spoločníka, že obchod s naftou nemá s politikou ani v najmenšom nič spoľočné. O jednu generáciu neskôr uzavreli nafta a vysoká politika „svätú alianciu“ a orchestru zo-

Parné rušne zisky len zvýšili

hranému vo vnútornej politike, nebolo zatažko hrať na znamenie dirigenta aj v zahraničnej politike USA.

Vhodný okamih nastal na prelome storočí, kedy vedci a technici objavili, že sa „skalný olej“ nehodí len do petrolejových lámp z dôb starých otcov a babičiek. To bola doba, kedy sa majitelia peňažných trustov začali obzerať po zámorských trhoch, kde by mohli umiestniť svoje obrovské kapitálové prebytky, hromadiace sa v ich trezoroch. Čo pritom uvideli, bolo najmä pre Standard Oil málo potešiteľné. Aj v Európe boli naftové žriedla a naftoví králi, teda veľmi vážna a čulá konkurencia.

Tak vypadali prvé vrtné súpravy

VZNEŠENÍ BRATIA NOBELOVCI

Je známe, že v istých amerických kruhoch sa prejavuje až prekvapujúca neznalosť najzákladnejších poznatkov z dejín, zemepisu, politiky a kultúry. Pre humoristickú tlač na celom svete je táto skutočnosť už dlho zdروjom námetov. Dá sa pochybovať o tom, či John D. Rockefeller v škole vôbec niekedy počul o Kaukaze. Hora Ararat mu mohla byť ako horlivému čitateľovi biblie známejšia. A práve z tejto krajiny, kde vraj sa zachráníla smolou upchatá archa Noemova, vyliala sa začiatkom 20. storocia do Európy nová potopa: ruská nafta. Mužom, ktorí si osvojovali vlastnícke práva na žriedla aj na európsky trh, nemohol však Rockefeller jednoducho uzavrieť ropovody ako „nezávislým“ v naftovom raji na Oil Creeku. A to bolo pre neho mrzuté. A ešte viac ho hnevalo a dráždilo, že ruskí tažiari si prisvojovali zásluhu na tom, že prví objavili, ako možno naftu využiť v hospodárskom živote.

Tam, kde sa Kaukaz skláňa k pobrežiu Kaspického mora, vybieha ďaleko do modrej hladiny dlhý, úzky polostrov – Apšeron. V blízkosti osady Sucharany, kde predtým pastieri pasli svoje stáda na slanej stepi, zdvíhalo sa odpradávna zvláštne stavby. Štvorhranná veža, obklopená stĺpmi, z ktorých vo dne v noci, akoby živené ľudskou rukou, plápolali k oblohe ohnivé jazyky. Bol to jeden z chrámov, v ktorých vyznávači ohňa vyhnani z Perzie – hovorilo sa im tiež Parsovia – uctievali svoje najvyššie božstvo. V skutočnosti išlo o horiaci zemný plyn, ktorý napr. Číňania už pred 2000 rokmi „skrotili“, zachytili, viedli dlhým potrubím z bambusových tyčí a ktorí používali na vykurovanie panvíc pri sušení soli.

Ostatne aj Parsom slúžil „večný oheň“ na pálenie vápna a tehál na stavbu domov a na vykurovanie obydlí. Hovorí sa, že vraj si v zime dokonca upevňovali vykurovacie rúry pri lôžkach. Okrem toho poznali obyvatelia slaných stepí medzi Kaspickým a Čiernym morom prírodné žriedla nafty. Podľa správy v cestopise Marcia Pola svietili naftou ako olejom na svietenie a touto naturáliou platili aj dane chánovi z Baku.

Chánove karavany vozili naftu do tisícročného mesta Baku, ktoré sa v reči jeho zakladateľov nazýva „Náraz vetra“, a do ostatných miest Blízkeho východu. Chán zbohatol, ale jeho dni boli zrátané. Na začiatku 19. storocia vyhlásil cár Alexander I. tažbu nafty v bakujskej oblasti za štátny monopol. Žriedla boli prenajaté ruským obchodníkom Mirzuvovi a Kohorevovi. Ich robotníci naberali naftu z jám vedrami ako vodu zo studne, niekolkokrát sto vedier za deň, niekolkokrát tisíc vedier za rok. Ale keď sa Rusko objavilo roku

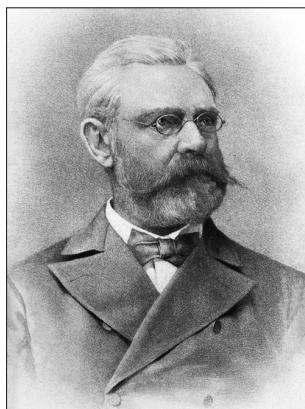
1863 prvýkrát v štatistikách, predsa len predstavovala tažba za predchádzajúcich 40 rokov 190 000 ton. Pre zahraničný kapitál to už bola motivácia íst za zrušením štátneho monopolu Baku. Prvá tu bola početná rodina Švéda Emanuela Nobela.

Starý Nobel, ktorý prišiel z Fínska, sa usadil roku 1837 v Petrohrade. Založil strojáreň a dodával pušky a kanóny cárovi Mikulášovi; na krymskej vojne zarobil veľa peňazí. Obchod so smrťou, na ktorom sa podieľali všetci Nobelovci, však nadanému vynálezcomu nenarušil charakter ani rozum.

Zaoberal sa úplne väzne konštrukciou potrubia, ktorým by – namiesto nafty – boli dopravované rakvy s mŕtvymi „z mesta na cintoríny ležiace v predmestiah“. Okrem toho vymyslel pre zdanlivo mŕtvych poistnú rakvu s ventiláciou a poplašným zvončekom. Ako vidieť, vynálezca dynamitu a magnát v odbore trhavín Alfréd Nobel, zakladateľ Nobelovej ceny, mal vznešeného otca.

V Robertovi a Ludovítovi mal Nobel okrem toho dvoch obchodne zdatných partnerov. Ludovít Nobel mal rovnako ako otec továreň na zbrane. Robert Nobel ako technický riaditeľ petrohradskú továreň na lampy Aurora. Nákup väčšieho množstva dreva na pažby k puškám bol pre bratov Nobelovcov dôvod k dlhšej ceste na Kaukaz. Pri tejto príležitosti spoznali mladý ruský naftový priemysel, obdivovali ho a „zamilovali si ho“. Za babku získali naftové polia v Balachanoch, považované za nevýnosné, a práve pri Sucharanoch, kde stál chrám vyznávačov ohňa, urobili prvé vrty. Mali viac šťastia ako rozumu.

Pomery v cárskom Rusku dovolili bratom Nobelovcom vybudovať dielo dôkladnejšie ako Rockefeller. Vytvorili vertikálne členenú naftovú spoločnosť, ktorá svoje produkty od tažby až po predaj mala sama v rukách. Keď už mali naftu, poverili ruského inžiniera Ragosina, aby podľa vzoru ruských velkodestilačierov z oblasti Grozného a podľa plánov Justusa Liebiga postavil v Baku prvú veľkú rafinériu. Potom rie-

Robert Nobel

šili dopravné problémy. Synovia Emanuela Nobela, špecialisti na potrubia rôzneho druhu, spojili potrubím svoje ťažisko so svojimi rafinériami a rafinerie s prístavom. Výsledok sa dostavil. Ak výtažok nafty predstavoval v roku 1872 v bakujskej oblasti asi 10 000 ton, roku 1880 jej 195 rafinérií celkovo spracovalo asi 1 milión ton. Len bratia Nobelovci čerpali potrubím do Baku 580 000 ton nafty, dali na trh ročne 200 000 ton rafinérskych výrobkov a využívali 5000 ruských robotníkov. Na upevnenie transportného monopolu doplnili Nobelovci svoje potrubia o 400 vlastných kotlových vozňov, ktoré čoskoro premávali na všetkých ruských tratiach. Potom si vybudovali flotilu s dvoma tuctami riečnych tankových lodí, aby do svojho dopravného systému začlenili aj výhodné riečne cesty. V tej dobe stavali Nobelovcom göteborgské lodenice prvú parnú tankovú loď na svete. Bola taká veľká, že musela byť do Baku dopravená po častiach, a až tam zmontovaná pre dopravu na Kaspickom mori.

Nobelovci mali vlastnú fabriku na debny a kanvy, opravárenské dielne a veľké sklady okolo materského závodu na balachanskom naftovom poli, sklady nafty a predajné filiálky vo všetkých väčších mestách pozdĺž Volgy, od Caricynu, dnešného Volgogradu, až po Nižnij Novgorod. Patrili im aj vetrovom pokrivené drevené baraky, baraky z pletiva a udupanej hliny, s dierami namiesto okien, sa začadenými fasádami – sídlisko 25 000 robotníkov, ktorých teraz Ludovít a Robert Nobelovci zamestnávali.

Vznešení bratia Nobelovci nezarábali horšie ako bratia Rockefellerovi. Ich robotníci nedostávali na živobytie ani toľko, kolko Standard Oil platila na Oil Creeku čínskym kuliom. Keď roku 1888 Ludovít Nobel zomrel, zanechal svojim desiatim deťom majetok v hodnote 35 miliónov rubľov. Najstarší syn Emanuel, ktorý ako dvadsaťdeväťročný prevzal obchod s naftou, napríklad disponoval viac ako 20 % celkových cudzozemských kapitálových investícii v ruskom naftovom priemysle. Ich podiel by bol býval ešte väčší, keby krátko predtým neboli Nobelovci uzavorili dohodu s inými európskymi kapitalistami, aby zväčsili svoj podnik.

Pokus vypísat ruskú petrolejársku pôžičku v Londýne načisto stroskotal. Pod kontrolou Anglo-americkej petrolejárskej spoločnosti založenej roku 1888 spoločnosťou Standard Oil, bolo Anglicko na hony vzdialené stať sa samostatnou naftovou veľmocou. Ešte neexistovala spoločnosť Royal Dutch-Shell, svet ešte nepoznal lorda Fishera, Winstona Churchilla a lorda Curzona ako aranžérov britskej zahraničnej a naftovej politiky. Rozpory medzi ruskou a anglickou vládou mali za následok, že sa londýnska City obrátila k Nobelovým vyjednávačom chrbotom.

Keď boli v Londýne odmietnutí, išli bratia Nobelovci do Berlína. Cestou zistili, že si Standard Oil prisvojuje poručníctvo aj nad Nemeckom. V Hamburgu založili jej vyjednávač roku 1890 Deutsch-Amerikanische Petroleumgesellschaft. Základný kapitál: 18 miliónov mariek, dvojnásobok Nobelových investícii v jeho ruskom podniku. Bez veľkej nádeje vykročili Nobelovci na cestu prosebníka na Wilhemstrasse. Stal sa však zázrak: našli ako zástancu muža, od ktorého najmenej očakávali podporu – Bismarcka!

Osobný tajomník Ludovíta Nobela v návale radosti priznal: „Náš skutočný vyjednávač pri tejto transakcii bol sám „železný kancelár“...“ Napriek všetkým svojim nedostatkom mal Bismarck jednu prednosť: praktický rozum. Bol to on, čo po založení ríše pritiahol uzdu rozpínajúcemu sa nemeckému kapitalizmu pri jeho tlaku na východ, lebo v politike neutrality voči Rusku videl jadro celej svojej európskej politiky rovnováhy. Pretože sa snažil zlepšiť a upevniť pomer Pruska k cárskemu Rusku hospodárskou spoluprácou, mohol ponuku Nobelovcov len uvítať. Bismarck dal preto veľkým nemeckým bankám najavo, že by bolo vhod, keby Nobelovcom vyhoveli v otázkach finančných, čím by sa podarilo vzbudíť v ruských kruhoch náladu pre otázky politické. Banky porozumeli a riadili sa touto radou. So základným imaním 1,5 miliónov zlatých mariek bola v Berlíne založená Nemecko-ruská naftová importná spoločnosť. Rovnakým spôsobom ako Bismarckovo Nemecko uzavrelo Francúzsko, ktoré bolo na naftu chudobné, roku 1890 obchod s Petrohradom.

So súhlasom úplatného cára založil v Baku parížsky bankový dom Dreyfuss and Rothschild ruskofrancúzsky naftový koncern. Pán z Rothschildovcov, dekorovaný pápežským rádom Spasiteľa, sa tiež nerozpakoval vystupovať ako finančník aj Nobelových ruských konkurentov, aby bola vyvážená prevaha Nemecko-ruskej naftovej importnej spoločnosti. Nepriamo cez Rothschildovcov, ktorí ako v Paríži, vo Viedni, v Neapole a v iných hospodárskych centrach Európy, tak aj v Londýne mali vlastné bankové domy, dostal sa Angličan Samuel Marcus, a tým aj Anglicko, k naftie z Baku.

Samuel Marcus, o ktorom ako o hlavnom spojenecovi sira Henryho Deterdinga budeme ešte podrobne hovoriť, začal zvláštny druh obchodu. Z čiernomorského prístavu Batumi zriadil parníkovú dopravu novo otvoreným Suezským prieplavom do južnej a východnej Ázie a získal si lacnou ruskou naftou východné trhy. Ak sa John D. do tejto doby domnieval, že bude s európskymi konkurentmi ako s naftovými mastičkármami čoskoro hotový, boli mu najneskôr do roku 1898 úplne jasné neblahé následky tohto omylu. V tomto roku totiž Rusko prvý

krát predstihlo v ťažbe nafty svojimi 10 miliónmi ton Spojené štaty. V nasledujúcich rokoch potom svoj svetový rekord zvyšovalo a dosiahlo 51 % svetovej ťažby, kdežto celá Amerika len 43 %.

Na začiatku 20. storočia bol teda svetový trh nafty rozdelený medzi dve finančné skupiny: medzi vládcov Baku – Rotschilda a Nobela, a americkú spoločnosť Standard Oil – Rockefellerovcov.

Na Broadwayi č. 44 boli rozložené nové mapy generálneho štábhu, na ktorých boli zakreslené obrys Európy a Ázie. John D. poslal svojich najschopnejších mužov ako vyjednávačov do Ruska, aby Nobelovcov obalamutili a obmedzili ich vplyv na svetový naftový trh. Predostreli mladému Emanuelovi Nobelovi Standard – model ročník 1874, nazvaný Národné združenie rafinérií, v najskvelejších farbách. Tak lákavo a jasne, že sa Nobel rozhodol zlúčiť všetkých ruských ťažiarov pod svojím vedením do Ruskej rafinérskej únie. Prvým opatrením ruského naftového kartelu ovládaného Nobelem bolo nové stanovenie výrobných kvót, ktoré prinieslo vo väčšine prípadov zníženie. Američania si spokojne vydýchli. (Čitatel nech si všimne nie nepodobné paralely dnešného kvotačného procesu hospodárskeho života pri rozširovaní EÚ!) Tak Nobelova hlúpa ještinosť zavinila, že sa záplava ruskej kaukazskej nafty dostala pod kontrolu a že Rockefeller mal aspoň ukazovák na ventile jej ropovodu.

Báťuška cár a Standard Oil nech žijú, keď sa podarilo zastaviť ruské dodávky nafty Samuelovi Marcusovi, „sólistovi“ na čínskom trhu.

Bitka o svetlo Ázie

Ďaleko od seba roztrúsenými čínskymi dedinami s hnedými hlinenými a bambusovými chatrčami, po vyjazdených cestách krajiny plochej ako stôl, rachotil pestro vyzdobený vozík s volským záprahom. Všade, kde voz zastavil, obklopili ho chudobne odetí starci a bosé deti. Pri veľkom Konfuciov! Ešte sa dejú zázraky! Muž vo voze nežiadal za svoje trblieťajúce sa lampy ani tovar, ani peniaze. Rozdával ich zadarmo ako dar bohov. Pre každú chyžu jednu, aby čert už zobrajal tie páchnuce knôty namočené v rybom oleji, ktoré búdu viac začadia než osvetlia. K tomu im biely muž vtlačil do ruky pestro potlačený lístok, ktorý sice mohli len ľahko čítať, ale patril akosi k lampe. Lampa bola na lístku vyobrazená, dokonca s kvetinovými úponkami. Medzitým čo slabikovali, otvoril pomocník štedrého muža modrú kanvu a plnil iskrivé lampy príjemne voňajúcou kvapalinou až po okraj. „Ani neskúsené dieťa, ani bezmocný starec nebudú u nás ochudobnení!“ ubezpečovali obaja bieli muži. A vysvetlovali udivenému publiku, kolko strieborných mincí by museli sňať

zo svojich šnúrok, ktoré nosili na krku. Bolo to samozrejme veľa mincí, ale predsa len menej, než ako stojí taká lampa v dalekom meste.

Od tejto chvíle ožarovali sporé svetlá hodvábnu modrú farbu čínskej noci. Po celej krajinе bola Standard Oil oslavovaná ako „svetlo Ázie“ – Rockefeller v Číne rozdal asi 8 miliónov lámper! Mr. W. E. Bemis, neskorší viceprezident Standard Oil Company of New York, šéf predaja Štandardky pre Čínu, si spokojne mädlil ruky. Samuelovi Marcusovi hned dvakrát nastavili nohu, aby sa potkol – raz u ruských výrobcov, druhýkrát u čínskych spotrebiteľov. Tanková flotila Standard Oil ledva stačila plniť dodávky pre Hongkong a Šanghaj.

Lampy rozdané zadarmo sa zúročili samé. Zrazu však začal obrat viaznut. Mr. Bemis zvolal svojich obchodných agentov a sám sa vybral na cestu, aby sa dozvedel, čo sa stalo. Pekná nádielka: v lampách Štandardky horel petrolej jej konkurenta, ktorý ho predával lacnejšie. Verejnosť sa tak zoznámila so Samuelom Marcusom a Spatularom Deterdingom.

O pôvode oboch petrolejárskych obchodníkov a o ich spolčení zistili detektívi Štandardky približne toto: Spatular Deterding, narodený v roku 1865 v Amsterdame. Predkvia: pestovatelia tulipánov. Otec: kapitán zámorskej plavby. Povolanie: učeň u maliara reklám, poslíček v zmenárni v rotterdamskom prístave, učeň v Twenšenskej banke s mesačným platom 15 zlatých, vo veku 27 rokoch vedúci filiálky Nederlandshe Handels Maatshappij vo východnej Indii. Bol teda asi tam, kde bol Rockefeller pred 20 rokmi: na najnižšom stupni obchodu s naftou. Roku 1890 vznikla totiž Koninklijke Nederlandshe Petroleum Maatshappij, už spomínaná filiálka, podnik na využitie žriediel nafty objavených začiatkom osemdesiatych rokov pri Langkate na severu Sumatry. Prvé dve slová ľahko vysloviteľného firemného názvu znamenajú po slovensky Kráľovská holandská, po anglicky **Royal Dutch**.

Čo zostało po obchodnom vedení I. B. Kesslera, staršieho šéfa firmy, ako „obchod v malom“, zmenilo sa, keď vedenie prevzal mladý Deterding, vzápäť na obchod „vo veľkom“. Počas 35 rokov rozvinul Deterding Royal Dutch tak, že táto firma bola treťím najväčším trustom kapitalistického sveta. Ale tento vývoj nebolo možné predpokladať v roku 1895, kedy spoločnosť s najväčšími ťažkostami zvyšovala svoj kapitál z 1,8 mil. zlatých guldenov na 2,3 milióna. Deterding nadobudol, ako pred ním Rockefeller a bratia Nobelovci, najskôr veľmi dôležitý poznatok. Aby sa niekto v obchode s naftou uplatnil, musí si sám naftu dopravovať. Z tohto poznatku vyšlo jeho spojenie so Samuelom Marcusom.

Marcus sa narodil roku 1853 vo Whitechapeli ako

syn obchodníka so starožitnosťami. Marcusove označenie firmy a ním používané firemné meno **Shell** ukazujú, že pôvodne mal do činenia s nákupom a predajom perlete. Nádherne sfarbené a prekrásne vytvárované mušle pri Malajskom poloostrove mu učarovali. Z nich predovšetkým hrebeňovka. Okrem toho dopravoval na svojich lodiach kopru pre anglické továrne na mydlo, anglické tkaniny pre Čínu a prostevšetko, čo sa práve hodilo. Jeho myšlienky a starosti sa krútili v každom prístave len okolo toho, aby preprava nákladov priniesla čo najväčší zisk. Tým sa dostal k nafte z Baku, čo mu však nijako nebránilo preberať dopravu aj pre Štandardku.

Rockefellerov pokus chytiť Shell Transport and Trading Company of London a Koninklijke Nederlandshe Petroleum Maatschappij formou voľných obchodných dohôd do svojej siete a potom ich vykúpiť sa však nepodaril. Samuel Marcus a Spatular Deterding varovaní Rothschildom zistili hroziacе nebezpečenstvo. Preto sa spojili a založili nový podnik – Asiatic Petroleum Company – s hlavným odbytiskom v Číne.

Z toho vznikla najbezoľadnejšia cenová vojna, akú kedy Rockefeller viedol. Deterding a Marcus zdvihli hodén rukavicu. Poznali svoje výhody príliš dobre. Ich východoindické strediská mali k odbytiskám, o ktoré sa bojovalo, o niekoľko tisíc námorálnych mil bližšie než americké. Rockefeller musel (pred otvorením Panamského prieplavu) vozit naftu cez celý kontinent, alebo ju dopravovať okolo Hornovho mysu. Dopravné náklady a riziko boli tomu úmerné. Reklamné náklady na nové módne osvetľovanie „nebeskej ríše“ išli napokon tiež na vrub Rockefellera. Napriek tomu ponúkala Standard Oil za nižšie ceny ako Royal Dutch-Shell. Anglicko-holandskí partneri stáli pred veľmi závažným rozhodnutím: bud sa vzdať čínskeho trhu, alebo ohroziť imanie vlastnej spoločnosti ďalším znížením cien. Deterding a Marcus sa pustili do rizika. Bojovali ďalej a stratili počas jedného roka alarmujúcu sumu 10 miliónov zlatých guldenov. Štandardka svoje straty utajovala. Ani z jej ročných správ nevychádzalo nič najavo. Nič sa nemohlo stať, pretože Štandardka, aby vyrovnila čínske straty, zvýšila domáce trhové ceny. Rockefellerovo monopolné postavenie na domácom trhu mu dovoľovalo, aby viedol vojnu s Deterdingom na útraty amerického spotrebiteľa, amerického ľudu. Táto typická metóda kapitalistického zahraničného obchodu sa volá **dumping**.

Ťahanice o ceny trvali až do dňa, keď Mr. W. E. Bemis telegrafoval do New Yorku nešťastnú správu: „Odbyt viazne – stop – zásobné sklady preplné – stop – zadržte tankové lode – stop!“ Ešte iná nešťastná správa sa dostala na stôl Standard Oil Company. V dalekom Texase, v blízkosti ospalého

mesta Beaumont, navŕtal istý nekartelovaný obchodník najväčší z doterajších amerických gejzírov nafty. Muž sa volal Anthony F. Lucas. Podľa správ dávala Lucasova fontána na naftovom poli denne 100 000 barelov ropy.

Pre Rockefellera nebolo iné východisko, než vyjednávať. Prvýkrát s vlajkou Štandardky na pol ťrede šiel naftový kráľ Rockefeller s malými petrolejárskymi pirátmi Deterdingom a Marcusom na polovicu. Rozsah Rockefellerovej straty prestíže sa zobrazil v Deterdingových nových veľkých investíciach v ruskom naftovom obchode. Aj túto stratu musela Štandardka oželiť. A ešte hrozivejšie ako blýskanie na Východe bolo pre ňu silné hrmenie nad newyorskou City.

Praktická škola krízovej ekonomiky

Priečku za priečkou na rebríku hospodárskeho úspechu zdolávala banda spoločnosti Standard Oil, ako boli muži okolo Rockefellera nazývaní svojimi súčasníkmi, počas tridsaťročného spoločného pôsobenia. Bankári Silliman a Morgan sa zo všetkých síl snažili udržať rovnováhu. Ale predsa len je možné zlámat si väzy, aj keď praskne len jedna priečka rebríka.

A priečka sa zlomila, a zlomila sa s veľkým hromotom. Americké hospodárstvo skázlo v **rokoch 1893 – 1894 opäť do krízy**. Javy tohto druhu, pozorované z historických aspektov, určite nemajú pôvab novosti. Kríza zavinená neúrodou, vojnou alebo mimoriadnymi udalosťami, v ktorých ľudia – ako vyznávači ohňa v Surachanoch – videli prst boží, boli už z najstarších dôb. Vonkajším znakom týchto kríz bol nedostatok potravín a životne dôležitých potrieb, spojený so stúpaním cien. Avšak krízy objavujúce sa od 18. stor. v priemyselne rozvinutých krajinách mali trochu iný, nový charakter. Ich znakom neboli nedostatok, ale **nadbytok**.

Aby sme si ukázali, že kapitalistom nerastú stromy – ani rebríky úspechu – až do neba, musíme objasniť celú situáciu. Náhly zlom hospodárskeho života v krajinе zaujímal už dávno pred Rockefellерom buržoáznych národochopodárov, ktorí na to vymysleli najrôznejšie „teórie“.

Jedna skupina, skúmajúca základné príčiny vzniku kríz tvrdila, že sú spôsobené, ako „anomálna udalosť“ nejakými rušivými príčinami zvonku, napr. zmenou colných zákonov, zmenou meny alebo vplyvom prevratných vynálezov. Vzhľadom na krízu z roku 1873 zdalo sa tvrdenie týkajúce sa menových zmien celkom pravdepodobné. Vedľ vtedy začal krach v bankách a na burzách. Zalistujme, aby sme zistili vinníka, o niekoľko stránok späť. Stojí tam,

že cirkev pripisovala vinu na nešťastí whisky. Niekoľko riadkov vpred je reč o voľnej konkurenčii, o tajných rabatoch a tajných tarifoch a iných vynáleزوach monopolov. Bohužiaľ, nemôžeme ani whisky, ani tajné rabaty označiť za prevratné vynálezy. Alkohol bol objavený skôr ako Amerika. A tajné rabaty nie sú vynález, ale podvod. To znamená, že príčinu krízy treba hľadať inde.

Druhá skupina ekonómov dávala vznik kríz do súvislosti s fyzikálnymi javmi. Jeden z nich povedal, že slnečné škvurny, hladomor v Indii a hospodárska kríza v Anglicku súčasne znepokojili svet. Iný z jeho kolegov to uvádzal skôr do súvislosti s Venušou. Venuša stojí vždy po ôsmich rokoch medzi Slnkom a Zemou, čím je znemožnené vyžarovanie Apollona – a následok je práve kríza. Vyznaj sa v tom, ako vieš. K tomu ešte poznámka, že rok krízy 1873 bol v znamení Mesiaca, rok 1893 v znamení Merkúra, patróna obchodníkov, čo teda bola zrejme chyba rázie v centrále pohybu planét.

Tretia ekonomická škola vychádzala z „psychologie“. Podľa jej názoru okamžité rozpoloženie myseľ kapitalistických priemyselných kapitánov riadil príliv a odliv „v mori peňazí“. Vzhľadom k rozpoloženiu myseľ Jeho Veličenstva naftového kráľa Johna D. bola to najpriateľnejšia teória. Rockefeller bol v tomto čase trudnomyseľný a chatrného zdravia. Počas niekolkých týždňov mu vypadali vlasy (čo ho prinútilo nosiť bielu parochňu) a jeho telo sa sevrklo ako telo múmie. (Povery tvrdili, že len požívanie materského mlieka ho neskôr opäť postavilo na nohy.)

Rockefellerovi ležal v žalúdku Shermanov antitrustový zákon. Od tej doby, čo John Sherman, priaznivec Flaglerovho svokra, podal v Kongrese návrh zákona „na stíhanie nezákonných trustov a zväzov obmedzujúcich obchod“, trpel Rockefeller istým druhom stihomamu. Včera sedel na lavici obžalovaných trust krmív pre dobytok, dnes trust registračných pokladník National. Obidva oproti trustu Standard nevinné deti. Kto však bude sedieť na lavici obžalovaných zajtra?

Vari nemalo Rockefellerovi ležať v žalúdku, že istý Henry D. Lloyd smel uverejniť knihu *Bohatstvo proti všeobecnému blahu*, voľne predajnú obžalobu proti Standard Oil Company? Odborníci o nej tvrdili, že je to najvýznamnejšia kniha od vydania Chalúpky strýčka Toma. Ale v Lloydovej knihe nešlo o oslobodenie černochov z otroctva, ale o zotročenie celých národov trustom Rockefellercovcov.

Pseudovedecké teórie o krízach pokojne ponechajme bokom. Titul a obsah knihy *Bohatstvo proti všeobecnému blahu* nám bližšie osvetlí základný problém zla, základný rozpor kapitalizmu. Je to rozpor medzi spoločenským charakterom výroby na strane jednej a súkromno-kapitalistickou formou privlast-

ňovania výrobných výsledkov na strane druhej. Tento rozpor, ktorý kapitalizmus nemohol odstrániť, zapríčinil krízu roku 1873 aj krízu roku 1893.

- Vo svojej honbe za ziskom podnikatelia vyrobili viac tovaru, než sa ho mohlo predať, t.j. než bola kúpna sila obyvateľstva trpiaceho núdzou.
- Aby sa odškodnili, zaviedli podnikatelia krátenie pracovného času a krátenie miezd. Robotníci sa bránili a začali štrajkovať. Najskôr 200 000 baníkov, ku ktorým sa v lete 1894 prijedli železničari. Priemyselná produkcia mala zostupnú tendenciu.
- Malí podnikatelia urobili nápor na banky. Nadarmo. Úvery na platenie miezd a dlhov nikde neposkytovali. Náhoda dovŕšila zlú situáciu neúrodou.
- Prezident USA Grover Cleveland si nevedel dať rady inak, než roku 1877 guvernér Hartranft: potlačiť štrajky dobre vyzbrojeným, dobre plateným a dobre živeným vojskom.
- Aj to stalo peniaze, a preto sa prezident odobral k Johnovi Morganovi a Jamesovi Stillmanovi, aby vybavil úver 50 mil. dolárov. Rockefellerova banka si bez váhania mohla dovoliť uvoľniť pre vznešeného prosebníka 20 miliónov dolárov. Za to sa smel dať jej nesvedomity šéf niekolko týždňov obdivovať ako záchrancu vlasti.

Ale krízu nebolo možné odstrelit kanónmi ani podplatiť, aby zmizla. Je z nej jediné východisko: zrušiť základný kapitalistický rozpor, tzn. odstrániť kapitalistické výrobné vzťahy. John D. bol príliš vzdialený tomu, aby situáciu správne pochopil a ekonomicky zhodnotil. Všetku vinu na svojej tiesnejvej situácii, ktorá ho priviedla na okraj prieasti, pripisoval prezidentovi Growerovi Clevelandovi: prezidentovi, ktorý sa sám považoval za priaznivca „slobodného obchodu“, bez toho, aby počas svojej vlády zrušil antitrustový zákon. Je to na zváženie!

Johnovi D. Archboldovi bolo opäť odporučené, aby vzťahy a peniaze Standard Oil vložil do politickej hry. Trust si prial, aby v Bielom dome bol prezident zaručene priateľsky naklonený Štandardke. Volba padla na republikána Williama Mac Kinleya. Ten dal monopolistom, čo monopolistom patrí: „politiku otvorených dverí“ do iných štátov. Na jeho rozkaz bola roku 1898 na Filipínach, Guame a Havaji – s námorným oporným bodom Pearl Harbor – vyvesená vlajka s pruhmi a hviezdami. So zbožným pohľadom vyhlásil Mac Kinley začudovanému svetu: „Božská prozretelnosť zverila našim rukám Filipíny!“ A z rečnickej tribúny Kongresu odpovedala ozvena: „...a za nimi sa rozprestierajú neobmedzené trhy Číny. Naspať sa už nestiahneme!“ Podľa rovnakého receptu boli španielskej monarchii odobraté najväčšie a najmenšie z ostrovov cukrovej trstiny v oblúku Antíl, Kuba a Portoriko.

Ani Rooseveltova palica

Počas „požehnaného“ prezidentovania Mac Kinleya našiel Rockefeller príležitosť, ako zabezpečiť Štandardku pred sudcovským zásahom. V štáte New Jersey, na druhom brehu Hudsonu, prešiel zákon, ktorý akciovým spoločnostiam dovoľoval to, čo proti trustový zákon zakazoval: mať balíky akcií cudzích spoločností. Vo všetkej tichosti boli potom roku 1899 všetky materské práva Standard Oil Company of Ohio prenesené na jej 17-ročnú „dcéru“ ESSO, Standard Oil Company of New Jersey. Aby sa oplatila aj námaha s prevádzaním akcií, bol pri tejto príležitosti zvýšený akciový kapitál na 110 mil. dolárov a počet sesterských spoločností z 30 na 58. Keď si pritom prezeral výpisu zo svojho konta, Rockefeller zistil, že sa stal približne miliardárom. Dary pre volebný fond prezidenta Mac Kinleya sa zúročili rovnako ako „Aladinove lampy“ rozdané v Číne. A keď sa roku 1900 podarilo dosadiť Mac Kinleya druhýkrát na prezidentské kreslo v Bielom dome, tancoval novopečený miliardár ako pri charlestone a gratuloval sám sebe k „dobrému obchodu“.

Dňa 6. septembra 1901 sa priaznivec trustu Mac Kinley rozlúčil náhle a nedobrovolne so svetom. V Buffale, kde mal krásnu reč o americkom spôsobe života, bol zozadu zastrelený anarchistom. John P. Morgan a John D. Rockefeller, ktorých si atentátnik vyhliadol, aby nasledovali „svojho“ prezidenta na dlhej ceste do neznáma, žiadali, celí bez seba od hrôzy, ochranu polície.

Do Washingtonu sa vybral z Adirondacks, bohatého na lovnú zver, istý Theodore Roosevelt. Ale keď „Teddy“ Roosevelt, novozvolený prezident, po krátkom čase svojho úradovania objavil, že nielen Adirondacks, ale aj kamenné džungle New Yorku, Pittsburghu, Chicaga a Detroitu sa hemžia nebezpečnými lupičmi a bravou divokou zverou, sarkasticky sa usmial. Namiesto svojej loveckej duplovky vytiahol z kúta „velkú palicu“ a nenechával nikoho v pochybnostiach o tom, že touto palicou udrie na trusty. Nový vyšetrujúci výbor proti Štandardke sa zišiel...

V roku 1907, keď sa zdalo, že sudca Landis definitívne stúpi Štandardke, obvinenej v 1462 bodoch, na krk, **bola tu opäť tá prekliata cyklická kríza**. A zase musel ísť prezident s klobúkom v ruke žobrať k monopolným kapitalistom o peňažnú podporu. A čo bolo horšie: musel sa za poskytnutú almužnu odvdačiť. V auguste 1908 zrušil odvolací súd Landisov rozsudok, zrušil pokutu a udelil kacírskemu súdcovi, ktorý sa opovážil porovnávať falšovateľa peňazí a postovného lupiča s Rockefellерom, dôkladné pokarhanie.

Rockefeller, premenlivý ako chameón, vtelené zlo v sto obmenách, bol hned jediným skokom na scéne. Vpredu pri rampe odriekaval svoj monológ: „Obme-

dzovať obchodné možnosti znamená obúvať nášmu národnému hospodárstvu malé, tesniace topánky... Je rozumné hovoriť našim mladým ľuďom, v ktorých je naša budúcnosť, že ich ako „vlajkonosičov nášho obchodu“ nečaká nič iné, len zúrivé útoky?“ Bolo celkom pravda, čo povedal. Posledná kríza, ktorá prezidentovi Growerovi Clevelandovi zlomila väz, znamenala obrat v dejinách amerických monopolov. Kapitalizmus dosiahol tutto krízou posledný stupeň vývoja. Za Mac Kinleya sa stal imperializmom. A imperializmus dychtil po vláde nad svetom.

Po Rockefellerovom monopole, ktorý po štyridsiatich rokoch oslavoval svoje vzkriesenie ako uholný kameň Eisenhowerovej doktríny, nasledoval ako v gréckej tragédii zbor právnikov Štandardky. Silno udierali do slabín právneho poriadku, označených ich pánom a majstrom, a osvetlovali protitrustovú politiku aj z medzinárodného aspektu. Nie je to priam vlastizrada rozpušťať Standard Oil, keď sa Royal Dutch-Shell osmelila so svojou lastúrovou flotilou pristáť v New Yorku a Texase?

Pristátie spomínanej flotily v Amerike nebola však ilúzia, ale trpká skutočnosť. Syn holandského kapitána sa hral na krotiteľa a odvážil sa vkročiť do jamy levovej. Toto slávnostné predstavenie inscenoval Samuel Marcus. Keď šťastní majitelia Lucasovej fontány na Spindletope (Texas) nevedeli čo s naftou, objavili sa u nich nákupcovia a zástupcovia *Shell Transport and Trading Company*. Ich objednávka znala na 4,5 mil. barelov po 25 centoch za barrel. Bláznivý obchod pre obe strany, a zároveň obchod proti Rockefellerovej Štandardke. S bohatstvom nafty zo Spindletopu založil Jim Hogg, guvernér Texasu, spoločnosť *Texas Company*, dodnes jednu z najväčších v USA. A s týmto bohatstvom nafty zo Spindletopu, ktorá dávala výborné palivo pre britskú flotilu, založili Marcus a Deterding konečne *Shell Caribbean Oil Company*.

Vo všetkej tichosti bola menšia časť akciového kapitálu amerických spoločností Shell prostredníctvom newyorskej burzy cenných papierov rozpredaná spolahlivým zákazníkom, aby sa uľahčilo rozšírenie Shell v Spojených štátach. A rovnako vo všetkej tichosti boli v Texase získané koncesie, aby sa mohlo v nepriateľovej krajinе tažiť. Deterding vedel veľmi dobre, že mu v tom nikto nemôže zabrániť. Americké zákonomdarstvo zaručuje každému majiteľovi pozemku právo, aby poklady v krajinе jemu patriace využíval podľa vlastného uváženia. Pretože vedel, že obyvatelstvo Štandardku pre jej neoprávnené dumpingové ceny posielala do horúcich pekiel, zaplavil Deterding pohotovo Rockefellerov najvlastnejší trh lacnými anglo-holandskými naftovými výrobkami. Stratu vyrovnával tým, že americkému hospodárstvu v dalekom Texase pustil trochu žilou. Krajina ako Anglicko, ktorá nemá vlastné naftové bohatstvo, musela riskovať. Mohla byť rada, že našla takého muža, ako je Deterding, kto-

rému bolo bohaté konto v Bank of England milšie, než dobrý holandský pas.

Strach aj pobúrenie Američanov nad britskou držostou boli nezastierané. Bohužiaľ doterajšie sympatie pre ich krajaná Rockefellera netrvali večne. Divadlo pri procesoch proti Standard Oil v lete 1907 príliš rozvíriло hladinu a vynieslo na svetlo príliš veľa nechutností. Ešte kým sudca Landis bol nútenej zložiť svoj úrad (nastúpil so 45 000 dolármami na nové miesto ako rozhodca baseballu), viedol Frank B. Kellogg jeho dielo ďalej na vyšej úrovni. V žalobe dlhej 20 000 strán, s 11 miliónmi slov svedeckých výpovedí boli spolkovému súdnemu dvoru predložené takmer úplne dokázané „vojnové“ dejiny Standard Oil.

Dňa 20. novembra 1909 spolkový súd novo rozhodol rozpustiť trust Standard. Odvolanie na Najvyšší dvor bolo tentoraz márne. Rozsudok prvej inštitúcie bol potvrdený. Hrom v justičnom paláci hrmeľ tentoraz naozaj.

Rockefellerovi nepriatelia a všetci tí, ktorým robil príkoria a ubližoval, si zhľboka a slobodne vydýchli. Jedni hovorili: „Konečne tej hnusnej potvore Štandardke zotnú hlavu!“ Druhí však uvažovali: „Počkajme, čo z toho bude!“

Nové počtárske čarovanie

Júl 1911. Broadway č. 26. Kancelária riaditeľa Standard Oil Company of New Jersey. Členovia spoločnosti Standard Oil sedeli – ako napokon vždy, keď sa konala vojnová porada – v priateľskej svornosti zhromaždení okolo veľkého okrúhleho stola. Pri pohľade na žoviálnych starších páнов nezasvätenec by sa mohol domnievať, že sa dostal na zhromaždenie vysokých cirkevných hodnostárov. Predsedal William Rockefeller, ktorý po smrti Ch. H. Pratta mal na stavosti pokladňu. Po jeho lavici trónil John D. Archbold, ktorý medzitým postúpil na oficiálneho náčelníka všetkých naftových sprisahancov. Vedľa neho 81-ročný Flagler, novo nazývaný „hotelový kráľ“ z Floridy. K tomu ešte niekoľko starých, viac však už nových tvári. A jedna veľmi stará. Bledý a bezfarebný ako tráva v púšti, dve tmavé očká plápolajúce ako bludičky – John. D. I. Uvelebil sa v koženom kresle, zatiaľ čo Archbold znova čítal posledný odsek súdneho rozsudnutia: „...sedem mužov a jedna korporácia vyvolali proti svojim spoluobčanom sprisahanie. Pre bezpečnosť republiky nariadujeme, aby toto zhoubné sprisahanie bolo do 15. novembra rozpustené...“

Ked Archbold skončil, vstal starý Rockefeller, pozrel sa na mužov okolo seba a sucho povedal: „Áno, milé deti, musíme Najvyšší súd poslúchnuť. Naša skvelá, šťastná rodina sa musí rozísť!“

Ako mal rozchod vyzeráť, vysvetlil jeho brat William. Podľa neho sa trust, ktorý počas dlhorocných

procesov odhodil všetok balast, skladal zo 34 spoločností. Recept brata Williama, ako sa zdalo, bol opísaný zo starej kuchárskej knihy: Daj všetko do jedného hrnca, dôkladne zamiešaj a rozdeľ potom na 34 porcií... Teda 34 nových spoločností, z ktorých každá bude podliehať vlastnému predstavenstvu. A to znamenalo: všetky akcie Standard Oil, ktoré sa rovnali hradám stopercentného zlata, museli byť rozdelené na 34 dielov. Keď sa dosadili príslušné číselné hodnoty, vyzerala premena podstatne ľahšia. V obehu bolo 983 383 akcií Standard Oil Company of New Jersey s nominálnou hodnotou 100 dolárov za akciu, čo predstavovalo celkom 98 338 300 dolárov.

„To, že v tomto čase nás akciový kapitál znamená na burze 663 793 525 dolárov, čo je podľa burzového kurzu asi 700 dolárov za akciu, malo by našich akcionárov zaujímať práve tak málo, ako zaujíma burza nás,“ povedal brat William v hlbokom zamyslení. „My budeme pri tejto operácii konať úplne korektnie. Bolo by sice jednoduchšie 100 miliónov dolárov rozdeliť medzi 100 000 akcionárov. Ani zaokrúhlené kapitálové zvýšenie, ani zvýšenie podielov nerobí problém. Napriek tomu sme sa však rozhodli, že akcie všetkých našich spoločností zúčtuje so všetkými akcionárm v nominálnej hodnote. Presnosť je a zostane – ako sa hovorí – naším najvyšším obchodným princípom. Teda vydajme

x: 983 383 podielov...“

Pritomní súhlasne prikývli, cím bola pre nich vec vybavená. Ostatne mohli ľahko prikýnuť. V ich majetku ešte stále boli dve tretiny vydaných akcií Standard, ako to bolo pri založení trustu pred 30 rokmi. 1. decembra dostali ostatní akcionári doporučený list s veľmi zvláštnym zväzkom akcií veľkosti poštových známok; dlho si nad tým lámali hlavy a predsa nezmúdreli. Tak dostal jeden z akcionárov:

jednu	994 : 983 383 akciu
awan finsh,	menovitá hodnota 10 centov;
jednu	7143 : 983 383 akciu
Washingtonskej petrolejárskej spoločnosti,	
menovitá hodnota 7 centov;	
jednu	249 995 : 983 383 akciu
Standard Oil Company of California, menovitá	
hodnota 25,42 dolárov.	

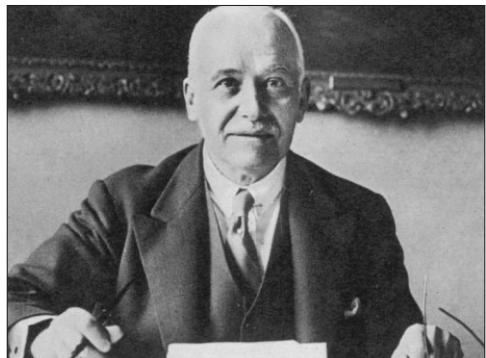
A v rovnakom poriadku všetkých 983 383 akcií až k 34. spoločnosti. Ak sa malí akcionári už pri výmene akcií pýtali po zmysle 10 centovej akcie Swan finsh, dosiahol matematický nezmysel svoj vrchol pri výplatе dividendy. To im prišli šeky na 3 centy od Galena Signal Oil Company, na 0,82 centa od spoločnosti Borne Scrymser a od ďalších 32 ostatných pridružených trustových spoločností, z ktorých len papiere Standard vynášali doláre. Je samozrejmé, že nad tým mnohý akcionár stratil nervy, takže sa snažil tých zlomkov Standard čo najrýchlejšie zbaviť.

HLADANIE NOVÝCH CIEST

Ani vojny ani kríza neprekvapia ľudstvo zčistajasna. Citlivý politický barometer ukazuje často celé mesiace – alebo aj roky – predzvesti takejto pohromy. Bez toho, aby sme si to vlastne uvedomili, prezíli sme v predchádzajúcich kapitolách už počiatocný úsek histórie 1. svetovej vojny. Bude ľahké doplniť, čo v nich chýba.

V krátkosti si všetko zopakujme: bol tu malý petrolejársky obchodník z Clevelandu, ktorý sa chcel stať najväčším obchodníkom s naftou v Spojených štátach. V skleníkovej atmosfére voľnej sútaže vyrástol jeho súkromnokapitalistický podnik vo velkokapitalistický monopol. Pred ním, s ním aj po ňom išli mnohí iní, ruka v ruke s bankárm, rovnakou cestou. Teraz, keď už mali domáce zdroje surovín a trhy vo svojich chamtivých rukách, išlo o to, hľadať nové zdroje surovín a nové trhy. Prezident Mac Kinley otvoril americkým monopolistom „dvere do sveta“.

Rockefeller skúsil svoje šťastie v Európe a narazil na ruskú konkurenciu. Skúsil ho vo Východnej Indii a stretol sa s holandskou konkurenciou. Nebolo to inak ani v Číne – tu sa stretol s konkurenciou anglikov. Teda zrejmý dôkaz toho, že aj iné národy mali svojich Rockefellerovcov a Morganovcov. Namiesto toho, aby si to hned v prvom kole navzájom vybavili, rozdelili si obaja takmer rovnako silní súperi Čínu medzi seba.

Henri Wilhelm August Deterding

Rozdelenie sveta na „sféry vplyvu“ nebolo nové. Začalo už dávno pred Rockefellерom a Deterdingom, už dávno predtým, než boli vynájdené parné stroje, petrolejové lampy a spalovacie motory. Roku 1493 pápež Alexander Borgia rozdelil zemeguľu – obrazne povedané – na dve polovice od pólu k pólu. Východnú časť pologule prenechal Portugalcom, západnú Španielom, aby obe vtedy najväčšie koloniálne mocnosti mohli nerušene ovládať a plieniť jednak novo objavené krajiny, ako aj tie, ktoré mali ešte len byť objavené. Avšak ani vtedy, rovnako ako dnes, nebolo takéto rozdelenie zárukou „večného mieru“. Vždy to bola len preštávka medzi bojom, v ktorej sa súperi posilňovali do ďalšieho kola. Obdobie objavu a prieskumu nových oblastí bolo zároveň obdobím ich dobytia. Boli to križiaci a conquistadori feudálnej epochy, u ktorých sa neskôr, v devätnásťom storočí, učili veľmajstri rozvíjajúceho sa kapitalizmu. „Záujmové sféry“ pre nich znamenali odbytové trhy pre prebytočný kapitál, zdroj lacných pracovných sôl – jednoducho – obrovský zisk. A práve v tom dosiahol „John Bull“, stelesnená karikatúra Anglicka, neprekonateľné majstrovstvo.

Štyri faktory urobili Anglicko ku koncu 18. storočia „dielňou sveta“: jej vysoko vyvinutý textilný priemysel, bohaté ložiská uhlia a železnej rudy a zavedenie parného stroja. Mechanické stavby a vysoké pece pomohli na svet „prvému dieťaťu“ Johna Bulla, priemyselnému kapitalizmu; druhé jeho dieťa vošlo do moderných dejín ako „koloniálny imperializmus“.

V boji proti starým koloniálnym mocnostiam Španielsku a Portugalsku, proti Holandsku a Francúzsku uchvátilo Anglicko pre seba rozsiahle územia a vytvorilo svoje **britské impérium**. Keď si roku 1763 privlastnilo Kanadu, bolo považované za prvú koloniálnu mocnosť na svete. Ani to však ešte nebolo dôst a Anglicko sa v rokoch 1804 až 1911 zmocnilo ďalších 26,8 milióna km² cudzieho územia. To znamenalo denný prírastok 668 km². Po prvej svetovej vojne obsiahlo impérium Johna Bulla aj s mandátnymi územiami asi 35 mil. km². Mech peňazí so znakom libry ovládal približne 140 násobne väčšie územie, ako mala metropola, a 7-krát väčšie, než malo staré rímske impérium. Vládol nad viac ako polmiliardou ľudí. Nechýbalo veľa a Spojené štáty podobne ako Kanada by sa boli stali britskou kolóniou. William Penn, zakladateľ kvakerskej kolónie Pensylvánie, po ňom nazvanej, vyvesil roku 1681 na príkaz svojho kráľa anglickú vlajku nad Philadelphiou. Žalúdok tohto Johna Bulla bol vskutku nenásytný. Cecil Rhodes, jedna z najvýznamnejších postáv britskej imperiálnej ríše, diamantový kráľ, multimilionár a organizátor búrskej vojny, vyhlásil roku 1895 celkom otvorene: „My, koloniálni politici, musíme ... získavať nové trhy

pre tovar našich tovární a baní. Riša, ako som vždy hovoril, je otázka žalúdka. Ak nechcete občiansku vojnu, musíte sa stať imperialistami!“ Pyšný na to, že sám je imperialistom každým cónom, dodal Cecil Rhodes zvýšeným hlasom: „Ak je boh, myslím si, že je jeho prianím, aby som podľa možnosti čo najväčšiu časť územia na mape Afriky zakreslil červenou farbou Veľkej Británie!“

Angličania si tieto slová zobrali k srdcu. A spolu s impériom obopínajúcim svet budovali svoje obchodné a vojnové lodstvo, aby pavučinou lodných liniek obostreli svoju ríšu. Vďaka veľkému uholnému bohatstvu nerobilo spočiatku zásobovanie čiernym uhlím žiadne ťažkosti. To sa však zmenilo, akonáhle sa začalo kúriť olejom. Bez spomínaného bystrého a prezieravého lorda Fishera bolo by sa Anglicko dostať do oveľa hrozivejšej situácie, než v akej už beztak bolo. Príroda vytvorila ložiská nafty v najrôznejších kútoch sveta. Ale aká irónia osudu – vtedajšia najväčšia námorná veľmoc sveta nemala na svojom území ani jediné! Pritom britskí koloniálni politici išli do tej doby po inej stope. Foreign Office teda musel hľadať nové cesty. Cesty, ktoré im ukázal syn kapitána holandskej zámořskej plavby, britské ministerstvo námorníctva a muži ako Deterding a Fisher. Ich pohľad spočinul so zvláštnym zaľúbením na Blízkom východe, na ríši ruží a vína, spojovacom mostíku k britskému korunnému klenotu Indii: na Perzii.

Aréna veľmoci

Každá väčšia cesta začína ukazovákom na mape, s ceruzkou a papierom v ruke. Ani pri našej ceste do Perzie to nemôže byť inak. Perzia, ktorá sa od roku 1932 volá **Irán**, je skoro štyrikrát väčšia ako Nemecko.

V čase, keď ťažba nafty v susednom Baku vynášala Nobelovcom miliónové zisky, odpočívala perzska nafta ešte pokojne v hlbke zeme. Z hladiska finančného nebola pozícia sacha s figliarskym menom Nasreddin, vládnuceho Perzii a Peržanom v druhej polovici 19. storočia, veru závidenia hodná. Moc, veľkosť a sláva starej perzskej ríše z doby vlády Achamejovcov a panovníkov z rodu Sásánovcov žila len v rozprávkach a povestiah. Riša ruží a vína, ako o nej spieval Hafiz, sa stala rišou žobrákov. A navyše nárazníkom medzi Anglickom a Ruskom. Anglicko však nehraničí s Perziou, a preto svoju snahu zachovať si voľnú cestu do Indie prikrylo pláštikom srdečnej náklonnosti k tejto krajine. Záujem cárskeho Ruska o Perzský záliv, to boli sympatie rovnakého charakteru ako anglické.

Šach Nasreddin mal pramálo chuti postaviť sa medzi dvoch útočiacich býkov a pokúšal sa Rusko

a Anglicko navzájom pošťať proti sebe v prospech Perzie, vládnucich feudálov a samozrejme aj v prospech svoj. Samozrejme je jasné, že bakiš, ktorý z toho vyplýval, mu umožňoval jesť denne pilav s ovčím mäsom a hrozienkami a spokojne žiť medzi básnikmi a ženami v háreme. Jeho peňažné obchody s veľkou ochotou vybavovala *Imperial Bank of Persia*, pioniersky podnik anglického kapítalu; jej hlavnou úlohou bola priekopnícka činnosť v prospech anglických podnikateľov. Táto banka okolo roku 1889 ako prvý záujemca požiadala o koncesiu na ťažbu nafty; kým koncesiu povolil, musel sa Nasreddin informovať v náučnom slovníku, čo sa tým asi myslí. Až do tej doby mali totiž cudzinci záľusk len na hrozienka, koberce a ópium. „Naftový“ obchod nebol pre šacha nijako sľubný. Až ked koncesia trikrát vystriedala majiteľa a dostaťa sa do rúk bohatého Peržana, dostał Nasreddin odmenu 2000 tomanov. Samotný Kitabči chán, ktorého ľudia naberali naftu vedrami zo studní pri Shusteri a Búšeheri, nezarábal ako nový majiteľ koncesie o nič viac. Taká bola situácia, keď sa na scéne objavil William Know D’Arcy.

O tomto pánovi sa nedalo s istotou povedať ani to, kde sa narodil, či v Kanade, alebo na Novom Zélande – bol by sa vynikajúco hodil do dobrodružného románu. Ako Angličan narodený v domíniu strávil niekoľko rokov v zajatí austrálskych Krovákov, kým našiel v Queenslande zlatonosný vrch – bane Mount Morgan – na čom zbohatol. Prospektor, inžinier a náboženský horlivec v jednej osobe, objavil sa jedného krásneho dňa v Perzii, aby tu obchodoval. Ako znalec naftového revíru v Baku sa domnieval, že obrovské podzemné zdroje nafty, ktoré Nobelovci odčerpávajú v Kaspickom mori, pokračujú pod perzskými veľhorami. Kitabči chán, malý perzský Rockefeller, ubezpečil zvedavého D’Arcyho, že sväté ohne boha Ormuzda, najvyššieho boha dobra, neexistujú len v spomienkach starých kronikárov, ale že tu skutočne sú. Ale začínať s vedrom v ruke sa Knox D’Arcy predsa len hanbil. Roky preskúmal žeravé kamenisté púšte a výbežky pohoria pri Perzskom zálive. Trápili ho horúčavy a hlad, ohrozenovali lupičskí horali; neprišiel sice nespočetnými mŕtnymi pokusnými vrtmi na mizinu, ale povážlivu schudobnel.

V tejto situácii sa v londýnskej City a tiež v berlínskej bankovej štvrti obzeral po finančníkoch, rovnako ako pred ním Nobelovci. Veľa šťastia tu asi nemal, inak by bol tento „olejársky blázón“ sotva vstúpil do služieb teheránskej vlády ako inžinier cestných stavieb. V Teheráne sice už nesedel na tróne šach so šibalským menom, ale jeho syn Muzaffaruddín. Mladý, neskúsený muž, ktorý rovnako ako jeho ministri nesmierne prahol po peniazoch a trpel ich nedostatkom.

Pre Muzaffaruddína, ktorý dal do zálohy Rusku a Anglicku za úver 80 miliónov najvýnosnejšie daňové a colné príjmy svojej krajiny, znamenala známost s Angličanom, posadnutým hľadaním nafty, jediné východisko z neutešenej situácie. Za zdanlivo bezcenný papierik zvaný „naftová koncesia“ mu ponúkol Knox D'Arcy 20 000 dolárov. Takú radost mu môžem urobiť, pomysel si šach. Dňa 28. mája 1901 odovzdał D'Arcymu písomnú plnú moc, ktorá ho oprávňovala v piatich šestinách krajiny – s výnimkou piatich severných provincií pri Kaspickom mori – hľadať naftu a začať podľa svojej vôle. V dokumente stalo doslovne: „...vzhľadom k jeho mimoriadnym výkonom a priateľským vzťahom medzi Veľkou Britániou a Perziou udeľuje sa inžinierovi Williamovi Knox D'Arcymu a príslušníkom jeho rodiny, všetkým jeho splnomocnencom, potomkom a dedičom absolútна plná moc a neobmedzená sloboda na 66 rokov preskúmavať hlbiny perzskej krajiny a ľažiť v nich, pričom všetko, čo odtiaľ vytaží, zostáva jeho nepopierateľným vlastníctvom...“

Predaj ešte nevyťaženej suroviny považoval šach za najlepší obchod, aký kedy urobil. Aby tu nestál s prázdnymi rukami, ak by v púšťach Perzie skutočne boli zdroje nafty, bola ku generálnej plnej moci pripojená poistovacia klauzula. Podľa nej mal šach dostať 16 % budúceho čistého zisku. Dvojaký obchod, nie, dokonca trojaký; nevyhnutný bakšiš pre poradcov a ministrov šacha musel totiž Knox D'Arcy platiť rovnako z vlastného vrecka. Aj Kitabčí chán si prišiel na svoje. Bol ustanovený za kontrolóra perzskej vlády u koncesionárov.

S dôležitou, až do roku 1967 platnou zmluvou vo vrecku mohol sa Knox D'Arcy obzerať po dôstojných účastníkoch svojho podnikania. Náhoda ho zoznámila s lordom Strathconom. Lord riadil *Burmah Oil Company*, založenú v roku 1886 v Londýne, ktorá ako výrobný podnik v Západnej Indii bola v spojení so Samuelom Marcusom a Deterdingom. Opora u väčšieho a skúsenejšieho tažiara praktika slubovala naivnému D'Arcymu mnohé výhody a výhliadky na úspech. Zvlášť v takých nepokojných časoch, akým Perzia kráčala v ústrety.

Šach, ktorému D'Arcy vdačil za koncesiu, náhle zomrel. Nedozil sa výkvetu a slávy perzskeho „olejárstva“, ale naštastie zostal tiež ušetrený divadla, ako sa Perzia stala arénou veľmoci. Roku 1907 prikročili Veľká Británia a Rusko k „operácii“ – rozde-

Šah Muzaffaruddín

lili si Perziu na už obvyklé „sféry vplyvu“. V Londýne si lord Fisher a lord Bearsted alias Samuel Marcus vzájomne blahoželali k víťazstvu. Dostali sa o krok bližšie k perzským naftovým prameňom a s Knox D'Arcym sa už iste dohodnú.

Bohužiaľ im však do pohára radosti kvapkalo aj niekoľko kvapiek horkého blenu. Perzskému ľudu sa plán rozdelenia páčil oveľa menej ako perzským feudálom.

Ked šach vo svoj prospech, ale proti vôli ľudu, povolal z exilu predsedu vlády, poslal ho ľud proti vôli šacha na onen svet. Z malých miestnych povstání a rebélií sa rozhorela občianska vojna. Peržanom sa stačilo len pozrieť za hranice svojej krajiny, aby zistili, ako to vyzerá s cárskou mocou. Cár, ktorý svojvoľne tvrdohlavo utláčal cudzie národy, bol bezmocný pred národnostným a sociálnym hnutím vlastných národov.

Grandióznym štrajkom v decembri 1904 dali naftárski robotníci z Baku signál pre januárové a februárové akcie v celom Rusku. Prvýkrát v ruských dejinách si vykoristovaní vynutili od svojich vykoriestovateľov také úľavy, ako je 9 hodinový pracovný deň a kolektívna zmluva pre prijímanie robotníkov. Tieto výsledky bolo možné dosiahnuť len preto, že na čele ruského proletariátu stála revolučná robotnícka strana vedená bolševikmi a riadená Leninom. Prinútená cárskou reakciou k ilegalite uskutočnila Sociálnodemokratická strana Ruska dva zo svojich najvýznamnejších zjazdov, na ktorých bola stanovená bolševická revolučná taktika, práve tam, kde sa zrodili imperialistické plány na rozdelenie sveta na sféry vplyvu: v Londýne. Iná horká kvapka v pohári radosti anglických naftových stratégov chutila a páchla naftou. Vo všeobecnom zmätku roku 1907 sa náhle objavil záhadný Gruzínc s naftovou koncesiou pre severnú Perziu, s koncesiou úplne rovnakou, ako bola D'Arcyho. Ako sa hovorilo, nový majiteľ severoperzských naftových koncesií pracoval predtým ako záhradník v malej dedine pri Batumi. Volal sa Akaki M. Khostaria. Jeho spoločník sa volal Sipáhsalár Azam. Kedy, kde a ako obaja Gruzínci získali svoje koncesie, zostalo záhadou. Ďalšie udalosti nasvedčovali tomu, že Khostaria ani Azam nikdy nepočítali s tažbou nafty. Považovali svoju koncesiu za veľmi výhodný a slabný predmet špekulácie, za triumfovú kartu v hazardnej hre medzinárodných naftových koncernov. Angličania aj s Knox D'Arcym museli s nimi v budúcnosti počítať.

To všetko sa stalo v čase, keď žriedla navŕtané Knox D'Arcym konečne mali priniesť prvý úžitok. Doterajšie investície pohltili takmer 300 000 libier šterlingov. Skoro presne na deň za 7 rokov po vyhotovení koncesie D'Arcymu, 26. mája 1908, vytryskla z vrtu pri Masdžide Sulajmáne prvá perzská nafta!

Tým sa potvrdilo, že Knox D'Arcy neboli fantasta, ani „olejársky blázon“ – ako ho nazývali, keď išiel prosiť do City – ale logicky uvažujúci geológ. Od tej chvíle si predsa vzal, že bude perzskému ľudu, ku ktorému už počas rokov svojho výskumu v púštach mal sympatie, slúžiť z Londýna ako zvestovateľ spásy. Čo sa však týkalo pripravovaných rokovania s Burmah Oil Company, nebolo potrebné uvádzat hned celý rozsah jeho koncesií.

Knox D'Arcy, ktorý pred desiatimi rokmi vstúpil ako neveriaci do zeme ruží a vína, odišiel z nej ako muž málo skúsený v záležitostiach vysokej naftovej politiky. Netušil ani v najmenšom, že v Londýne boli o jeho perzskom podniku, o rozsahu jeho koncesií, o výsledku vrtu jeho skupiny pri Masdžide Sulajmáne, o jeho náboženských premenách aj o stave jeho obchodného rokovania s Burmah Oil Company informovaní oveľa lepšie ako on sám. Britskí naftoví stratégovia použili rafinovannejšie metódy ako Rockefeller.

Priateľ v kňazskej sutane

Parná pištaľka prenikavo zvolávala cestujúcich na loď, na ktorej na hlavnom stožiari v bezvetrí visela vlajka Peninsulan and Oriental. Cestujúci sa tlačili po mostíku na palubu. Nikto nechcel byť posledný. Obaja námorníci, ktorí pomáhali cestujúcim pri nalodovaní, sa tomu zhonu posmievali. Bolo to predsa rovnaké v každom prístave. Keď už boli všetci na lodi, vždy pribehol v poslednej chvíli ešte niekto. Prečo by to malo byť v Alexandrii inak?

V priliehavom, uniforme podobnom obleuku neurčitej farby, s tropickou prilbou nasadenou šikmo až do tučného zátylku, predieral sa krátkonohý muž rozčúlene zástupom ľudí. Na pleci vliekol podlhovasté púzdro z nepremokavého plátna, ktorého spodný koniec ho pri každom kroku udrel do lýtka omotaného kamašlami. Ešte smiešnejšie ako jeho zovnajšík pôsobili jeho uponáhlané pohyby a výraz jeho tváre. Vyrútil sa po mostíku okolo oboch námorníkov a len len, že nezhodil čierne odetého pána do vody. Ponad hlavy cestujúcich vykrikoval na stewarda číslo svoje kabíny a ponáhlal sa ďalej. Z veliteľského mostíka zaznel povel „Uvoľniť láná!“ Pri zábradlí lode mávali cestujúci a malá vlečná loď uvoľnila svoju veľkú sestru z prístavu.

William Knox D'Arcy zamkol dvere svojej kajuty a preletel neistým pohľadom svoju batožinu – dva veľké kufre, jednu debnu, batoh. Bolo tu všetko. Navrchu ležal malý kufrík, ten s vylomeným zámkom. Až potom Knox D'Arcy postavil nepremokavé púzdro s meracími prístrojmi, odhodil prilbu na prístielkové lôžko a zotrel si pot z čela. Vonku pred oknom kajuty sa modralo more. Žlto sa mihotajúca

pevnina mizla za horizontom. Alexandria – ako čiarka ceruzkou nad vlnami – ležala za ním. Radšej na to nemysliť! uvažoval D'Arcy. Pokus o krádež zostane nestíhaný a navždy nevyjasnený. Kto boli zloději a čo u neho hľadali, bolo aj jemu samému záhadou.

Hotel, v ktorom Knox D'Arcy pri svojej zastávke v Alexandrii býval, mal – vedúcim bol Angličan – najlepšiu povest. Napokon D'Arcy nebýval v Imperiáli prvýkrát. Nikdy nemal najmenšiu príčinu na stažnosť. Až včera po návrate z trojdňovej návštevy v Káhire zistil, že jeho izbu niekto prehľadával. Debny, kufor a skrine boli v hroznom neporiadku. Nič cenné však nechýbalo. D'Arcy sa uspokojil s krátkym oznámením riaditeľstvu hotela a od oznámenia polícií alebo britskému veľvyslancom upustil. Šramot pri jeho dverách v noci a zrána včerajšieho dňa mohli byť len domnenky. Je tiež možné, že niektorý z tých povalačov v meste si myslí, že muž, ktorý pred rokmi objavil zlaté bane Mount Morgan, nosí vo svojich kufroch hrudy zlata aj na prechádzku. Pokoj a uľahčenie sa však postupne vracali až teraz, keď už mal Alexandriu za chrbotom a vedel, že pod nohami má palubu britskej lode.

Keď nasledujúci deň ráno vystúpil s knihou v podpazuší na palubu, z lehátok v tieni plachty proti slnku boli obsadené len dve. V jednom si volkala staršia lady. V druhom sedel čierne oblečený pán stredných rokov a číhal v modlitebnej knižke. D'Arcy sa na okamih zarazil. Spomíнал, kde už toho kňaza videl. Áno – pri vystupovaní na loď sa s ním zrazil na mostíku. D'Arcy si vybral ležadlo chrbotom ku kňazovi. Aby si krátil chvíľu, pokúšal sa čítať. Charles M. Doughty – Travels in Arabia Deserta (Cesty arabskou púšťou) bol titul objemnej knihy. Zážitky a skúsenosti človeka, ktorý podobne ako on precestoval púšťe a poznal ich obyvateľov. Ale už pri letmom listovaní narazil D'Arcy na vetu, ktorá sa mu nepáčila. Doughty písal: „Tak sa mnohí z nich stávajú lupičmi z núdze, ktorá je matkou mnohých zločinov.“ Áno, aj on zažil ako prospektor pri svojich potulkách krajinou všeličo nepekné. Jemu sa však javila Arábia a Arabi, Perzia a Peržania úplne inak. Lupiči tu predsa neboli Arabi a tých, ktorí sa nimi stali, nepriviedla k tomu núdza, ale hrabivosť a ziskuchtivosť. Knox D'Arcymu ako blesk prešla hlavou myšlienka: A čo ak za vlámaním do izby v hoteli väzia jeho vlastní krajania? Prečo si ho zobrať britský bankár v Alexandrii bohom a dôverne sa ho pýtal, ako to vyzerá s jeho perzskými obchodmi? Pýtal sa ho, či opäť cestuje do Londýna, aby si v City zaobstaral peniaze. Keby chcel, mohol by mu vraj priviesť kupcov, ktorí by mu za jeho koncesiu dobre zaplatili. Šesť miliónov libier šterlingov mu ponúkali za ten doklad, ktorý

mal schovaný v koženom puzdre na prsiach, 8 miliónov za vec, ktorú si cenil sám najviac na 2 milióny. Nevdojak zasunul D'Arcy ruku pod košeľu, ale hned sa sám nad sebou zahanbil. Kde inde by mohlo byť vrecúško inde než na jeho hrudi? Pozrel sa na pána v čiernom naproti, ktorý ešte stále čítal v modlitebnej knihe. Obaja muži sa zdvihli skoro súčasne, keď lodný zvon zvolával k obedu. D'Arcy išiel prvý. Druhý ho nasledoval...

Náhoda tak chcela, že jediné voľné miesto pri stole bolo práve vedľa kňaza. Tak sa obaja gentlemanni spoznali. A obaja kládli pri predstavovaní väčší dôraz na svoje povolanie než na to, aby jasne vyslovili svoje mená. Pred polievkou zopál misionár ruky k modlitbe. Keďže Knox D'Arcy urobil to isté, stretol sa s vďačným pohľadom. Jedli mlčky, jedlo ukončili tichou ľakovnou modlitbou a zdvihli sa. Rovnako prebiehali ich krátke stretnutia pri stole aj v najbližších dňoch. Až keď minuli stredozemný ostrov Maltu, dostali sa muži do dlhšieho rozhovoru. Knox D'Arcy začal. Oslovil kňaza: „Ak sa nemýlim, prichádzate práve z niektoré z našich kolónií, pane?“ Kňaz sklonil hlavu. Široká brada dávala jeho tvári hrubý výraz. „Zvestoval som Spasiteľovo učenie anglikánskej cirkvi mahdistom v Sudáne... Božie požehnanie spočinulo viditeľne na mojej práci!“ povedal. Potom opäť mlčal. „Teraz cestujete do Londýna?“ pýtal sa dalej D'Arcy, podnecovaný zvedavosťou.

Kňaz prisvedčil. „Do Londýna a ďalej... Môj pobyt bude len veľmi krátky. Očakávajú ma v Číne...“

„Čína? Závidím vám vaše poslanie, Vaša dôstojnosť. To bol môj životný sen, priviesť Číňanov a Peržanov do našej cirkvi.“

„Myslel som si, že ste inžinier?“

„Celkom správne, dôstojnosť, bohužiaľ len polovicou srdca. Najkrajšie roky svojho života som strávil hľadaním svätého ohňa boha Ormuzda. Teraz, keď som našiel naftu, nechce sa tým moje srdce nijako potešiť...“

Misionár stiahol opovržlivou ústu. „Nafta? Neviem, neviem, či na tej spočíva božie požehnanie. Počul a čítal som o tom Rockefellerovi, je to vraj diablov napomáhač“.

D'Arcy dlho premýšľal o jeho slovách. Kňaz ho zrejme počíta k tým, čo lipnú na pozemskom živote, na peniazoch a majetkoch. Musí sa misionárovi ukázať v pravom svetle, ak chce nájsť pokoj. Musí mu povedať, že on sám v Perzii považoval kňazov za dôležitejších ako prospektorov, kostoly dôležitejšie ako vrtné veže. Po večeri vyzval misionára k prechádzke po hornej palube. Zveril sa mu so všetkým. Povedal o svojom rokovani so šachom, o rokovaní s Veľkou Burmah aj o vlámaní do jeho izby v hoteli.

Ale kňaz sa tváril, ako by sa o to všetko málo zaujímal. Zahľadal sa na temnú vodu a povedal:

„More je v týchto miestach iste veľmi hlboké!“ V medzipalubí číhalo tma. Zo salónu zaznievala hudba až sem hore. Z mužstva ani z cestujúcich neboli na hornej palube nikto. „Spýtam sa boha na radu, ako by som vám mohol pomôcť. On vás viedol zvláštnymi cestami. Obrňte sa trpežlivostou. Svoje pochybnosti odožeňte modlitbou!“ S týmito slovami kňaz bez pozdravu odišiel. Nech sa Knox D'Arcy v najbližších dňoch namáhal akokoľvek, aby ho uvidel, kňaz sa neukázal v salónoch ani na palube. Bledý a nevyspatý, s modrými kruhmi pod očami, objavil sa opäť, keď lod minula Biskajský záлив a mierila k Londýnu. Tentoraz ho D'Arcy, krátko rozhodnutý, poprosil, aby si s ním mohol pohovoriť v kajute. Položil na stôl mapu územia, ktoré preskúmal, aj koncesnú listinu a povedal: „Nechali ste ma dlho čakať na odpoved. Medzitým som si ujasnil, že ma sledujú a kto to je...“

„Len to pokojne povedzte!“ Pravá kňazova ruka zmizla vo vrecku.

„Krátko pred svojím odchodom som sa dozvedel, že istý Gruzínc menom Khostaria získal v severnej Perzii koncesie. Zrejme sa mu zachcelo koncesií v celej krajine. Bude z toho nové prelievanie krvi a Peržania zase zostanú žobrákmi...“

„Boh vás poteš,“ povedal kňaz s úsmevom. „Vidím cestu, ktorá nás priblíži k bohu. Sám ste povedal, že šach radšej vidí bankárov než nás kňazov? Nie šat, ale srdce robí kňaza. Keď k nemu prídem ako inžinieri, radostne nás uvíta. A nebude môcť zabrániť, ak budeme v púšťach a horách hľadať stratené duše namiesto zlata!“

D'Arcy roztržito rozopál svoj vyblednutý kabát, vylobil kožené puzdro, a až keď ho držal v rukách, videl, že koncesia už leží na stole. „Čítajte,“ vyzval kňaza. „Zapamäťajte si dobre obsah tejto listiny. Som ochotný ju odstúpiť cirkvi. Urobte ma dôverníkom cirkvi. Poznám krajinu a mám rád jej ľud...“

Kňaz vzal koncesnú listinu, opatrne ju zložil, zastrčil do vrecka. „Urobím pre vás, čo bude v mojich silách. Uvidíme sa opäť v Londýne!“

Knox D'Arcy chcel protestovať, ale hanbil sa za svoju nedôveru. Obaja muži si podali ruky a dohadli miesto, deň a hodinu schôdzky. Poslednú etapu cesty sa už nevideli...

Kto bol tajomný kňaz?

O niekoľko dní sedel Knox D'Arcy v krčme U starého Chapmana, zafajčenej londýnskej krčme. Podivný host. Jeho redingot a cylinder sa sice hodili pre gentlemana, ale jeho dohneda opálená tvár prezrádzala skôr scestovaného dobrodruha. Množstvom požitého ginu a piva sa podobal viac námornému lupičovi, než pánovi z vyšších vrstiev. Námor-

níci, ktorí sedeli pri čisto vydrhnutých susedných stoloch, kývali hlavou. „To bude asi tak,“ povedal starý kapitán a palcom si šúchal červený nos. „Kto žije v krajoch, kde tak zhnedne, ako tento tu, ľahko stráti rozum!“

Ked mal platiť, vytiahol Knox D'Arcy, muž v redingote, z peňaženky pokrčený lístok, narovnal ho o hranu stola a podal ho hostinskému. „Vezmte si ho, pane! Má hodnotu 6 miliónov libier...“ Hostinský od Starého Chapmana, zvyknutý na všetjaké obchody a starosti, vzal lístok do ruky. Polohlasne slabikoval: „Neobťažujte sa prísť na dohodnutú schôdzku. Ušetríte si cestu do misijnnej stanice. Vaša koncesia je v najlepších rukách. Váš priateľ knáz!“

William Knox D'Arcy

Hostinský prikyval neochotne hlavou a naliehavejšie žiadal peniaze. Čo má s tým papierikom robiť? William Knox D'Arcy to napokon tiež nevedel. V deň dohodnutej schôdzky s knázom našiel tento lístok na stole vo svojej londýnskej hotelovej izbe. Na sekretariáte misijnnej stanice, kde sa hned hlásil a pýtal sa na muža, do ktorého rúk zveril svoju perzskú koncesiu, nepoznali žiadneho knáza, ktorý prišiel zo Sudánu a cestuje do Číny.

V lodnom zastupiteľstve, kde sa pozeral do zoznamu cestujúcich, mu radili íst na políciu. Polícia? Ako by mohla nájsť v miliónovom meste toho darebáka? On sám, Knox D'Arcy, by sa musel vrátiť budúcou loďou do Perzie, k prameňom. Len tam by bolo možné chytiť zlodeja a jeho pomocníkov, až prídu k „napájadlu“. Zároveň si D'Arcy plne uvedomil, v akom bol nebezpečenstve a že práve teraz nie je toto nebezpečenstvo o nič menšie. Nie, nie, tie kroky pred dvermi hotelového izby v Alexandrii, to neboli klam! To všetko sa môže každú hodinu opakovat v Londýne. Okradli ho a teraz ho budú chcieť zabiť. Preto Knox D'Arcy utiekol do krčmy U starého Chapmana. Cítil sa tu bezpečnejšie ako v hoteli...

Sidney Reilly, alias Rosenbaum, falošný knáz, sa hneval. Prvýkrát sa vo svojej dlhoročnej praxi dopustil chyby. Množstva chýb. Ako len vôbec mohol v tej nadmiere radosti pristúpiť na ten bláznivý nápad dat niečo písomné z rúk! Stačilo by, aby sa s tým Knox D'Arcy obrátil na tlač, a bol by z toho – keby našiel niekoho vplyvného – obrovský škan-

dál. Ešte hlúpejšie bolo nechať toho muža vôbec ísiť! Sidney Reilly nemohol ani len pomyslieť na ich nočné stretnutie na hornej palube lode. Takáto príležitosť sa už nikdy nenaskytne. Ale to všetko by sa ešte dalo napravit, to bola maličkost v porovnaní s tretou chybou. A tá bola v tom, že veril, že bude možné dohodnúť sa s Američanmi o D'Arcyho koncesii. O Standard Oil a Mr. Archboldovi sa rozprávali priam zázračné veci. Ale Mr. Archbold odmietol ponuku Reillyho bez komentára. Teraz behal po svete okrem korunného svedka ešte niekto, kto o tom vedel a mohol v nevhodnej chvíli prehovoriť. A tohto Archbolda nebolo možné tak ľahko zniest zo sveta ako Knox D'Arcyho.

Toto nešťastné zauzlenie okolností znamenalo pre D'Arcyho, bez toho, aby o tom vedel, nádej, že predsa len všetko šťastne prežije. Sidney Reilly počítal, že sa mu zviera hrdlo. To sa mi už nikdy nestane! slúboval si. Nezostávalo mu nič iné, len aby sa svojim zákazníkom, ktorí dávali slediť po svojich agentoch, ku všetkému priznal. V zlej nálade sa Sidney Reilly odobral do Intelligence Service, britskej tajnej služby. Bol jej šéfagentom.

Sherlock Holmes nemal poňatia

Kto by nepoznal muža s čiapkou stiahnutou hlboko do tváre, v hrubo kockovanom plásti, s čibukom v energických ústach – Sherlocka Holmesa – majstra detektíva! Pravdepodobne jediný londýnsky kriminalista, ktorý by bol býval schopný pomôcť Williamovi Knox D'Arcymu z jeho ťažkostí, ak by Sherlock Holmes skutočne existoval. Takto však žil a žije len vo fantázii miliónov ľudí ako výplod svojho tvorca, škótskeho spisovateľa kriminálnych románov Arthura Conana Doylea, narodeného v rovnakom roku, ako vznikol americký petrolejársky priemysel.

Súčasne so svojím Sherlockom Holmesom a jeho milým sekretárom dr. Watsonom zoznámil Doyle svet s tretou veličinou: so Scotland Yardom. Kto počuje toto meno, zvyčajne si predstaví obrovskú armádu detektívov, ktorí vo dne v noci, nie však vždy s úspechom, usporadúvajú naháňačky na zločincov a darebákov typu Mackie Messera. V skutočnosti neznamená Scotland Yard nič iné než názov budovy londýnskeho policajného prezidia a v prenesenom slova zmysle je považovaný za anglickú tajnú políciu.

Návštevu na Scotland Yarde si mohol Knox D'Arcy odpustiť. Za podvodníkom Sidneyom Reillyom stála moc, proti ktorej bol Scotland Yard bezmocný: práve Intelligence Service. Názov tejto inštítúcie, po ktorej by sme v Doyleových knihách pátrali márne, má veru málo spoločné s inteligenciou,

zato viac s násilím a najviac s „tajnostou“. Ide o najvyššie aktívnu svetovú tajnú organizáciu, ktorá je údajne nezávislá od vlády, ale program vlády preberá do svojich stanov. V čase nášho príbehu však britská tajná služba kládla dôraz na to, aby sa sama financovala. Nie snáď prostredníctvom pokladničiek ako Armáda spásy, alebo vrecúšok na milodary ako cirkev. Skôr ako obchodníci z Whitecheapelu, ku ktorým patril Marcusov otec. Snažili sa predávať svoj tovar za hotové. Tovar Intelligence Service bol: tajné informácie. K zákazníkom patrili vláda Jeho Veličenstva, admirálita a generálny štáb. A k zákazníkom boli kulantní. Ak kupujúci mali málo libier, boli namiesto peňází prijímané aj rôzne akcie a cenné papiere. V prípade D'Arcyho išlo práve o akcie naftovej spoločnosti. A tie sú dnes v rukách zákazníkov Reillyho.

Keby si páni z Intelligence Service odnášali dividendy osobne, bol by to mal Knox D'Arcy ľahké. Bol by sa im jednoducho zavesil na päty a už by bol vedel, v ktorých rukách ukradnuté papiere sú. Dvakrát za sebou povedané „bol by“ už nám spomaľuje spád príbehu. A kto vsádzza na Deterdinga a Marcusa, je tiež na zlej stopre. Pod strechou britskej admirality, kde sídlili skutoční správcovia britských vecí, mali Deterding a Marcus len úlohu „naftových poradcov“. Komu mohli radit? Čitateľ ľahko uhádne: lordovi Fisherovi, ktorý sám tiež celkom rád radil, napr. britskej tajnej službe. Bol to práve on, čo sa na Reillyho pre jeho chybu najviac hneval. Naftová báza v Perzskom zálive bola jedným z najdôležitejších faktorov jeho naftovej stratégie. Fisher sa preto rozhodol pre malý kompromis.

S koncesiou D'Arcyho, pod záštitou spoločnosti, ku ktorej sa oklamaný koncesionár cítil pripútaný, bola založená nová spoločnosť. Z Veľkej Burmah vznikla roku 1909 Anglo-Persian Oil Company (od roku 1935 Anglo-Iranian Oil Company). To bola spoločnosť, akú až doteraz petrolejársky svet – aj s Amerikou – ešte nevidel. Za ňou nestáli žiadne súkromné osoby, ale samotná vláda Jeho Veličenstva. Britská kráľovská rodina si zabezpečila vkladom 2,5 mil. libier sterlingov väčšinu – 56 % – akcií, a to bol, ako ešte uvidíme, jeden z jej najlepšie uložených kapitálov. Zvyšných 44 % zostalo Veľkej Burmah, teda Deterdingovi a Marcusovi. Ešte niekto dostał svoj podiel a k tomu výnosné miesto, aby ho umlčali a vynhali mu z hlavy jeho náboženské hlúposti. William Knox D'Arcy dostał dodatočne za „predaj“ svojej koncesie vyplatených v hotovosti 203 067 libier, 19 šilingov a 6 pencí. K tomu balíček akcií v nominálnej hodnote 900 000 libier. Spolu to sice nepredstavovalo 6 miliónov libier, ako mu v Alexandrii ponúkali prostredníctvom britskej admirality, ale bolo to predsa len lepšie ako vyjsť naprázdno. Cesta k perzským

žriedlам už bola zbytočná. Knox D'Arcy prijal pohodlné kreslo v správnej rade Anglo-Persian. O poschodie vyššie sedel na tróne prezentor lord Strathcona. A všetci muži sa snažili zabudnúť na nepeknú história vzniku Anglo-Persian.

Obchody sa vyvíjali od začiatku vynikajúco. O tri roky po svojom založení sa objavila Anglo-Persian vo svetových štatistikách s ročnou tažbou 80 000 ton. Ešte toho istého roku začala stavba stredovýchodného ropovodu z Masdžid Sulajmánu do prístavu Abadan v Perzskom zálive, kde súčasne vznikla jedna z najväčších rafinérií sveta. Všetci mohli byť spokojní!

Len nástupca lorda Fishera v úrade spokojný neboli. Presne podľa starého príslovia, že „nová metla dobré metie“ zistil tento muž, že Anglicko ešte stále nakupuje od Američanov príliš veľké množstvá nafty a naftových výrobkov. Tridsaťšestročný nástupca sedemdesiatročného lorda Fishera sa volal Winston Churchill, vnuk vojvodu z Marlboroughu, syn konzervatívneho ministra a ako vyslúžilý koloniálny dôstojník zbožňoval Cecila Rhodesa. Churchill si nedával veľa radiť a sám radami nikoho nezdržiaval. Perzskú záležitosť vzal do rúk sám. Svoj názor a úmysel vyjadril v roku 1913 v Dolnej snemovni takto: „Konečným cielom našej politiky je, aby sa admirálita stala nezávislým vlastníkom a výrobcom potrebných zásob tekutých palív. Aby sme boli zabezpečení pre prípad vojny a vylúčili cenné výkyvy v čase mieru, musíme aspoň na časť nafty, ktorú potrebujeme, získať vlastnícke právo, a rozhodne potom kontrolu priamo na žriedlach...“

Pod jeho vedením boli vládni zástupcovia v riadiťstve Anglo-Persian nahradení dvoma admirálmi a spoločnosť sa premenila na hospodárske oddelenie admirality. Druhá fáza zabezpečenia nezávislosti bola tažšia. Vyjednávať s 13 ročným šachom na pávom tróne považoval Churchill za nezmyselné. A vyjednávať s mužom, ktorý ako perzský generálny pokladník mal najsilnejší vplyv na vládu v Teheráne, sa mu zdalo márne. Morgan Shuster bol pravý Američan. Aby mohla byť uskutočnená Churchillova koncepcia zabezpečenia britského vlastníckeho práva na juhoperzske žriedla nafty, musel Morgan Shuster zmiznúť. Admirálita vsugerovala zahraničnému ministerstvu, že je potrebné poslať do Teheránu poriadne „okorenene“ ultimátum s požiadavkou, aby Shuster bol okamžite odvolaný. Súčasne bolo naznačené, že Perzia, ak bude znova zamestnávať nejakého poradcu, má vopred požiadat Anglicko o súhlas. Keď perzský parlament toto britské zasahovanie do vnútorných záležitostí nezávislej krajiny pobúrene odmietol, bol dobre podplatenými stúpencami britskej veci vo vláde zákratko rozpustený. Shuster musel odísť. Perzské bohatstvo nafty urobilo z Perzie polokolóniu.

Nepriateľstvo medzi americkými a britskými monopolmi sa priostrielo – pre nové sústo. K ich sporu o čínsky trh, k ich trenici o texaskú naftu sa pri-družil – štyri desaťročia pred vznikom Trumanovej a Eisenhowerovej doktríny – ďalší spor – o naftu na Blízkom východe.

Yankee na dvore Abdula Hámida

Prvý Yankee, ktorý chcel skúsiť štastie s naftou Blízkeho východu, si počína podobne ako muži v pozadí Anglo-Persian. Roku 1899 zakotvil viceadmirál M. Chester z USA s vojnovou lodou Kentucky v carihradskom prístave, aby v mene svojej vlády intervenoval u tureckého sultána. Ako v celej Strednej Ázii vzniklo roku 1898 aj povstanie Arménov proti vláde násilia cárskeho mestodržiteľa. Turecká armáda pri tejto príležitosti na rozkaz generálneho štábhu zamávala svojimi zakrivenými šablami a vyskúšala svoje nové pušky. Za škody, ktoré pri týchto výtržnostiach utrpeli americkí občania na zdraví a majetku, mal teraz pykať sultán Abdul Hámid.

Zatiaľ čo sultán usilovne premýšľal o tom, čo je Američanov do Arménov a Arménov do Američanov, cestoval Chester po osmanskej ríši. Jeho nozdry sa chveli, vetril naftu, ktorá sa nielen pri Mendele, ale aj inde tažila primitívnym spôsobom. Ako Rockefellerov krajan vedel admirál túto „šťavu“ oceniť. Ostatne akýsi jeho menovec bol jedným z troch prvých dôverníkov prvého trustu Standard Oil. Okrem spoločného mena mali Chesterovci aj dobre vyvinutý čuch, ak išlo o naftu. Po svojom návrate do Carihradu hovoril Chester nápadne o civilizácii, o technickom pokroku vo veku parných strojov a železníc.

S veľkým gestom navrhol sultánovi stavbu veľkej železnice zo Siwassu cez Mosul a Arghanu až k severoperzskej hranici. Amerika by dodala plány a doláre. Turecko má dať len pozemok a ľudí na prácu. So stavebnou koncesiou – podľa Chesterovho návrhu a priania – mali byť spojené ľažobné práva na území 20 km vpravo i vľavo od železničnej trati na 99 rokov. To vyzeralo celkom neškodne. Chester ani najmenšou zmienkou nenaznačil, že by pri tejto príležitosti chcel koristiť z naftových žriediel Mosulu a z baní na med v Arghane.

Abdul Hámid vetril obchod a v módrej predvídatnosti previedol bagdadsko-mosulské práva zo štátneho majetku do svojho majetku súkromného. To sa mu zdalo výhodnejšie, ako keby sa koncesné poplatky platili oklukou cez štátну pokladnicu. Aby mohol Chesterovým prostredníctvom rozvíjať svoje

obchody ešte výhodnejšie, poskytol mu utišujúcu pilulku. Sultán Abdul Hámid dal Chesterovi akúsi predkoncesiu, ktorá však, aby nadobudla platnosť, musela byť ratifikovaná tureckým parlamentom.

Medziobdobie využil sultán na to, aby všetkým ostatným „lovcom“ koncesií, ktorí ho obklopovali, poskytoval milostivo audiencie, aj keď len preto, aby ich vypočul. Pritom sa stále ozývalo meno, ktoré už vyslovil aj Chester: Mosul, v starej krajine bablynskej. Dokonca hned dvaja Angličania vystúpili s tvrdením, že im niektorí muslimskí pašovia a velkovezíri prisľúbili mosulské žriedla. Jeden z nich bol „pravý misionár“ a volal sa Harwood. Druhý bol Knox D'Arcy, oklamaný nepravým misiónarom. Pre sultána nebolo ľahké rozhodnúť, komu má predať svoju priazeň, najmä keď vedel ešte o treťom koni v týchto dostihoch, mimosútažných, a starom zákazníkovi trustu Standard a Nobelovho koncernu: Nemecku.

Bagdadská železnica má zelenú

Friedrich Liszt, Johann Wolfgang Goethe a iní prezieraví muža videli v železnici vhodný prostriedok, ako odstrániť malé nemecké štaty a zjednotiť Nemecko politicky, hospodársky a kultúrne. Cisárovi Viliamovi II. a jeho palatínom z kruhov nemeckých vysokých finančníkov, priemyselníkov a pruských vojenských hodnostárov zostało vyhradené, že zneužívali železnice pre svoje veľké dobyvačné plány.

Ked ješitný, kolísavý a svoje schopnosti preceňujúci Viliam II. poslal roku 1890 Bismarcka do výslužby a slúboval nemeckému národu „skvelú budúcnosť“, musel s trpkostou konštatovať, že rajské záhrady pod slnečným nebom juhu sú už obsadené. Nad väčšinou z nich viala britská vlajka Union Jack a nad mnohými francúzska trikolóra. Od roku 1873 až do roku 1913 sa zvýšil nemecký zahraničný obchod o 224 percent. Nemecké kapitálové investície v cudzine predstavovali roku 1902 12,5 miliardy francúzskych frankov, ale roku 1912 dosiahli už vyšše 44 miliárd. Ale nech nemecké monopoly a nemecké peniaze prenikli na ktorékoľvek trhy, domáce právo si privlastňovali iné imperialistické krajiny a skupiny.

Zmena doterajších pomerov mohla nastať len násilím. A to znamenalo: zbrojiť! Súčasne s po-tešitelným zvýšením bilancie zahraničného obcho-

Viliam II.

du zvyšoval sa už menej potešiteľný rozpočet na zbrojenie. Zbrojné výdavky Nemecka predstavovali v posledných štyroch rokoch vlády Viliama I. ročne 429,2 milióna mariek a stúpli v prvých rokoch vlády Viliama II. na 688 miliónov mariek. V posledných štyroch rokoch pred 1. svetovou vojnou dosiahli závratnú výšku 1394,5 milióna mariek.

Bagdadská železnica

Najväčšiu časť pohltilo vybudovanie vojnového loďstva, namierené predovšetkým proti Anglicku, čím teda aj pre Nemecko nadobudol problém nafty strategickú dôležitosť. Ale Nemecko nemalo Deterdinga a vo svojom velkoadmirálovi Tirpitzovi len malého lorda Fishera, ktorý nemohol naftu vydupáť zo zeme. Ani Viliamova matka, dcéra vládnucej anglickej kráľovnej, a „dobrý“ strýko Eduard VII. nemohli svojmu vojnychtivému synovi a synovcovi pomôcť k požadovaným surovinám. Odtiaľ pramení Viliamova bezhraničná zlost na jeho anglického strýka a jeho provokačný prejav, že pri najbližšej príležitosti pritlačí „škrobených Angličanov k stene, až budú kričať.“ Preto volal k národu – bolo to od Mac Kinleya a Cecila Rhodesa prebraté táranie o Prozretelnosti: „Nás boh by si nikdy neboli dal takto námahy s našou nemeckou vlastou, keby nám neurčil ešte vykonať veľké dielo.“

Väčšiu námahu než boh sám si dali medzitým páni z Deutsche Bank, založenej roku 1870, aby pomohli k rozmachu nemeckému svetovému obchodu a podopreli tak nemecký nárok na svetové panstvo. Na čele tejto banky bol riaditeľ Arthur von Gwinner; rozumel zisku s veľkým „Z“.

Po boku mu stál ako „súkromný sekretár“ Emil Georg von Stauss, generálny riaditeľ veľkej Deutsche Petroleumgesellschaft. Neskôr sa stal pruským štátnym radcom a jedným z podpredsedov ríšskeho snemu za Hitlera. Títo muži, ktorí svojimi transakciami umožnili Nemecku prístup k naftu v Baku, platili zlatou markou za naftu

aj na rumunských poliach, objavených už roku 1857.

Roku 1902 prevzala Deutsche Bank vedenie vo Steaua Romine, ktorá ovládala štvrtinu ťažby rumunskej nafty. Krátko potom vstúpila nemecká Diskonto-Gesellschaft Bleichröder do naftového obchodu Rumunska s troma spoločnosťami, z ktorých jednej prislúchala ťažba, druhej spracovanie nafty a tretej patril odbyt.

Sen o koloniálnej ríši na Blízkom východe dovolil bankovým mocnárom bez váhania deponovať im zverené peniaze do suda s pušným prachom, ktorým bol v Európe Balkán. Balkán sa mal stať operatívnym miestom pre budúce dobyvateľské úmysly. (Podobne ako aj dnes.) Ďalej na východ, kde už bolo treba vetrifit nebezpečenstvo – v predpolí vysnívanej koloniálnej ríše, smeli ešte pôsobiť súkromní podnikatelia. Tak sa hamburský obchodník s lastúrami Robert Wönekhaus usadił na Bahrajských ostrovoch v Perzskom zálive – uprostred

britskej záujmovej sféry – a zo všetkých sú konkuroval Samuelovi Marcusovi. Naftové ložiská na Bahrajských ostrovoch boli objavené až po tridsiatich rokoch a o perletové lastúry sa nemecké banky príliš nezaujímali. Lastúry mohli byť dopravované dokonca na anglických lodiach. Keď však Wönekhaus začal ťažiť arabskú železnú rudu, dala mu spoločnosť Hamburg-Amerika-Linie k dispozícii svoje dopravné lode. Zriadila dopravnú linku Hamburg-Perzský záliv a menovala Wönekhausa generálnym zástupcom pre prístavy v Perzskom zálive. Zriaďovali sa filiálky vo všetkých väčších mestách Blízkeho východu a po lodnej linke nasledoval projekt Bagdadskej železnice.

Stavbou železnice Belehrad-Carihrad vytvorilo Anglicko spojovací mostík Východu so Západom. Teraz plánovalo Nemecko tzv. „anatolskú železnicu“ z Angory cez Adanu-Mosul-Bagdad až po Perzský záliv. Viliam II. sám navštívil „Vysokú portu“ – úradné miesto tureckého sultána, aby Deutsche Bank a nemecký priemysel „zabrali“. Viliam mal viac šťastia ako rozumu. Namiesto koncesií na železnicu vyjednal celý rad ďalších výhod, ktoré dávali nemeckým inžinierom možnosť robiť to, na čo sa márne tešil americký admirál Colley M. Chester. Kládli koľajnice a vŕtali studne „pre smädných robotníkov“ v krajinách, kde namiesto vody tryskala zo zeme nafta. Tým si Nemecko rovnakou mierou znepríateliilo Anglicko, Ameriku aj Rusko.

Niekolko znervóznených britských koloniálnych podnikateľov najalo lupičské bandy a pokúsili sa Rockefellerovými metódami sabotáži a ozbrojených

prepádov stavbu železnice na vlastnú päť zadržať. Na „vyššej úrovni“ vyjednávali anglickí vyslanci v Perzii so šejkom Kuvajtu, odpadlíckym tureckým vazalom, aby premenil svoju krajinu na britský protektorát. **Kuvajt**, ktorého meno vtedy sotva niekto z Európanov poznal, leží na západnom konci Perzského zálivu, nedaleko Basry, kde mala končiť Bagdadská železnica. Anglicko bolo pevne rozhodnuté odrezať túto dráhu už o niekoľko staníc skôr. V tomto štádiu pokračoval medzi bankármi zápas o oblúbený projekt cisára Viliama.

Finančníci medzi sebou

Aj pri obchodoch s ropou býva obvyklé, že sa pomocník učí od majstra. Deterding považoval Rockefellerov postup proti Nobelovcom, vytvorenie Ruskej únie rafinérií, za príklad poučný, a preto hodný nasledovania. Keď už nebolo možné nemeckým imperialistom zakázať ich hlad po nafte, bolo treba aspoň ho trochu usmerniť. Sir Henry pripravil veľmi lákavé sústo, ktorým Nemci, zúčastnení okolo roku 1910 už asi na sto medzinárodných karteloch, iste nepohrdnú. Ak bol Deterding duchovným otcom prvého európskeho petrolejárskeho kartelu zvaného *Európska petrolejárska únia*, boli veľké anglické a nemecké banky jeho matkami. Novozaložený kartel sa mal zaoberať spravodlivým rozdením spornej mosulskej nafty.

Základnou podmienkou pre prijatie Nemecka do kartelu a pre jeho podielníctvo na mosulskej nafte bolo zrieť sa stavby železnice ďalej na Bagdad. Nemecko sa skutočne zrieklo konečnej stanice Basry, pretože naštastie Mosul leží ešte pred Bagdadem. Keď sa však Nemci už chystali naftu v púšti tažiť a dopravovať do Nemecka, predstierali vládcovia National Bank of Turkey ustарostené tváre. Osvetlovali svojim nemeckým kolegom celý problém, ako sa hovorí, zo všetkých hľadísk a neprestávali ich upozorňovať, že sám to nikto ďaleko nedotiahne. S pomocou Anglicka by však bolo všetko celkom iné a podpora ich partnera v Európskej petrolejárskej spoločnosti by im určite nebola na škodu! Ostatne aj Turecko má vraj právny nárok na svoje podzemné bohatstvo. Čo ruskému cárovi a perzskému šachovi prisľúcha právom, to patrí zo slušnosti

aj tureckému sultánovi. Páni z Deutsche Bank súhlasne prikývli. Ani ich neudivilo, že moslim, ktorý im tieto návrhy predniesol, bol Angličan rodom z Kolína nad Rýnom – sir Ernest Cassel, dôverný priateľ kráľa Eduarda VII. a priaznivec Winstona Churchilla.

Koncom roku 1912 sa zišla nemecká banková skupina s Deterdingom a na naftovom nebi Blízkeho východu vyšla nová hviezda – *Turecká petrolejárska spoločnosť*. Jej akcie boli úplne spravodlivo rozdelené: 50 % National Bank of Turkey, 25 % Nemci a 25 % Angličania. Nemeckí naftári boli veľmi namyslení a pyšní na to, že sú rovnocennými partnermi na mosulskej žriedlach. **Ale tešili sa príliš skoro.** Po jedenapočtom manželstve požiadali Briti o rozvod. Rozvod? Nie, oni Nemcov jednoducho vyhodili. Mohli si tú nezdvorilosť dovoliť, pretože National Bank of Turkey v úlohe domáceho nepovedala k tomu ani slovo. Nemohla k tomu už povedať nič.

S prostredkovateľom Angličanov odkúpil od Tureckej národnej banky jej akcie a tajne ich predal Anglo-Persian Oil Company. Tým sa stala anglická naftová „klika“ vlastníkom 75 % akcií Tureckej petrolejárskej spoločnosti a podiely, ktoré boli majetkom Nemcov, jednoducho stiahla. Zato sa objavil v novo zriadenom vedení spoločnosti za britského predsedníctva súkromník s 5 % podielov akcií. Kto sa zaujímal o osobné údaje tohto šťastlivca, dozvedel sa, že ide o istého Calousta Sarkisa Gulberkiana. Podľa mena a pôvodu Armén, od roku 1904 britský štátny príslušník, bytom v Paríži. Povolenie? Špekulant s naftou nie je povolenie, skôr nerest. Tých 5 percent akcií bola Gulberkianova provízia za obchod s prostredkovany medzi sirom Ernestom Casselom a sirom Henrym Deterdingom.

Deň, kedy dosiahol tento veľký úspech, bol 28. jún 1914, deň, kedy bol v Sarajeve zavraždený rakúsky následník trónu František Ferdinand d’Este. Nemecko a celú Európu zachvátil strach: „Snáď z toho nebude vojna?“ Cisár Viliam II. a jeho zbraňami rinčiaci palatínovia si však ulahčene vydýchli. Konečne je možnosť tú prekliatu historiu s naftou a všetky ešte nevyriešené otázky objasniť mecom. A mali by byť vyjasnené bez omeškania, aby sa včas využil zo dňa na deň zmenšujúci sa náskok v zbrojení.

KVAPKA ROPY MÁ CENU KVAPKY KRVÍ

Sprisahanie proti mieru

Anekdota hovorí: Keď USA pripravovali prepadnutie Kuby, poslal novinársky kráľ William Randolph Hearst – kanóny ešte mlčali – na tento ostrov fotoreportéra. Počas vojny mal zásobovať Hearstovu tlač kresbami. Keď reportér videl, že kubánsky ľud ide pokojne za svojou prácou, telegrafoval Hearstovi, že na Kube žiadna vojna nebude. Novinársky kráľ telegraficky odpovedal: „Zostaňte! Vy sa starajte o obrázky, ja sa postarám o vojnu!“ Hearstova odpoveď vošla pre svoju stručnosť a cynizmus ako klasický výrok do dejín americkej žurnalistiky. Keď sa mu však prípravy vojny zdali príliš pomalé, dal vo svojich novinách *New York Evening Journal* (Rockefellerom nenávidených) vytlaciť tento titulok:

VOJNA môže byť VYHLÁSENÁ rýchlo

Prvý a tretí riadok boli velkosti zápaliek, druhý a štvrtý takmer nečitateľné. Ustarostený ľud trhal kamelotom noviny z rúk. Tak si Hearst zinkasoval zálohu na dividendu z budúceho prelievania krvi, bez toho, aby zatial padol čo len jediný výstrel.

Podobné metódy ako Hearst použili v júli 1914 sprisahanci proti mieru vo svete, aby došlo k „ich“ vojne. Samotné zavraždenie následníckeho páru im nedávalo dostatočnú záruku. Nie preto, že niekolko zmátených hláv verilo, že zmedzinárodenie monopolného kapitálu a skartelizovanie svetového hospodárstva sú najlepšie záruky mieru, ale preto, že existovalo medzinárodné robotnícke hnutie, na ktorého zástave stalo „Práca a mier“. Keď roku 1911 nemeckí imperialisti žiadali, aby nároky bratov Marnesmanovcov na marocké rudné ložiská boli „podopreté 4 miliónmi bajonetov“, vyhlásil sociálny demokrat August Bebel v ríšskom sneme: „Ak začnete vojnu, vyhlásime generálny štrajk!“

Ako roku 1907 v Stuttgarte, roku 1910 v Kodani, tak aj v roku 1912 v Bazileji, prisahali sociálno demokratickí zástupcovia na medzinárodnom socialistickom kongrese spolu s ruskými, anglickými, nemeckými a francúzskymi súdruhmi, že budú bojať proti vojne imperialistických vlád v Európe a zmenia ju na revolúciu. Zdvihol sa neutíchajúci potlesk súhlasu, keď si počas vyzváňania bazilejských zvonov podali ruky nemecký sociálny demokrat Karel Kautsky a francúzsky sociálny demokrat Jean Jaures. A na súhlas tlieskal aj ako pozorovateľ prítomný agent II. oddelenia francúzskeho ministerstva vojny, ktoré potom v predvečer 1. svetovej vojny nariadilo Jauresa zavraždiť.

Sprisahanci proti mieru sa neštítili a ani dnes sa neštítia žiadneho prostriedku, ani vraždy, ani podvodu. Hoci museli v Berlíne priznať, že srbská vláda nemá na atentáte na rakúskeho následníka účasť, malo byť Veľké Srbsko ako nenávidená a predná stráž Ruska na Balkáne najskôr k vojne vyprovokované.

Dobré tri týždne potrebovala Viedeň k tomu, ako vyhotovila ultimátum Belehradu, ktorého brutálne požiadavky vopred vylučovali jeho prijatie. Napriek tomu bola stanovená 48-hodinová lehota na odpoved. Ale provokácia zlyhala. Na radu spojeneckého cárskeho Ruska sa Srbsko rozhodlo ultimátum prijať.

Viliam II., ktorý vyrovnával chrabticu rakúsko-uhorskej monarchii, musel sám priznať: „Kapituláciou srbskej vlády, vyhlásenou pred celým svetom, padá každý dôvod na vojnu...“ Napriek tomu žiadal vo Viedni okamžité obsadenie Belehradu, aby sa mohlo kontrolovať, ako sú dodržiavané srbské sluby, a zároveň, ako dodal, „...aby sa armáde, tretíkrát zbytočne mobilizovanej, dostalo zadošťučinenia!“ V ten istý deň vyhlásilo Rakúsko-Uhorsko Srbsku vojnu. Ale vojna proti Srbsku nebola lepšia a schodnejšia ako predchádzajúce balkánske vojny vedené proti Turecku. Nemeckí imperialisti chceli viac: anglické kolónie, francúzske rudné a uholné bane, obilie z Ukrajiny, naftu z Blízkeho východu, Baku a Rumunska.

Anglické sprostredkovacie návrhy považoval Berlín za slabosť a nevynechával jedinú príležitosť, aby vylákal Rusko z rezervovaného postoja. Dňa 30. júla 1914, keď Petrohrad uvažoval o zrušení čiastočnej

mobilizácie ruskej armády, objavilo sa v popoludňajších hodinách mimoriadne vydanie *Berliner Lokalanzeiger* s nadpisom: *Mobilizácia v Nemecku*. A k tomu zločinná, Hearstovi podobná falošná správa: „Rozhodnutie padlo... Ako sa dozvedáme, cisár Viliam II. práve nariadil okamžitú mobilizáciu nemeckej armády a nemeckého námorníctva...“

Ruský velvyslanec v Berlíne na tento trik naletel. Vzrušene hlásil domnelú mobilizáciu do Petrohradu. Z obáv o bezpečnosť hraníc nasledovala totálna mobilizácia Ruskej armády.

V príjemnej istote, že bude môcť raz pred dejinami vyhlásiť, že závistliví susedia ohrozovali Nemecko, zapol Viliam prusko-nemeckú vojnovú mašinériu na najrýchlejší chod, zmobilizoval vlastnú armádu a dal Rusku poslať dávno už pripravené vyhlásenie vojny.

To bolo 1. augusta. Keď sa však Francúzsko ešte ani 2. augusta nechystalo k tomu, aby splnilo svoju spojeneckú povinnosť k Rusku, muselo sa aj v tomto smere trochu pomôcť. V tlači sa zrazu objavili správy o francúzskych náletoch na území dráhy v Norimbergu a Karlsruhe. V iných krajoch boli vraj pristihnutí francúzski lekári, ked otravovali studne. Kým Paríž našiel príležitosť demaskovať pravých travičov studní, ležalo v Quai d'Orsay nemecké vyhlásenie vojny na stole a nemecké oddiely prekročili belgické hranice, čím porušili neutralitu Belgicka. Ale to samé ešte neznamenalo „úplnú“ svetovú vojnu.

Skostnateli Angličania, ktorých chcel Viliam „pritlačiť k mŕtu“, nemali tak rýchlo vyhlásenie vojny po ruke. Naopak kládli Nemecku ultimátum, aby okamžite stiahlo svoje vojská z Belgicka. Odmiennutie tejto požiadavky viedlo potom Anglicko k vstupu do vojny.

Mnoho nepriateľov, mnoho cti! Násilnému novému rozdeleniu sveta nestalo nič v ceste. Ani medzinárodná solidarita robotníckej triedy, ktorá, rozštiepená na dva tábory, zabudla na prísahu z Baziela. Predovšetkým vystúpil za pravé krídlo sociálnej demokracie Karel Kautsky za „hradný mier“ s nemeckými imperialistami. Lavé krídlo s hovorcom Liebknechtom bolo v menšine.

Páni z Porúria a z Porýnia mohli byť spokojní. S Európou bol strhnutý do víru vojny celý svet. Prvá imperialistická skupina mocností s Nemeckom na čele vytvorila s Rakúsko-Uhorskou, Bulharskou a Tureckom tzv. štvorspolok, Srbsko, Belgicko a Japonsko sa zoskupili okolo Entente cordiale, vytvorenej Anglickom, Francúzskom a Ruskom. Najväčšie a najzávažnejšie bojové akcie prebiehali od začiatku vojny na západnom fronte.

Tu bola stará osvedčená stratégia Schliefena a jeho nástupcu Moltka prispôsobená záujmom istého Hermanna Röchlinga, ktorý žiadal, aby nemecký generálny štáb rýchlo anektoval francúzske

Hermann Röchling

rudné panvy Briey-Longwy. A čo žiadal majiteľ völklingských závodov na ušľachtilú ocel a neskôr ríšsky komisár pre východo-francúzsku tažbu rúd, to bolo sväté. Ostatne hlavným cielom na západe bolo bleskovo dobyť Francúzsko. Do štrnásťich dní mal padnúť Paríž, aby sa potom armáda mohla s volným tylem obrátiť na Rusko. Mužov ako Röchling, ktorí sa snažili odtrhnúť nepriateľovi surovínové zdroje alebo mu aspoň zabrániť v ich používaní, bolo na tucty. Podľa ich pokynov pochodovali, bojovali a umierali vojaci v tejto vojne. A aj tam, kde nešlo tak zrejme ako v Haliči, Rumunske a neskôr na Kaukaze o naftové polia, preukázala nafta svoju dôležitosť ako strategická surovina. Vo Francúzsku, kde pred bránami Paríža vo „vojne motorov“ bola zvedená prvá rozhodujúca bitka, sa ukázalo, že technický vývoj prekonal strategické myslenie generálnych štábov a ďaleko predstihol konvenčnú výzbroj armád.

Zázrak na Marne

Viktor Lebrun zamieril so svojím vozidlom do garáží spoločnosti nájomných drožiek do Place Collange. Tak dnes už dosť! mysel si tento muž v zodratej koženej bunde, ktorého sluchy už začíname šedivieť. Sedel – ako každý iný deň pred vojnou, ktorej ešte stále nechcel uveriť – tohto 3. septembra 1914 svojich osem hodín za volantom. Na spreipnom zarobil 40 frankov. Polovicu dostal od mladého štábneho dôstojníka s napomádovanou čierrou šticou, ktorého najprv musel zaviesť ku vchodu do parízskej opery a potom aj s baletkou do Trocadera. Vojaci, ktorí zostali v garnizone, sa správali tak, ako by vojna s Nemeckom boli príjemné manévre. Prepitné a šampanské tieklo viac ako v mieri.

Predtým aj Viktor Lebrun Nemcov nenávidel a prial im, aby ich niekto skrotil. To bolo počas marockej krízy, keď nemecký delový čln Panther križoval pred Agadirom a vtedajší koloniálny vojak Viktor Lebrun pri obsadzovaní marockého hlavného mesta prišiel o ľavú nohu. Francúzsky kaprál hodil bez výstrahy ručný granát a ten zasiahol jeho. Od tej doby, čo vodič počul na jednej robotníckej schôdzi hovoril Jeana Jauresa, vedel, že nemeckí robotníci sa nesmú hádzať do jedného vreca s nemeckým cisárom, že robotníci za Rýnom práve tak túzia po mieri ako jednoduchí Francúzi. Jaures poviedal doslova: „Ak robotníci strieľajú na robotníkov,

je to zločin.“ A keďže hovoril pravdu, musel zozmrieť. Ešte toho večera – pred štyrmi dnami – vstúpil Lebrun do CGT, Francúzskeho všeoborového zväzu. A odbory boli tiež proti vojne.

Keď Lebrun odstavil svoje vozidlo v garáži, kŕival domov chabo osvetlenými ulicami a spriadal ďalej svoje myšlienky. S drevenou nohou nebude musieť tak rýchlo na front, ako iste mnohý z jeho kolégov. Možno, že ho skôr či neskôr odvelia do niektornej z tovární Peugeot alebo Renault, kde sa teraz vyrábajú obrnené vozidlá. Ale iste na front a vziať pušku do ruky? Nikdy! Mali by nastaviť svoje hlavy tí, ktorí by radi získali späť Alsasko-Lotrinsko a ľavý breh Rýna. Ale oni sa radšej zabávajú v závetri.

Viktor Lebrun hundral ako starý medved, keď vystupoval po tmavom schodisku štvorposchodového domu, kde býval. Musel tápať okolo seba; všade bolo cítiť pomočené plienky a pot. Lebrunova tvár sa rozjasnila až vtedy, keď vstúpil do malej miestnosti; uprostred izby stála pri svetle petrolejovej lampy jeho žena Madeleine pri žehliacej doske. Obe deti spali vedľa v úzkom predelenom prístenu.

„Čo je nové?“ spýtala sa chudá žena, odložila vyžehlené prádlo nabok a postavila na stôl jedlo. „Noviny predsa píšu každý deň rovnako: Slávne víťazstvo nad bošmi. Lutych stojí! Namur statočne bojuje. Pri Charleroi sa formuje zelezná hradba. Od úvodníkov až po reklamy v kinách rovnaká pesnička: Na Berlín!“

Viktor si odlomil kus chleba a zapíjal ho červeným vínom. „Henry, vieš, to je nás odborársky tajomník, mi vykreslil situáciu inak. Bol dnes v Demartine, kde Angličania zriadujú svoj hlavný stan, a tu počul: Nemci stoja pri Meaux, no, a ako daleko je to od Paríža? Dost často som tú trat jazdil. Ja to dokážem za hodinu a oni to dokážu, keď na to príde, za jeden deň!“

„Viktor, ak je to pravda, čo sa s nami stane? Naštastie má otec ešte ten malý domček v Bordeaux, on by nás...“

„Bordeaux?“ Viktor sa podráždene usmial. „Tam už, moja milá, nebude miesto pre nás! V krásnom Bordeaux sa usadili iní. Minulú noc tam zo stanice Bois de Boulogne odišiel osobitný vlak. A vieš, s kým? S monsieurom Poicarém a jeho ministrami! Henry to videl na vlastné oči!“

„To ... to, Viktor, to je predsa útek! Zrada republiky! Zrada nás všetkých!“

Viktor pohladil ženu nežne po vlasoch. „Ja tomu tiež nechcem veriť. Ale o tom noviny mlčia. Chýba už len to, aby naše víťazné vojská urobili čelom vzad a dovolili nám istť na barikády! Ale bezo mňa, počuješ? Bezo mňa! Nemci nás hned nezjedia. Sú to predsa tiež ľudia, ako my!“

Žena sa vyzliekala a vzdychala. Jej plecia boli

špicaté, ramená jej schudli. Lebrun zhasol lampu. „Počkáme, čo bude zajtra!“

Uprostred noci sa deti vytlakali zo spania. Trojročný Robert zobudil svojím nariekaním aj Katarínu. Žena vstala z posteľe. Z ulice doliehala nahor tlmená zmes hlasov, nárazy kolies a pochodový krok oddielov. „Počuješ?“ pýtala sa Madeleine svojho muža. „Na ulici... deti sa na to zobudili ... že by to už ... boli Nemci?“

Viktor pristúpil k oknu, opatrne ho otvoril a náčíval do noci. Do Fontainebleau bola cesta – pokial bolo v tme vidieť – upchatá vozmi a vojakmi. V diaľke hučali motory. Že by to naozaj boli Nemci? Podľa úryvkov rozhovorov, ktoré vietor zanesol do okna, ujasnil si Lebrun situáciu. Boli to Francúzi. Prišli z kasárni a pochodovali na juh. „Čo som hovoril: vojsko opúšta mesto. Tak predsa vláda utiekla. Pekná čeliadka...!“

Viktor si ľahol zase k žene, ale už nezaspal.

Generál Galieni, vojenský veliteľ Paríža, očakával policajného prefekta a jeho štáb na rozhovor o situácii. Hoci minister vojny Millerand odišiel s vládou do Bordeaux, úradoval Galieni ako neobmedzený vládca miliónového mesta na Seine. Veľmi mu záležalo na tom, aby sa pred Francúzskom a ostatným svetom ukázal ako vojenský génius. Keď sa páni od vojska a polície zhromaždili v plnom počte, vysvetlil mladší štábny dôstojník s čiernymi, pomádou natretými vlasmi celú vojenskú situáciu: „Po porážke Belgicka pohybuje sa pravé krídlo Nemcov na juh. Ich šiesta armáda dobyla pri postupe na Verdun 26. augusta Longwy a 28. augusta Montmédy. Pre nás tažký priemysel je to citelná strata. Prvá armáda postupuje cez St. Quentin k Marne, druhá armáda k Aisne a tretia stojí pred Remešom...“

Generál Galieni stál pri okne a pozeral sa na bulvár St. Germain. Pred vchodom do budovy, strážnej zosilnenou strážou, stalo niekolkо chudobne obliečených žien. Boli to hovorkyne z demonštrácie žien, ktorá sa konala v dostatočnej vzdialenosťi od budovy ministerstva vojny a nevymkla sa kontrole. Galieni vedel, že ženy by chceli hovoriť s ministrom vojny a že mu chceli povedať: „Pošlite nám našich mužov späť z frontu!“ Myslel si pri tom, že ženy budú musieť dlho čakať, ešte veľmi dlho!

Keď mladý štábny dôstojník začal hovoriť o pochyboch štvrtnej armády, vedenej Kluckom, pred Parížom, vrátil sa Galieni do kruhu dôstojníkov. On o tom musí referovať sám. Príslušné protiopatrenia prerokoval deň pred tým vo francúzskom hlavnom stave s bielovlasým generálom Joffreom osobne...

„Východisková pozícia štvrtej armády je, ako viete z našej prvej porady o situácii, územie Aragonu. Medzitým po tažkých bojoch prekročila Maasu pri Neufchateau 30. augusta. Podľa výpovedí zbehov

formujú Nemci severne od Paríža polkruh. Demakačné body sú asi tieto: Chalons na východe, Meaux na severe, Poissy na západe. Nemecké diaľkové hliadky boli v dnešných ranných hodinách videne vo Villiers na Marne, teda 20 km pred Porte de Vincennes. Situácia je vážna, ale nie beznádejné..."

Vojenský guvernér sa pozeral s posmešným úsmevom na ustarostené tváre štábnych dôstojníkov.

„Môžeme vedieť, aké rozhodnutia urobil hlavný stan o Paríži?“ pýtal sa monsieur Laurent, policajný prefekt.

„O určitých plánoch obrany Paríža na Marne nemôže byť vzhľadom k opisanému stavu už žiadna reč. Obrana nášho mesta na líni Seina sa zdá rovnako nezmyselná. Ako novú obrannú líniu pripustil generál Joffre Loiru. Od ochrany našej metropoly a jej obyvateľstva bolo upostené. Dúfame, že nepriateľ bude rešpektovať vojnové medzinárodné právo a počítat s Parížom ako s otvoreným mestom. Na tento účel sme ustanovili skupinu parlamentárov, vybavenú príslušnými plnými mocami, v Porte de Vincennes; akonáhle sa začne rokovať o odovzdaní, stiahne sa veliteľstvo posádky južnej brány späť do Versailles. Vaša úloha policajného prefekta, monsieur Laurent, bude v tom, že počas evakuácie našich vojenských oddielov a vstupu nemetských vojenských síl sa budete starať o pokoj a poriadok v uliciach!“

Mladý štábny dôstojník mávol pravítkom po muche, ktorá pochodovala na rozloženej mape smerom k nepriateľovi. Policajný prefekt prehľtol svoju poznámku, ktorú už mal na jazyku: „Francúzske muchy majú viac odvahy než francúzsky generálny štáb!“

„Ešte jedna vec, monsieur Laurent!“ povedal generál. „Všetky zásoby benzínu a benzénu v meste sa zhabú. Všetky spoločenstvá nájomných drožiek musia byť požiadane, aby zhromaždili všetky vozidlá na garáznych dvoroch aj s vodičmi k dispozícii vojenského guvernéra!“

„Načo?“ ukázalo prefektovi.

„Ide o zvýšenú pohyblivosť útvarov podriadených môjmu veleniu...“ odpovedal generál vyhýbavo. Uprostred vety ho zavolal adjutant do vedľajšej miestnosti. Štábny dôstojník s napomádovanými vlasmi ho nasledoval.

„Svätá Jenoféva, bud k nám milostivá!“ zastonal prefekt, keď osamel so svojím sprevodom. „Motorizovaný ústup...“

„Keby len milostivá! Zázraky by musela robit svätá Jenoféva!“ povedal zagulatený plukovník žandárstva. „Nemci v Paríži, to neprežijem! Môj dedko padol v sedemdesiatom prvom roku pri obraňe Paríža na strane komunardov...“

„No a?“ pýtal sa Laurent posmešne. „Len skúste dať čvare zbrane do ruky. Uvidíte, ktorým smerom

vyrazia. Určite nie dopredu! Len svätá Jenoféva, na ktorú už nikto neverí, nás môže zachrániť.“

Generál Galieni zavolanie z hlavného stanu už očakával. Ešte keď hovoril s Joffreom, nariadił adjutantovi, aby zabezpečil spojenie s Fontainebleau, strediskom stiahnutých oddielov. „Ten zázrak sa stal,“ povedal polohlasne mladému dôstojníkovi. „Kluckova štvrtá armáda zahýba východne k Marne. Otvára našej šiestej armáde a Britom svoj bok. Musíme konať. Fontainebleau má okamžite vydať rozkazy na pochod!“ A do telefónneho slúchadla: „Podla rozkazu, Excelencia, všetky prípravy som urobil!“

Po návrate do miestnosti uvidel generál spýtavé tváre. Žiadny z dôstojníkov nepochyboval o tom, že rokovania o odovzdaní v Porte de Vincennes sa začali. A Gallieni sa diabolsky radoval, že môže nechať žandársky štáb v neistote. Povedal len: „Príde bezprostredné rozhodnutie! Udržujte kolónu drožiek a samých seba v pohotovosti. O polnoci sa opäť uvidíme!“

Viktor Lebrun sa dostavil na garážny dvor. Bol neoholený a mrzutý. Henry Petit, odborársky tajomník, tiež nemal najlepšiu náladu. Jemu pripadala úloha privázať drožkou vodičov, ktorí budú mali volno, alebo z iných dôvodov neboli v službe. Pritom nikto nevedel, o čo ide. Šuškalo sa, že zvyšok parížskej posádky musí byť dopravený do Versailles, Fontainebleau alebo dokonca do Bordeaux. Lebrun by proti tomu nič nemamietal. Bolo to lepšie ako nezmyselné prelievanie krvi. Znepokojovalo ho len to, že mal pri vstupe Nemcov do Paríža zanechať ženu s deťmi samotnú.

Benzínové nádrže drožiek boli naplnené, tlak v pneumatikách preskúšaný, zapaľovanie, karburátor a stav pérovania skontrolovaný. O polnoci začali motory.

Viktor Lebrun išiel v tretej kolóne, za Henrym Petitem. Na čele bolo pancierové vojenské vozidlo s namontovaným gulumetom.

V nepriestrelnej zadnej časti vozidla sedel plukovník s červenou tvárou. Dirigoval kolónu okolo polovice Paríža, zrejme preto, aby nevzbudil zbytočný rozruch. Pri Porte de Vincennes dal zastaviť. Na kraji vozovky táborili vojaci v plnej poľnej. Vo svetle stlmených reflektorov videli vodiči unavené, zaprášené a spotené tváre. Je možné, že tí muži prišli z frontu a rýchlo mali byť dopravení za mesto. Nedalo sa toho od nich veľa dozvedieť. Mlčali. Vodič im pri nastupovaní pomáhal. Traja muži sa vtesnali na zadné sedadlá. Vedľa vodiča sedel starší seržant. Na stúpadle, hoci to Viktor nechcel dovoliť, druhý. Tak vysli. Ale nie späť do mesta, ale na sever. Najprv krokom, aby sa zabehlí, potom rýchlejšie, stále rýchlejšie.

Vo Viktorovi Lebrunovi kypela zlosť a s každým

prejdeným kilometrom sa menila v istotu: parížske drožky vezú posilu na front. Vodič už neboli cílisti, bez opýtania sa stali vojakmi! Lebrun sa chvel zlostou! Nehanebnosť! Či jeho kolegovia na to tiež prišli? Pri nasledujúcej zastávke sa musí poradiť s Henrym Petitem, čo robiť. Ale pancierový voz na čele nezastavil. Kolóna za sebou vírla kotúče prachu, prechádzala spiacimi dedinami a mestečkami, na ktorých strechách tu a tam viali biele zástavy. Po Nemcoch ani chýru, ani slychu. Za svitania upútal pozornosť na ľavej strane cesty narýchlo vytvorený cestný ukazovateľ: „*Vitry le Francais 30 km*“. Paríž ležal teda za nimi dobrých 60 kilometrov. Ani na jedlo im nedoprial plukovník čas.

„Čo to všetko znamená, kamarát, ha?“ pýtal sa Lebrun suseda. Seržant mu podal mlčky svoju odzátkovanú poľnú fľašu. Lebrun chcel najprv odmietnuť, ale potom si ju predsa vzal. Nemal už ani slinu na jazyku. Rýchly dúšok – koňak. Čo by tiež malo byť v poľnej fľaši francúzskeho vojaka idúceho na front?

„Pýtal som sa, čo to znamená,“ naliehal Lebrun na odpoved. A mysel si: Bože na nebi, nech praskne pneumatika, upchá sa benzínové potrubie, alebo nech pre mňa za mňa vyletí kára do vzduchu, len aby už bol koniec tomuto svinstvu. Ale akonáhle niektorý vodič zastavil, ihned k nemu prišlo vojenské auto na okraj cesty a žandárski dôstojníci eskortovali vozidlo, aby si nikto nemyslel, že môže svoje vozidlo vyradíť z prevádzky.

Lebrun vystrčil hlavu z okna a pozrel sa pozdĺž kolóny. Podobala sa nekonečnému hadovi. Vzduch bol presýtený benzínovým pachom a revom motorov. Obloha bola modrá, bez mrakov, a ako hodvábna sa tiahla až k ďalekému horizontu. A predsa rachotilo hrmenie. Hrmenie? Aha, ale hrmenie kanónov. Kolóna sa blížila k pozíciam francúzskeho dalekonosného delostrelectva. Išli okolo malej stanice, na ktorej posúvali pancierový vlak s kanónmi. Vodič prehovoril sám k sebe: „Musíš predsa niečo robiť, Viktor Lebrun, aby si nebol spoluvinný na tomto zločine!“ A prišli mu na mysel Jauresove slová.

A mysel na Madeleine, ktorá už zase dávno stojí za svojou žehliacou doskou. Videl pred sebou Roberta a Katarínu. Ako by sa pýtali: „Oci, kam to ides?“ A uvažoval. Prečo nešliapne Henry Petit jed-

noducho na brzdy, nevyskočí z vozidla a nepovie: „Koniec. My sme vodiči nájomných drožiek. Sme robotníci! Do vašej vojny nás nič nie je!“

Viktor nemohol vidieť, že poručík, ktorý sedel vedľa Henryho, mal v ruke odistenú pištoľ. Vzal si od seržanta druhý dúšok z poľnej fľaše. Kolóna išla rýchlejšie. Dobre tak, mysel si Viktor, musím aspoň do Henryho naraziť. Ono sa to dá aj inak! Okolo jeho úst hral podivný úsmev, jeho noha sa dotýkala brzdy. Cesta sa zatačala. Za ňou sa zmenila scenéria. Za malou stanicou malé mesto. Dostrielané domy, prázdnne diery po oknach, dymiace požiare, na strechách kedysi biele zástavy, ale teraz čierne od dymu, husto prestrielené guľkami. V úzkych uliciach sa tlačili vojaci i cílisti. Na námestí pred kostolom stáli sedliacke povozy naložené náradím, so zapriahnutými koňmi a vzadu uviazanými kravami. A vozy s nasypanou slamou, na ktorej ležali ranení. Medzi vozmi blúdili plačúce deti sem a tam a hľadali svoje mamy alebo otcov. Nepodobali sa všetky Robertovi a Kataríne? Viktor Lebrun vedel: teraz sme v pásmi frontu, pred niekoľkými hodinami mohli byť na tomto mieste voľne utáborení Nemci, ktorí chcú dobyť Paríž, jeho Paríž!

Vodič cítil, ako mu na celom tele vystupuje pot. Naozaj ho do tejto vojny nič nie je? Čo by sa stalo, keby bol generálny štáb bez boja otvoril brány Paríža? Čo povedala Madeleine včera večer, ked jej rozprával o úteku vlády? To je zrada na republike! Zrada na nás všetkých! A Viktor Lebrun poznal, že zvrhnút vládu, ktorá vohnala Francúzsko do vojny a sama potom zbabelo utiekla, je iná vec, než vydať krajinu bez boja nepriateľovi, ktorého vláda nie je o nič lepšia ako vlastná vláda.

„Daj mi ešte dúšok,“ povedal Lebrun seržantovi. „Vojna je surovosť, strašná surovosť!“

„Myslíš, že pre nás je to zábava?“ Viktor Lebrun videl, ako seržant zataľ ruky v päst. „Mám tiež ženu a dieťa, nedaleko odtiaľto, v Chalonse. Hovorí sa, že už padol Nemcom do rúk.“ Malé mesto zostało za nimi. Nesmieme prísť neskoro, napadlo Viktora. Pridal plyn. Motorizovaný predvoj francúzskej šiestej armády novo postavenej s Galieniho pomocou sa nedal ničím zastaviť. Na Marne sa vklienil do nemeckej medzery vo fronte a zahnal Nemcov späť. Paríž bol zachránený, zachránený mužmi za volantom.

VELKÁ NÁDEJ: DŽIHÁD, SVÄTÁ VOJNA

V dvoch svetových vojnách bol na prackách opaskov nemeckých vojakov, vyslaných dobývať cudzie územie a umierať v nich, nápis: „Boh s nami – GOTT MIT UNS!“ Heslo, ktoré podnecovalo Rockefelerovu vojnu pre naftu, muselo svätiť aj vojnu cisárovu, s ktorou to už od začiatku nevyzeralo nijako skvelo. Zlyhanie Schliefenovho plánu na Marne sa pokúsilo nemecké armádne velenie zakryť klamaním seba aj verejnosti víťazstvom nad ruskými armádami pri Mazurských jazerách. To sa dalo tak dva, najviac tri týždne. Potom prišiel neúspech s flanderskou ofenzívou a urobil bodku za vytúženou bleskovou vojnou. Fronty na západe sa nehýbali. Na východe porážali ruské armády v sústavných protiútokoch vojakov dualistickej monarchie a vrhli ich späť z Haliča a Bukoviny.

A práve v okamihu, keď nemecký generálny štáb zistil, ako najviac potrebnými prostriedkami pre novodobé vedenie vojny sú motorové vozidlá a lietadlá, boli centrálne mocnosti od svojich najvýdatnejších zdrojov nafty odrezané. Na vrtných vežiach poľského predhoria Karpát viali ruské vlajky. Rumunsko, podporované Anglickom, zotrvavalo vo svojej neutralite a Standard Oil neprejavovala dosť ochoty dať si svoje tankové lode na ceste do Nemecka potápať, alebo dokonca – čo bolo pravdepodobnejšie – zajať od Britov. A šľachetní bratia Nobelovci, ktorí by boli radi pomohli, nevedeli ako. K naftie v Baku viedli sice tiež zadné vrátko, ale tie príliš vŕzgali v závesoch strmých skál Kaukazu. Boli aj zadné vrátko do Indie, centra britskej svetovej ríše. Cesta k obidvom dverám viedla – pozdĺž Mosulu – cez Turecko do Perzie.

Od Teheránu si Berlín veľa nesluboval. Firma Wönekhaus sa sice držala perzskejho mula ako kliešt, ale v sedle sedeli Rusi a ohľávku držal v ruke John Bull. **S Tureckom to už bolo niečo iné.** Strážca Dardanel a Bosporu váhal sice značný čas, kým siahol po svojej krivej šabli, ale to zodpovedalo jeho životnej zásade: Práca chvatná, málo platná. Nie zbytočne usiloval cisár Viliam o sultánovu priazeň. Nie nadarmo nemeckí generáli a kaprálci cvičili muslimov v mierových časoch podľa nemeckých armádnych predpisov a počas balkánskych vojen s nimi absolvovali generálnu skúšku. A ako baksíš za vstup do vojny dostali Turci pekný slab: časť ruského Zakaukazska s Batumi, nakladacím prístavom pre naftu z Baku, a pevnostné mesto Kars, východiskový bod juhoruskej železnice. Teraz mali Turci ukázať, či si tento dar zaslúžia.

Enver paša

Napriek tomu sa oficiálny vstup osmanskej ríše do vojny udial za zvláštnych okolností. Enver paša, šéf generálneho štábu a minister vojny v jednej osobe, kúpil v auguste 1914 ako poslu čierno-morskej flotily dve nemecké vojnové lode. Keď zakotvili v určených prístavoch, boli Göben a Breslau prekrstené na Sultán Jawuz a Mideli. Prevzatí nemeckí dôstojníci a námorníci si narazili fezy, zdravili sa od tej chvíle „Salam aleikum“ namiesto „guten Morgen“, a malí radosť nad svojou podarenou ľstou.

Ked však koncom októbra pri námorných manévroch dostali pred hlavné diel ruské lode, kričali kielski Turci zúrivo „hurá!“ a čerta sa starali o turecké ubezpečenie neutrality. Potopili jednu mínonosku, tri torpedovky a 15 dopravných lodí. Veľkolepý výsledok bol korunovaný bombardovaním Odesy a Feodosie za iluminácie 50 zapálených petrolejových tankov.

Enver paša už nemohol po tomto pirátstve cínuť a musel sa vzdať pochybnej osmanskej neutrality. Mohamed V., ako sultán osmanskej ríše a nástupca svojho brata Abdula Hámida, ktorý bol roku 1909 mladotureckou buržoáznou revolúciou zosadený, konal tak, aby sa tureckému generalissimu a jeho prusko-nemeckým vojnovým pánom zapáčil.

Ako zástupca Proroka a hlava všetkých mohamedánov volal svojich spoluveriacich k „džihádu“ – svätej vojne – proti daurom – neveriacim príslušníkom Entente cordiale. Pod zelenými zástavami Proroka

(s bdelými očami tureckého žandárstva) tiahli na túto výzvu fanatickí moslimovia ulicami Carihradu pre okázalé divadlo svojmu kalifovi, nemeckej vojenskej misii a nemeckému veľvyslancovi, v extáze rozbili jednému ruskému neveriacemu majiteľovi hotela všetky okná a dali si potom dodatočne na prefektúre žandárstva zaplatiť hrstou piastrov za svoju službu, ktorú preukázali Alahovi.

Ozvana tohto radostného dňa došla ďaleko za hranice osmanskej ríše a hlboko do koloniálnych krajín anglofrancúzskej sféry. Asi 300 miliónov príslušníkov cirkvi založenej v 7. storočí prorokom Mohamedom obývalo a doteraz obýva mnohé územia severnej Afriky, Malej Ázie, Arábie, Perzie, Afganistanu, Prednej a Zadnej Indie. Tomu zodpovedá rozdelenie stredísk moci a kultúry. Pred presídlením kalifa do Carihradu – starej Byzancie a dnešného Istanbulu – bol Bagdad politickým strediskom islamského sveta. Mekka, jedno z najväčších arabských obchodných miest, bolo ako rodisko Mohamedovo od začiatku najdôležitejším pútnickým mestom, a tým aj náboženským centrom islamu. Duchovnými centrami sú univerzita a mešita Al-Azhar v Káhire, kde vraj bude možné modliť sa ešte 40 rokov po konci sveta.

V spore o právne nástupníctvo po Mohamedovi sa vyznávači islamu rozštiepili do mnohých smerov a siekt. Preto takmer neexistuje väčšie mesto v Oriente, ktoré by sa nechválilo svojimi zvláštnymi svätými pamiatkami. Iste preto ani neudivuje, že jedna z týchto siekt roztrúsených po celom svete postavila svoj najvyšší chrám – Dom spravodlivosti – v Chicagu. Dokonca jeden americký kandidát na prezidenta a minister zahraničných vecí študoval usilovne korán, horivo sa modlil jeho súry a putoval – akonáhle bola miera jeho hriechov naplnená – do zeme Allahovej.

Mohamedáni si rozprávajú, že William J. Bryan, spomínaný Američan, zložil svoj úrad roku 1915, pretože neuveril mierumilovnej politike svojho prezidenta Woodrowa Wilsona.

Stručne a jasne povedané: nemeckému generálemu štábu, diplomatom a hospodárskym expertom sa teraz zdali tak sprofanované veci, ako sú vrtné veže, žriedla, ropovody a železnice, záležitosťami len podružného významu, pretože mali v ruke tromfovú kartu s Allahovým menom; tá naraz urobila z 30 miliónov Turkov 300 miliónov moslimov, s ktorými už bolo možné vyhrať impérium. Aby bolo urobené spravodlivosti zadost, malo od tejto chvíle stať na vojenských prackách opaskov: Alah s nami! Ale nespravodlivé vojny nestripia spravodlivosť ani v malých veciach.

V tých dňoch a týždňoch panoval v podlhovastej budove tureckého ministerstva vojny nervózny zhon. Diplomati a generáli prichádzali v automobi-

loch a dôležito kráčali po schodoch. Iní muži, ako obyčajne v preoblečení, skrývali sa tajne v prítmí chodieb pri schodoch. O niekoľko minút skôr či neškôr stáli potom v prijímaczej sieni Envera pašu, ktorý odtiaľ spriadal svoje politické nitky.

S generálom Limanom von Sandersom, šéfom nemeckej vojenskej misie v Turecku, bol operačný plán čoskoro prerokovaný. Prvá a druhá turecká armáda mali prevziať miesto strážcu a vrátnika Dardanel, teda dohľad nad Dardanskou úzinou, aby bolo znemožnené spojenie medzi dohodovými partnermi anglo-francúzsko-ruskými. Tretej armáde bol za operačné územie určený severovýchodný úsek osmanskej ríše; jej oficiálna úloha znala: preniknúť do naftového územia rusko-perzského. Štvrtá armáda mala dostihnúť rýchlymi pochodmi Suezský prieplav, aby Anglicko bolo zasiahanuté na svojom najcitolivejšom mieste, a tým boli zlomené väzy britskej svetovej moci.

O tom, aké úmysly má s ostatnými armádami a v ďalšom priebehu s tretou armádou, Enver paša generálovi Sandersovi nepovedal nič. A sotva generál opustil miestnosť, prijal paša čiernovlasého Gruzíncu s tmavými očami, bez akejkolvek hodnosti, rovnako milo, ako predtým nemeckého generála. Tento muž mal na podporu svätej vojny a operačných plánov tretej armády vyvolať na Kaukaze povstanie proti Rusom. Podobný zmysel mal aj rozhovor, ktorý viedol turecký generalizmus pri tureckej káve sa svetlovlásym, modrookým diplomatom germánskeho pôvodu. Kto bol tajomný Gruzínc, nie je známe. Domnieka, že to bol istý Šalva Karumidze, je pravdepodobná a vysvetlí sa v ďalšej kapitole. Osobné údaje Nemcov sú známe. Wilhelm Wassmuss úradoval pred vojnou v Perzskom zálive ako nemecký konzul. Teraz mal spoločne s bavorským dôstojníkom generálneho štábu Oskarom von Niedermayerom a tureckým námorným dôstojníkom Raufom bejom, neskôrším premiérom za Kemala Atatürka, a jednou rotou zbehov, vpadnúť do Perzie a Afganistanu už skôr spomínanými zadnými vrátkami. Inštrukcie udelené im nemeckým ministerstvom zahraničia a tureckým ministerstvom vojny obsahovali tri body: vyhlásenie svätej vojny, pokus zatiahnuť perzského a afganského prezidenta k vstupu do vojny na strane ústredných mocností a prípravu pochodu tretej armády do Indie. Samozrejme všetko pod pečaťou najprísnejšieho tajomstva, aby Angličania nezaciitali, že tam začína horieť.

Nemeckí čitatelia novín márne čakali v správach vydávaných hlavným stanom na senzačné hlásenie z tureckého bojiska. Priebeh svätej vojny 300 miliónov moslimov bol utajený. Slávne víťazstvá neboľo možné hlásiť, pretože sa nekonali. A porážky tureckých armád boli podľa osvedčeného receptu zamľčované.

V domnení, že vyslaní malí proroci už zatiaľ urobili kus dobrej práce, nalodil sa Enver paša 6. decembra nečakane na cestu do starého cisárskeho mesta Trapezuntu na Čiernom mori blízko ruských hraníc. Nemal za lubom nič iné, než sám doviest tretiu armádu s 90 000 mužmi až k bránam Indie.

Ale dopadlo to inak.

Skoro presne na deň o štyri týždne bol už zase v Carihrade a málo hovoril. Napriek všetkým záklazom hovoril o udalostiach na kaukazskom fronte preniklo niečo o tom až k zahraničným špiónažnym službám u Vysokej porty: len 12 000 mužov priviezol Enver paša späť z výpravy. Ostatní padli v boji proti Rusom, boli zajatí, zahynuli od hladu, zamrzli pri táborení v snehu alebo zomreli na škvornitý týfus. Je samozrejmé, že sa Enver paša čo najusilov-

výpady na severovýchod a juhovýchod spôsobila, že sa boje v druhom roku vojny sústredili na mezopotámske naftové polia čiže na „vnútorný dvor“ osmanskej pevnosti. Po málo slávnej tretej a štvrtnej tureckej armáde sa stala teraz stredom všeobecného záujmu šiesta turecká armáda.

Jej vrchným veliteľom bol sedemdesiatdvočný predvojnový učiteľ dôstojníkov tureckého generálneho štábu, muž, ktorý bol už rok v Carihrade bez zamestnania a vo svojich listoch cisárovi sa trpko stažoval na to, že ho hodili do starého železa, generál polný maršal von der Goltz.

Základná koncepcia novo vyvoleného záchrancu Bagdadu so zhŕdzaveným mecom znala: „Mier príde, až keď Perzia a Afganistan sa začnú hýbať, budú príkladom úspešne postupujúcej tureckej armády strhnuté so sebou a ked vo vnútri indických hraníc povstanú kmene nepriateľské Anglicku!“ K najväčšej lútosti tohto iluzionistu neštál nepriateľ vo vnútri, ale mimo indických hraníc.

Hned v prvých dňoch vojny zobrajal anglicko-indický expedičný zbor Turkom Basru, kľúčové postavenie k perzskej ropovodom, a pochodoval pod velením generála Townshenda proti prúdu Tigrisu. Dobyl Kut el Amaru a postupoval bez dlhého zdržania ihned proti Bagdadu. Zo starého mesta

kalifov chcel podať ruku svojmu ruskému spojencovi. Keby sa bol tento plán podaril, boli by Nemcom zostali dvere na východ uzavreté, Turecko by bolo po strate Mezopotámie ochrnuté a mosulská nafta by bola v rukách tých, ktorí teraz patrili akcie.

Aj Townshend sa prepočítal. Jeho bojové sily – asi 15 000 mužov – boli vyčerpané niekoľkodenímnamáhavými pochodmi a úmornými bitkami pod páliacim slnkom; prísun viazol. Vo vzdialnosti asi jednodenného pochodu pred Bagdadam zastavili Turci anglický postup a po trojtýždňovom boji prinútili generála Townshenda k ústupu do Kut el Amaru. O štyri dni neskôr uviazli Angličania v pasci a zostali v nej. Nedali sa vylákať ani Goltzom pašom, ale nedali sa ani vyhnáť. Odolávali obliehatelom vyše štyri mesiace. V Bagdade vyčíňal škvornitý týfus a sklátil zatiaľ tisíce tureckých vojakov. Jeho obetou sa stal aj nemecký generál polný maršal. Nepodarilo sa mu teda priviesť svätú vojnu v Svätej zemi k rozhodnému obratu a odstrániť stále sa prehlbujúcemu nedôveru medzi nemeckými a tureckými vojakmi.

Carihrad = Konstantinopol – 19. storočie

nejšie snažil túto porážku utajať. Ostatne mal ešte jedno želiezko v ohni.

Kým sa tretia armáda vracala v úplnom rozklaede, pochodoval 1200 km južne odtiaľ expedičný zbor so 16 000 mužmi štvrtej armády z Damasku cez vyprahnutú Sinajskú púšť. Fantázia vyčarila vyčerpaným vojakom fatamorgánu: široký, lenivo tečúci prúd, k tomu tienisté zelené palmy, lode s bielymi plachtami, ženy s čiernymi vlasmi... Bojovníci vyrázili, aby dobyli Suezský prieplav a skrížili britskú naftovú stratégiu. V ľahko pruženom cestovnom voze so strechou z voskového plátna išiel v čele nemecký šef generálneho štábu, plukovník Kress von Kressenstein. 2. februára 1915 sa objavila predná hliadka v oblasti kanála pri Ismailii. Ako špehovia pyšne tvrdili, prekvapili nič netušiacich členov anglického dôstojníckeho klubu pri futbale. V nemeckých vojnových správach sa z 22 hráčov futbalu stala armáda 65 000 mužov, čo tiež v očiach nemeckých čitateľov novín dostatočne oprávňovalo expedičný zbor k rýchlemu ústupu.

Rýchla odveta protivníka na nemecko-turecké

V priam strašidelnej dohre sa objavilo meno Goltza pašu 19. júna 1918 ešte raz. V novinách stálo: „V kupolovej sieni rišského snemu usporiadala v nedeľu dopoludnia nemecko-arabská spoločnosť spomienkovú slávnosť na poctu generála poľného maršala von der Goltza pašu... Keď turecký veľvyslanec Hakki paša vo svojej reči zdôrazňoval zásluhy zosnulého o priateľské urovnanie vzťahov medzi Nemeckom a Tureckom, padol zrazu generálplukovník von Moltke do mdlôb... Lekári zistili smrt spôsobenú srdcovou mŕtvicou...“

V tajnej misii

Zdalo sa, ako by boli priateľ i nepriateľ, Turci i Angličania, čakali len na smrť starého maršala. Deviaty deň nato, 29. apríla, kapituloval generál Townshend; hrdina od Kut el Amari sa volal Halil paša. Tento bielovlasý muž, strýko tureckého ministra vojny, prevzal po Goltzovom ochorení velenie obliehajúcej armády. Teraz patrili vavrínky jemu, na jeho poctu bola aj hlavná trieda Bagdadu premenovaná na triedu Halil pašu a vedená cez záhradu anglického konzulátu. Vítazstvo u Kut el Amari posilnilo turecké sebavedomie takou mierou, že od tej doby boli Turci málo ochotní počúvať nemecké rady. Namiesto toho, aby územie medzi oboma tokmi, a tým mezopotámske naftové územia, vyčistil od Angličanov a bránil sa Rusom vnikajúcim cez Chánekin, vyrazil 13. turecký armádny zbor s 12 000 mužmi, posilnený nemeckým delostrelectvom a spojovacími oddielmi a sprevádzaný dvoma povstaleckými perzskými kmeňmi, do neutrálnej Perzie. Enver paša bol osobne v Bagdade prítomný pri ich odchode.

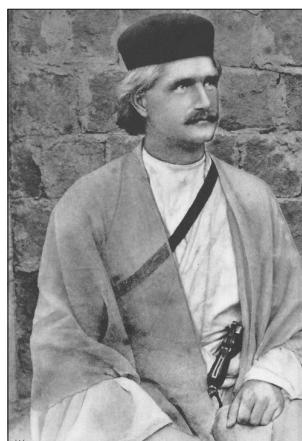
Početné nezrovnalosti medzi účastníkmi tajnej nemecko-tureckej misie v Perzii začali vlastne už v Carihrade. Niektorí zo zdatných bojovníkov si už užili dostaok „náhleho uvoľnenia z prísne usporiadanych pomerov vo vlasti a rozmanitých lákaní orientálno levantskej atmosféry Carihradu“. Ne schopní polnej služby museli sa vrátiť do Nemecka.

Až v ďalšej etape, v Aleppe, kde sa čakalo na zbrane, výstroj a peniaze z Berlína, vošli si z dlhej chvíle do vlasov. To bolo Raufovi bejovi, tureckému velitelovi expedície, veľmi vhod. Dal si od Wassmussa naplniť svoju vojnovú pokladňu nemeckými zlatými markami a na dôkaz svojho priameho pôvodu po Prorokovi si omotal hlavu zeleným turbanom velkomocných. So svojím tureckým sprievodom tiahol potom sám smerom k Teheránu. A sám tiež chcel získať zásluhu na tom, že priviedol starú mohamedánsku krajinu do materského náručia ríše kalifovej. Avšak ani jeho výrečné slová, ani jeho zelený turban na Peržanov nepôsobili. Tí sa pridr-

žiavali starého islamského príslovia: „Aj kačice majú zelené hlavy, a čvachtajú sa v blate!“

Nahnevaný, že nemohol ich srdcia rozohniť pre svätú vojnu, dal Raúf bej zapáliť ich chyže a stany. Tým však schladil beztak slabé sympatie Peržanov k Turkom pod bod mrazu. Niekoľko srdnatých mužov ho poslalo tam, odkiaľ prišiel.

Kúsok za Bagdadom sa po vzájomnom dorozumení dali rôznymi cestami aj Niedermayer a Wassmuss. Niedermayer prevzal zodpovednosť a šiel sám do Afganistanu. Wassmussove srdce bilo viac pre Perziu. Po rozhovore s Enver pašom vedel, že Turecko a Nemecko majú v Perzii rozdielne ciele. Turci chceli panstvom nad Perziou upevniť svoje postavenie v bloku moslimských štátov, Nemecku išlo viac o to, oslabiť pozície Ruska a Anglicka. Oficiálne však nemecký program znies: „Oslobodiť Perziu bez sebeckých politických záujmov!“

Wilhelm Wassmuss

K uskutočneniu nemeckých úmyslov bolo potrebné, aby perzské žandárstvo, ktorému velili švédski dôstojníci, a niektoré horské povstalecké kmene boli vycvičené na pravidelnú armádu. Keby sa šach zdráhal uzavrieť zmluvu s Nemeckom, bolo pripravené nastolenie národnej vzdorovlády v Isfaháne, bývalom hlavnom meste ríše. Ústredie plánovaného štátneho puču nebolo v ilegálnom stane, ale v miestnostiach nemeckého veľvyslanectva v Teheráne, vyzdobených cisárovým obrazom. Hlavnými sprisahancami boli novovymenovaný veľvyslanec princ Reuss a novovymenovaný vojenský ataše gróf Kanitz.

Úlohou Wassmussa a jeho sprievodu bolo zriadiť podľa možnosti čo najviac oporných bodov, vybavených bezdrôtovou stanicou a tlačiarňou. Zlaté marky a mauserovky dodávalo ministerstvo zahraničia v Berline. Zásobovanie operujúcich skupín roztrúsených v krajinе bolo – čo je príznačné – v rukách firmy Wönckhaus.

O tomto prielome do perzskej neutrality sa veľa napremýšľali aj niektorí nemeckí vojenskí predstaviteľia. Liman von Sanders odmietol tieto dobrodružné plány preto, že oslabovali údernú silu a zásobovanie jemu podriadených vojsk v Turecku. Povedal: „Pochod na Perziu je vzdušný zámok, bez najmenšieho vplyvu na rozhodnutia svetovej vojny!“ A nemecký šef generálneho štábu v Turecku, ktorý bol rovnako do plánov zasvätený, oznámil do Berlína: „Stratil som všetku dôveru v úspešné u-

skutočnenie perzského podniku... Každý fenig vynaložený na tento účel je nezodpovedné plynvanie!“

Žiadny z oboch generálov neboli jasnovidec, ale predpovedali správne.

Hned pri vstupe do krajiny, kde William D'Arcy dosiahol svoje prvé úspechy s vrtmi pri Shusteri, postihla Wassmussa a jeho sprievod nehoda. Peržania, ktorým chcel Wassmuss zvestovať posolstvo kalifovo, objavili v ňom neveriacoho – daura. Okrem tucta dlhých nadávok musel si od nich vypočuť vyznanie Mohamedovo, ktoré hovorí krátko a výstižne: „Niet boha okrem Alaha a Mohamed je jeho prorok!“ Len s veľkou biedou sa Wassmussovi v noci podarilo zachrániť si holý život. Jeho sprievodcovia boli nasledujúce ráno ako zajatci dopravení na britský konzulát v Búšehri.

Čím dosiahol „Hadži Wassmuss“, neskôr „postrach Angličanov“, svoju slávu, vyjadril jeden z jeho životopiscov vetou: „V jeho stopách vždy vzplanuli – hned tu a hned tam – plamene povstania!“ Najskvelejší kúsok vykonal v novembri 1915, kedy „vybral“ anglický konzulát v Širaze. Tým poskytol vzor, aký po zlyhaní veľkého národného povstania použil gróf Kanitz ako návod: „V celej krajine podnietiť vojnu bánd, ako to už Wassmuss urobil na juhu!“

Podľa rozkazu začala skupina diverzantov pod vedením hajtmana von Kleina sabotáže, vyhodila do povetria ropovod spoločnosti Anglo-Persian – neuralgický bod Anglicka v južnej Perzii. Nazmar vyšlo 70 mil. galónov perzskej nafty v hodnote 130 miliónov marioiek.

Po takých kompromitujúcich činoch sa princ Reuss vo svojich rokovaniach so šachom nedostal oveľa ďalej. Šach mal málo ochoty k tomu, aby pre niekoľko prázdnych sľubov – splnitelných až po víťazne skončenej vojne – dal v stávku národnú existenciu svojej krajiny. Ako chce Nemecko zaručiť a chrániť nezávislosť Perzie, ked ani nedokázalo vyhnúť Angličanov a Rusov, ktorí vnikli do osmanskej ríše?

Ked zmizla posledná nádej na dobrovoľnú dohodu, siahol gróf Kanitz k poslednému a najhoršiemu prostriedku. Dal všetko pripraviť na prepad osobnej šachovej gardy v noci zo 14. na 15. november 1915 a zamýšľal odvliecť šacha do Isfahánu, ktorý bol v rukách Nemcov. Puč sa však nepodaril. Gróf Kanitz spáchal samovraždu, aby ušiel zodpovednosti.

V často menenom prezlečení, s nafarbenými vlasmi i fúzmi, vrátil sa medzitým aj Oskar von Niedermayer zo svojej „púte“ do Kábulu, hlavného mesta Afganistanu.

Emir Habíbulláh výzvu k svätej vojne s vďakou

odmietol a odkázal kalifovi do Carihradu pekný pozdrav. Hadži Wassmuss, postrach Angličanov, sa zrazu začal báť o svoju hlavu. Novovymenaný anglický guvernér pre južnú Perziu sir Percy Sykes vypísal na jeho hlavu bohatú prémiu. V septembri 1918 sa pokúsil cisársky hrdina, prezlečený za Peržana, utiecť do Bagdadu. Ďaleko sa nedostal. V jednej tmavej rokline sa na ňom vyplnil osud, ktorý pripravoval Perzii: bol prepadnutý lupičmi, o-kradnutý a zabity.

Perzská misia zlyhala. A viac než to. Na západnom fronte zúrili materiálové bitky pri Verdune a na Somme. Na východnom fronte začala Brusilovova ofenzíva. Rumunsko upustilo od svojej neutrality a pristúpilo k dohode. Pretože v tejto dobe eš-

Útok vo Verdune

te nebola vymyslená „legenda o dýke v chrbte“, muselo najvyššie velitelstvo z nemeckých neúspechov obviňovať samé seba. Za „čiernu ovcu“ bol označený doterajší šéf generálneho štábu generál Falkenhayn, preložený na rumunský front.

Hindenburg a Ludendorff zaujali potom najvyššie miesta v zázemí.

A rovnako ako na európskych bojiskách menila sa situácia aj v arabských a mezopotámskych púštach. V krajine bez tieňa sa začali objavovať tiene nadchádzajúcich veľkých udalostí.

Povstanie v púšti

V úradnej správe z 8. júna 1916 oznámila britská admirálita: „Krížnik Hampshire bol na svojej ceste do Ruska západne od Orknejských ostrovov potopený mínou... Na palube bol lord Kitchener so svojím štábom...“

Bol to ten istý Kitchener, ktorý dlho pred vojnou pomáhal pripravovať „povstanie v púšti“; v britskej rezidencii v Garden City v Káhire, kam Kitchener nastúpil roku 1911 ako vysoký komisár pre Egypt, patril k jeho návštěvníkom aj princ Abdaláh, syn šerifa Husajna z Mekky. Otecko Husajn nežil ako chrámový strážca svätých miest islamu zle z toho, čo vydrel z chudobných pútnikov. Nenávidel sultána v dalekom Carihrade pre jeho kalifskú hodnosť a nenávidel Turkov, protože sám bol Arab. Verný rovnakej koncepcii, dal jeho učenlivý syn pri svojich rozhovoroch s Angličanmi najavo, že Turkom možno uškodiť najviac tým, ak bude Arabom priznané právo sebaurčenia vo Velkoarabskej ríši.

Nástupca lorda Kitchenera, sir Artur Henry McMahon, dôverník Anglo-Egyptian Oil Company, ktorá patrila skupine Royal Dutch-Shell, a dôverný priateľ úradujúceho britského ministra zahraničia

Sir Arthur Henry McMahon

využiť náboženský fanatizmus arabských moslimov a ich národný patriotizmus pre svoje ciele. 31. augusta písal Husajnovi Ibn Alimu list s lichotivým úvodom:

„Vysoko urodzenému pánovi, korune veľkosti, veteve na strome islamu, ctenému a etihodnému, Jeho excelencii šejkovi Husajnovi, pánovi národa, emirovi z Mekky, uctievaného mesta, ku ktorému sa obracajú veriaci v modlitbe a ktorého požehnanie prichádza všetkému ľudu.“ Potom priznal McMahon farbu: „Teší nás poznanie, že Vaša Excelencia a Vaši ľudia sú toho názoru, že záujmy Arabov sú zhodné so záujmami Anglicka... Využívame túto príležitosť, aby sme vyjadrili svoje blahoželanie k nezávislosti arabských krajín a ich obyvateľov a zároveň svoj súhlas s proklamáciou arabského kalifátu. Vyhlasujeme ešte raz, že Jeho Veličenstvo kráľ Veľkej Británie vyslovil svoju radosť nad tým, že kalifát bude vrátený do rúk pravého Araba, vetvy veľkého, prorockého a požehnaného stromu...“

Husajn si hladil fúzy pristrihnuté podľa vzoru Proroka. Veľmi dobre informovaný o tom, ako málo úspechov majú Turci na frontoch proti Rusom a Angličanom a aký zdĺhavý priebeh má svätá vojna carihradského kalifa, poslal šerif dakovnú modlitbu Alahovi a list McMahonovi, v ktorom svoje územie a vladárske požiadavky presne špecifikoval. Podľa

toho mala Velkoarabská ríša obsiahnuť celú Arábiu a veľkú časť Blízkeho východu s výnimkou korunnej kolónie Adenu a niekolkých malých šejkovstiev na pobreží Perzského zálivu a v Stredomórií, ktoré si už Anglicko kúpilo. Boli to sice veľké požiadavky, ale McMahon návrhy hraníc potvrdil bez váhania. Za predpokladu, že ochotne súhlasí zamestnávať len anglických poradcov a rešpektovať zmluvy, ktoré Anglicko už uzavrelo s inými arabskými kmeňovými kniežatami, mal Husajn zároveň s kalifátom dostat kráľovskú korunu Hedžasu. Jeho štyria synovia Ali, Fajsal, Saíd a Abdaláh, činný ako sprostredkovateľ, mali vo vhodnej chvíli obdržať taktiež korunu alebo korunku.

Angličania boli dohodnutí so šerifom z Mekky skôr ako Nemci s perzským šachom. Po úspešných záveroch rokovaní sa v Káhire objavili dva noví spolupracovníci Arabskej kancelárie, ktorí mali arabským kmeňom urobiť chystané zjednotenie prijateľným: milý elegantný mladý muž a menej milá, zato nanajvýš elegantná mladá lady. Obaja absolvovali slávnu oxfordskú univerzitu a vstúpili do služieb Intelligence Service.

- Gertruda Lowthian Bellová, jediná dcéra britského lorda, bola pravdepodobne jediná Európanka, ktorá plynule hovorila všetkými arabskými dialektami. Jej úlohou bolo získať mladému šejkovi Fajsalovi, synovi budúceho Hedžaského kráľa Husajna, popularitu a prívržencov medzi jeho spoluveriacimi. Sprevádzaná domorodým vodcom karavány vydala sa s ôsmimi ľavami na pochod do neznáma.
- Úloha plukovníka Lawrencea, jedného z najprefikanejších kolegov Sidneyho Reillyho, bola už zložitejšia. Mal podobne ako Wassmuss v Perzii organizovať povstanie v púšti a arabskú jazdeckú armádu na tavách a anglické pomocné oddiely dirigovať smerom k Bagdadu proti Nemcom a Turkom.

Náhodou Lawrence medzi svoje zamilované knihy zaradoval to isté dielo, ktoré nadchlo D'Arycho, „Objavenie Arábie“ od Charlesa M. Daughtynho. Je zaujímavé, na aké myšlienky plukovník tajnej služby pri čítaní prichádzal: „Objavenie Arábie, ktoré sme doteraz čítali pre zábavu ako veľké dobrodružné cestopisné dielo, sa stalo pre nás prameňom vojenských informácií, ktoré nám pomáhali na Blízkom východe k víťazstvu...“

Ako výborní znalci arabských pomerov vedeli Angličania veľmi dobre, že v Arábii je okrem Hedžasu ešte druhé vladárske územie: Nedžd, s hlavným mestom Rijád, domovinou rebelských Vahhábovcov, ortodoxnej muslimskej sekty. Vládcom bol v tej dobe 36-ročný Abdul Azíz Ibn Saúd, ktorý Turkov nenávidel ešte viac, ako jeho kolega z Mekky, a nenávidel ich nie bez dôvodu. Pred mešitou

svätej Sofie v Carihrade stali Turci veľkého Saúda, najslávnejšieho z jeho predkov, ktorý svojich Vahhábovcov viedol k slávnym víťazstvám až do Sýrie a Bagdadu. S rovnako horúcou nenávistou pohŕdal mladý Saúd hedžaským šerifom Husajnom, ktorý z viery jeho bratov vytíkal zlatky. To boli, krátko povedané, dôvody, ktoré tiež dopomohli Saúdovi k návštive Londýna: dvaja starší priateľskí páni, ktorí Ibn Saúda z „čistej lásky k blízneemu“ chceli zmieriť s Husajnom, chceli ho tiež len tak mimochodom získať pre účasť na arabskom tažení do Damasku a Bagdadu. Ale Ibn Saúd bol vtedy ešte iný, než akým sa stal neskôr, keď začala tryskať arabská nafta. Čo sa týkalo Veľkoarabskej ríše, mal svoje plány. Jediné, k čomu bol ochotný sa zaviazať bolo, že svojho suseda Husajna a jeho synov vyhliadnutých za arabských kráľov nenapadne. Za túto ochotu si dal od Angličanov platiť mesačne 5000 libier šterlingov v hotovosti alebo protihodnotou v anglických zbraniach. Taktôž zinkasoval od roku 1917 až do roku 1922 od Anglicka 732 000 libier šterlingov. Nie je to vela v porovnaní s fantastickými sumami, ktoré dostával od roku 1933 z naftového obchodu. Ale stačilo to na to, aby bol Winston Churchill v Dolnej snemovni interpelovaný, čo Ibn Saúd pre Anglicko robí. Churchillova geniálna odpoveď znala: „Nesubvencujeme Ibn Saúda preto, aby pre Anglicko niečo robil, ale preto, aby nerobil nič proti nám...“

Vráťme sa, aby sme nepredbiehali, k Lawrenceovi. Bude ochotný podať nám informáciu, či to Angličania so svojím plánom Veľkoarabskej ríše mysleli poctivejšie ako Nemci s oslobodením Perzie. V Lawrencovej knihe „Fajsalova výzva“ sa o tom hovorí:

„Bolo od začiatku jasné, že sa naše sľuby po anglickom víťazstve stanú zdrapom papiera. Keby som bol býval čestným poradcом Arabov, bol by som im musel dať radu, aby šli domov a neriskovali životy za také prázdne frázy. Ale odvážil som sa podvodu, pretože som bol presvedčený, že arabská pomoc je pre rýchle a lacné víťazstvo na výhode nutná a že bude lepšie, keď zvíťazíme a zrušíme svoje slovo, než aby sme boli porazení...“

A o bojovej sile nehanebne podvádzaných arabských legionárov a o konečných cieľoch britskej politiky na Blízkom východe sa v rovnakom diele hovorí:

„Mali sme skvelých vojakov, a hnali sme ich potisícoch do ohňa a nechali ich zabýať a biedne zahynúť nie pre víťazstvo, ale aby sme dostali obilie, ryžu a naftu Mezopotámie do anglických rúk...“

V zrade, ktorú tu Lawrence tak cynicky priznáva, išli anglickí diplomati ešte ďalej.

Opúšťame teraz Svätú zem a vymeníme ju za „voie sacrée“, „svätú cestu“ do Francúzska. Je na

mapách francúzskeho a nemeckého generálneho štábou zakreslená červeno ako najdôležitejšia zásobovacia cesta k Verdunu...

Muži bez svedomia a sudy bez dna

Za svitania 21. februára 1916 preletel smerom od Longwy jediný tažký granát cez výšiny nad Maasou, ostro zasvištal nad Verdunom a prudkým výbuchom spôsobil, že sa vysoké sivé pieskovcové múry pevnosti otriasli až v základoch a praskali. Potom opäť ticho... Tento granát, vysústružený z francúzskej ocele, ale s nemeckou výrobnou značkou Kruppových závodov, dal signál k dramatickému boju o Verdun, k prvej materiálovej bitke vo svetovej vojne. O dve hodiny neskôr – o 7.15 hod. – sa rozpútal ohňostroj delostreleckej prípravy, a keď v dyme bubbovej palby ožiarili prvé zore výšiny na Maasou, nemecká pechota začala útok.

Vo francúzskom hlavnom stane bol zmätok. Útok na Verdun neprišiel neočakávane, ale hláseniam o sústredovaní nemeckých sôl v tomto priestore nebola venovaná vážna pozornosť. Maršal Joffre nevidel v legendárnej pevnosti nič viac, než opevnené postavenie, ako na každej inej časti frontu. V tajnom rozkaze generálovi Herrovi, veliteľovi opevneného Verdunu, stalo výslovne: „Skryté opevnenia, ktoré sú vystavené obklúčeniu, nebudú mať odteraz zvláštne úlohy... Tieto miesta nesmú byť v žiadnom prípade bránené preto, že sú to opevnenia...“

Francúzske vrchné velenie malo iné plány, ako sa dat zovrieť Nemcami pri Verdune do klieští. Na vojenskej konferencii medzi spojencami, konanej v decembri 1915 v Chantilly, bolo rozhodnuté začať v lete 1916 veľkú protiofenzívnu, ktorou malo byť Nemecko definitívne porazené. Ak teda Francúzsko nechcelo ohrozíť rozhodujúcu akciu, muselo sa vydhnúť preskupeniu svojho frontu a muselo Verdunu odrieť posily. Generál Galieni, ktorý pomocou nasadených kolón nájomných áut zachránil Paríž a pomohol uskutočniť „zázrak na Marne“, navrhhol, aby pevnosť bola vyprataná. Tentoraz však Joffre jeho návrh neprijal. Nemci nevideli vo Verdune „len úsek frontu ako každý iný“ ako Francúzi. Verdu nom, ako sa čoskoro zistilo, dobývali brány Paríža. Galieni zmizol v prepadlisku. Objavil sa nový muž ako vrchný veliteľ v ohrozenom pevnostnom pásme: generál Pétain, ten, ktorý o 20 rokov neskôr zradil Francúzsko Hitlerovi. Roku 1916 bol považovaný za jediného muža, ktorý môže zachrániť Verdun. A zachránil ho. Zase len metódou, ktorú navrhhol a s úspechom praktizoval Galieni.

V hmlistých marcových a aprílových nociach valili sa po „voie sacrée“ nekonečné kolóny náklad-

ných áut. Trochu nemotorné podľa našich dnešných predstáv, ale pohyblivejšie ako železnice a rýchlejšie ako pochodové kolóny a povozy. Privážali „armée de camions“, ktorá mala brániť Verdun. S nemennou pravidelnosťou začala jazda smrti kolón ľahkých nákladných automobilov, na rozkaz generálov Joffrea a Pétaina, aby sa nemuseli meniť plány dohodnuté v Chantilly. Jedna za druhou boli francúzske divízie vláčené týmito „mužmi bez svedomia“ cez bojisko pri Verdune, aby v bezodnom sude krvi nechávali svoje najlepšie sily a vybojovávali späť svoje stratené úseky frontu. Generál Falkenhayn, vtedy ešte vrchný veliteľ nepriateľskej strany, robil to isté. Nútený hospodáriť so svojimi silami nemohol si dovoliť krutú hru hned celými armádami, ale vrhal pluk za plukom medzi ocelové mlynské kamene. Zatiaľ čo jedna francúzska batéria vystrieľala z ôsmich hlavní za tri dni 45 000 granátov, zasypali Nemci územie pevnosti v niekoľkých dňoch dvoma miliónmi striel. A keď to nepomáhalo, začali pri Fleury 23. júna používať plynové granáty. Aj o tom sa viedli záznamy: 6 hodín ostreľovania – 110 000 kusov munície so zeleným krížom skupiny „dusivej bojovej látky“. Ale Verdun nepadol. Padli len vojaci. Zem pila krv, motory hltali benzín.

31. júla sa vrchné veliteľstvo muselo odhadlať označiť straty 60 000 mužov.

Samozejme, Francúzi utrpeli oveľa väčšie straty, aspoň 100 000 mužov, odhadoval nemecký hlavný stan. Koľko ich naozaj padlo na oboch stranách? **700 000 mužov** v najlepších rokoch, otcovia a synovia. V kasematoch Verdunu dostał generál Pétain veľkokríž Čestnej légie. Francúzske noviny písali: „Pétain zvíťazil nad Falkenhaynom, nákladné auto nad lokomotívou.“ Zo správ nemeckej armády však meno najväčšieho cintorína na svete zmizlo. Dohodnutou veľkou protiofenzívou spojencov začala na Somme druhá materiálová bitka gigantických rozmerov. Vyžiadala si **960 000 mŕtvych**. Tu uvedli Angličania prvýkrát v dejinách vojny novú zbraň, ktorá by nebola možná bez vynálezu motora a bez použitia nafty. Vo všetkej tichosti bola v Anglicku skonštruovaná, vyskúšaná a s označením „vodná nádrž“ poslaná do Francúzska. Odtial tiež pomenovanie „tank“, ktoré neskôr vytlačilo nemecký názov „Panzer“.

Ocelové príslušenstvo, ktoré sa rozbehli proti nemeckým pozíciam, spôsobili medzi nimi paniku. Keď už nemecký generálny štáb nemohol ďalej utajovať, že nepriateľ použil úplne nové zbrane, pokúsil sa zosniešniť jej taktický význam. V nemeckých novinách sa objavili karikatúry „pozemných pancierových križníkov“ a „zákopových automobilov“ s textom: „Tieto nemotorné stroje môžu klásť len malý odpor nášmu delostrelectvu a veľký počet sme už zničili...“ V ešte väčšom množstve nasadil nepriateľ

tieto stroje do boja pri Camrai. Bez delostreleckej prípravy vyrazilo 324 tankov na 12 kilometrovom úseku frontu proti Siegfriedovej linii dovtedy označovanej za nedobytnú, prechádzali cez všetko, čo sa im postavilo do cesty, hniezda gulometov a delostrelecké postavenia, a hnali vojakov v poľnej šedi v zmätenom úteku pred sebou.

Keď po bitke na Somme nemecký generálny štáb povolal nemeckých výrobcov automobilov do Berlína na poradu o protiopatreniach, ukázalo sa, že páni von Opel a August Horch poznajú tanky vlastne len z humoristických časopisov. Prvý nemecký pancierový voz, ktorý neskôr dodali so značkou „A.7.V. – Wagen“ Daimlerove závody, podľa toho aj vyzeral. Pod dohľadom ministerstva vojny potom 22 inžinierov horúčkovito pracovalo na „zlepšenej konštrukcii. Vzišla z nej príšerná obluda so štyrmi motormi so 600 HP a váhou vyše 120 ton. Skúšobná jazda: jeseň 1918!

Z mesiaca na mesiac, od bitky k bitke zvyšovali sa obete na životoch, spotreba munície a materiálu, stupňovala sa spotreba nafty, mazacích olejov a benzínu na oboch stranách frontu. Číselné údaje uvádzajú, že len jediný veľký bojový deň na francúzskom fronte pohltil 12 000 ton benzínu, teda toľko, kolko dávalo nemecké naftové stredisko vo Wietze, objavené na prelome storočí, za plných 6 mesiacov. Tri príklady tempa, ktorému sa vo „vojne motorov“ Francúzsko prispôsobilo: na začiatku vojny mala francúzska armáda 50 traktorov, 132 lietadiel a niekoľko tisíc nákladných automobilov. Na konci vojny 4 000 tankov, 12 000 lietadiel a 70 000 nákladných vozidiel.

Anglicko, s námorníctvom ako svojou hlavnou zbraňou, odhadovalo mesačnú spotrebu nafty na 600 000 ton, teda pätnásobok toho, čo mohlo Nemecko roku 1914 získať zo svojich prameňov. Na rok 1917 kalkulovali dohodové štaby celkovú spotrebu 10 miliónov ton naftových výrobkov, čo sa rovnaло svetovej tažbe z roku 1890.

Zo štátov Dohody nieslo v 1. svetovej vojne hlavné bremeno Francúzsko. **Ani jediná francúzska rodina nezostala ušetrená obeti a bolestí**, ktoré vojna prináša ľudstvu. Aby udržala údernú silu a pohyblivosť armády, uvrhla francúzska vláda národ do dlhov až po uši.

Anglickí generáli nechávali ľahostajne Francúzov krvácať. Po poctivej spolupráci a obetavej pomoci tu nebolo ani stopy. Pre Anglicko boli Afrika, Blízky, Stredný i Ďaleký východ a sedem svetových morí dôležitejšie ako front vo Francúzsku. V Quai d'Orsay sa začali už v roku 1915 obávať o vojnové ciele francúzskych imperialistov, ku ktorým patrila aj účasť na rozdelení Turecka. Toho istého roku ohlásil ministerský predseda Aristide Briand so všetkým dôrazom francúzske nároky na Sýriu. Kr-

vavým clom Verdunu nútilo Francúzsko Downing Street ku garanciam. V tom istom čase, kedy Pétain prebral pri Verdune tretí armádny zbor, začala v Paríži veľká hospodárska konferencia „spojencov“.

Dobrodinci Francúzska

Prinášať obete a dávať dary nie je to isté. Šesťsto rokov prinášali Anglicku obete nielen jeho nepriatelia, ale aj jeho priatelia, ktorí sa museli uspokojiť s vyhlásením sympatií a hodnotnými darmi. Anglicku nebolo zaťažko slúbiť Francúzom niečo, čo samé ešte nemalo a čo okrem toho prisľúbilo niekomu tretiemu, kto to mal vydobyť.

V marci 1916 sa zišli pri stole sir Mark Sykes ako zástupca Anglicka a monsieur Georges Picot ako zástupca Francúzska, aby sa dohodli o nafte na Blízkom východe. Podla príslušných máp bolo územie, na ktorom zúrili boje pri Kut el Amare a ktorého púštami plukovník Lawrence a Gertruda Bellová putovali za tajuplným poslaním, rozdelené do troch záujmových sfér;

- Francúzsko malo ako „modrú zónu“ dostať Sýriu, vrátane tureckého správneho okresu Mosul až k perzskej hranici.
- Anglicko si rezervovalo „červenú zónu“: zostávajúce územie Mezopotámie (dnešný Irak s Bagdadom), severnú Arabskú púšť a neskôršie Transjordánsko vrátane pobrežných pásov pri Haife a Jaffe.
- Turecko-arménske pohraničné územie, ktoré pridelili krátko predtým tajnou zmluvou Rusku, bolo prenesené do novej mapy bez zmeny.
- Zostala ešte „hnedá zóna“, predurčená na zemdzinárodenie – dnešný štát Izrael.

O Veľkoarabskej riši v duchu rokovania s Husajnom nepadlo medzi Sykesom a Picotom ani slovo. Nepadlo ani pri výmene nót medzi francúzskym veľvyslancom v Londýne Paulom Cambonom a sirom Eduardom Greyom, ktorý v polovici mája 1916 Sykesovo-Picotovo dojednanie potvrdil.

Anglicko nehralo poctivú hru ani so svojimi francúzskymi, ani s arabskými priateľmi. Ak sa potom snažilo premeniť Perziu na druhú Indiu, Mezopotámia sa mala stať druhým Egyptom.

Utešené prísľubom zlatých vrchov v Mezopotámii nieslo Francúzsko ďalej ľažké jarmo, bolo ďalej vdačné za každú tonu nafty, ktorú pre svoje vojnové hospodárstvo a svoju vojnovú mašinériu do-stalo, je jedno odkial. A zriekalo sa každého protestu proti tomu, že **obe velké naftové veľmoci zneužívajú fažívú francúzsku situáciu** k tomu, aby upevnili svoj vplyv na svetových trhoch.

Hlavným dodávateľom Francúzska bola pred vojnou – akože inak – Rockefellerova spoločnosť

Standard Oil. Roku 1907 sa dokonca John D. prínutil navštíviť Francúzsko a zdržiaval sa dlhší čas v Compiégne. (Akýsi genealóg, ktorý sa zároveň výborne vyznal v obchodoch, mu nasadil chrobáka do hlavy: Rockefellerovci sú vraj starofrancúzski hugenoti, pôvodne sa volali Roquefeilleovci a v južnom Francúzsku mali rodový zámok.) Rockefellerove pokyny viedli aj ku skartelizovaniu desiatich veľkých importných spoločností, čím francúzska „sestra“ spoločnosti Standard Oil na predaj naftových výrobkov získala na trhu takmer monopol.

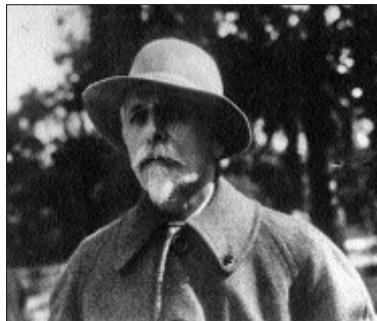
Francúzski naftoví magnáti, predovšetkým Philippe Berthelot, ďalej „naftový komisár“ Henry Berenger a generál Gassouin, šéf dopravy vo francúzskej armáde, napriek tomu nezanebdávali svoje vzťahy k Anglicku. O vzťahoch medzi Royal Dutch-Shell na jednej a Rotschildovcami v Londýne a Paríži na druhej strane bola už reč na inom mieste.

Rovnako ako k ruskej naftе v Baku upínali sa aj k naftе v Rumunsku spoločné záujmy anglo-francúzske, ktoré boli strážené a koordinované bankou Banque de l'Union Parisienne. Tá mala svojho najmocnejšieho muža v sirovi Basilovi Zakharoffovi, ktorý patrí k najtemnejším postavám v dejinách medzinárodnej naftovej a zbrojnej politiky. Narodil sa roku 1849 v Arménsku; neskôr, stíhaný pre krádež, utiekol do Anglicka, kde sa stal spolupracovníkom zbrojného závodu Nordenfeldt a agentom Inteligence Service. Zarábal veľa, stal sa spoloční-

kom Nordenfeldta a Maxima Hirama, amerického vynálezcu guľometu, a zarábal ešte viac. Každá vojna, nech vznikla v ktoromkoľvek kútku sveta, rozmnzovala jeho konto, až si zariadił v Paríži vlastnú banku

a zastupoval záujmy londýnskej City, anglického zbrojárskeho koncernu Vickers-Armstrong a britských naftových magnátov v metropole nad Seinou.

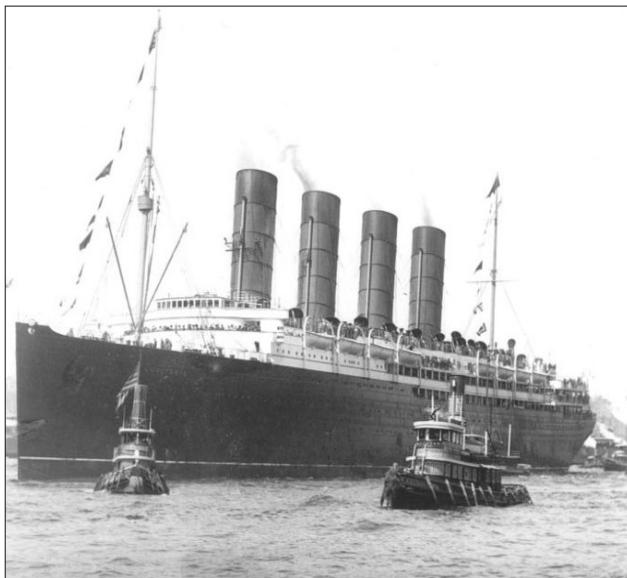
Priam nenahraditeľnými sa stali Zakharoff a Deterding pre Francúzsko, keď sa chemikom spoločnosti Royal Dutch-Shell podaril prekvapujúci objav. Z hnedej štavy prúdiacej zo žriediel spoločnosti Royal Dutch-Shell na Borneu sa dali získať dva tektuté uhlovodíky, ktoré sa až doteraz vyrábali z kamenouhoľného dechtu: tolén a xylén. Obidva uhlovodíky slúžili ako rozpúšťadlá tukov a živice a používali sa na výrobu farieb. Rafináciou s kyselinou dusičnou dávajú účinnú trhavinu. Trhavinu veľmi komplikovaného mena trinitrotoluén, ktorá sa hodí

Sir Basil Zakharoff

najmä na plnenie vodných bômb proti ponorkám; to zase nepriamo prospelo obrane lodí „lastúrovej flotily“ Samuela Marcusa. Deterding, „naftový Napoleon“, kráčal potom, pokial ide o výbušniny, v šlapajách bratov Nobelovcov. Čažba na Borneu patrila jemu.

Bohužiaľ bola moderne vybavená veľká rafinéria Royal Dutch-Shell v Rotterdame v priamej blízkosti

Lusitania (parník)

ti nepriateľa a zatial jediným závodom, ktorý mohol vyrábať požadované bojové látky v žiaducom množstve. Pre istotu bola táto rafinéria roku 1915 rozobraná a prevezená do Anglicka. Veľa sa tým nezískalo; hlavným odberateľom boli totiž francúzske muničné závody a medzi výrobcom a spotrebiteľom bol teraz zamínovaný kanál. Deterding dal „továreň smrti“ ako stan kočovného cirkusu v priebehu niekolkých dní rozobrať druhýkrát a preložil ju, aby sa zmenšilo riziko dopravy, do Francúzska: Okrem 110 ton toluénu mesačne dodával Deterding denne 15 000 až 20 000 galónov benzínu vo svojich konvách.

Deterding zarábal na všetkom: na rope, na benzíne, na toluéne, na plechovkách aj na ľudskej krvi. Pred 20 rokmi ešte zarábal sotva 300 mariek mesačne, teraz si dovolil poskytnúť francúzskej vláde úver 300 miliónov zlatých frankov. Aj úvery poskytované kapitalistickými finančníkmi majú poznávaciu značku, vývoz kapitálu. Príjemcovia sa však postarali o to, aby francúzsky národ Deterdin-

ga a Zakharoffa po vojne náležite oslávil. Zakharof, „obchodník so smrťou“, ako sa mu tiež hovorilo, dosiahol rovnaké vyznamenanie ako generál Pétain, bol pasovaný na rytiera velkokríža francúzskej Čestnej legie. Komu čest, tomu čest! (O Zakharofovi bude ešte reč.)

Ale vojna ešte neskončila, ešte sa mala zvieť rozhodujúca bitka. A pri predbežnej inventúre Francúzsko zistilo, že okrem prémiového listu na mosulskej naftu má vcelku len 28 000 ton rezerv benzínu.

Mierová loď z USA

Čitateľ, ktorý sa rozhliadol po rôznych bojiskách, štábnych stanoch, štátnych úradoch a spravodajských kanceláriach, sa právom pýta: „A kde zostala Amerika? Čo Rockefeller nevyužil vojnovú konkultúru?“

Ak čítame životopisy Johna D. Rockefellera a Henryho Forda, veľmi sa čudujeme. Stojí v nich: Rockefeller bol neskrývane proti svetovej vojne a odo pre roku 1915 účasť na americkej vojnovej pôžičke pre dohodové mocnosti. Nie však z čistej a nezíštnej túžby po mieri, ale preto, že sa obával zrútenia svojej svetovej spoločnosti Standard.

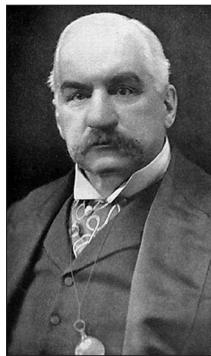
Henry Ford, automobilový kráľ, organizoval do konca „mierovú loď“. Preplavil sa do Európy a vylásil roku 1915 „kacírsku“ požiadavku: „Odstráň kapitalistu a odstrániš zo sveta vojnu!“ Podobným tónom vyznievalo aj mierové ubezpečovanie prezidenta Woodrowa Wilsona. Američania si dokonca nechali nemeckými ponorkami potopiť svoju „Lusitaniu“, parník s 200 americkými občanmi bez toho, aby sa preto pustili do vojny s Nemcami.

Ale ak sa pozrieme do amerických ekonomických štatistik z tej doby, zmení sa nám obraz a slová propagandy sa rozplynú ako dym. Len od roku 1914 do roku 1917 stúpol americký vývoz železa z 0,25 na 1,3 miliardy dolárov, vzostup zisku ťažkého priemyslu, a tým prospech jeho akcionárov zo 7,4 na 28,7 %. Už v júli 1916 vyhlásil Woodrow Wilson na kongrese amerických obchodných kruhov:

„Budte si vedomí dosahu toho, že sme sa počas posledných rokov stali zo štátu dlžnickeho štátom veritelským! Máme taký veľký zlatý poklad ako nikdy predtým... Budeme musieť teda financovania sveta prevziať viac do vlastných rúk!“

AKO USA ZBOHATLI

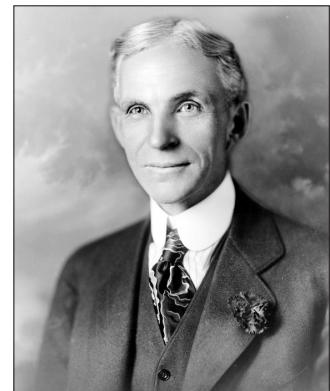
Mierové ubezpečovanie Ameriky v prvých vojnových mesiacoch nebolo nič iné, než **obvyklé pokrytectvo** vypočítané na uspanie národa, aby sa mohla vojnová konjunktúra nerušenejšie a bezohľadnejšie využiť. Čo sa tohto týka, obchodovala Amerika s oboma stranami. Keď cisár Viliam II. požiadal v decembri 1916 Wilsona o sprostredkovanie mierových rokovaní pre Nemecko, poslal žiadosť na zlú adresu. Jotin P. Morgan, ktorý bol v tomto prípade pocitnejší ako Rockefeller a Ford, povedal priamo: „Naša firma nebola nikdy ani na okamih neutrálna. Ani sme nevedeli, ako by sme mohli byť...“ Morganova banka pomáhala vypísat prvú americkú pôžičku, ktorá aj bez Rockefellerovej účasti priniesla 508 mil. dolárov. Financovali sa nimi zbrojné dodávky, na ktorých bola založená veľká ofenzíva dohodových mocností, stanovená na rok 1916. Aj Henry Ford po svojom návrate z Európy odložil olivovú ratolest mieru a dal po vstupe Ameriky do vojny celú svoju prevádzku k dispozícii ministerstvu námorníctva. Na príkaz vlády vyrábali Fordovi robotníci na povestných bežiacich pásoch autá, automobilové súčiastky, sanitné a nákladné vozidlá, letecké motory, bojové člny, tanky, oceľové prílby a pancierové štíty.

Jotin P. Morgan

Len pre stavbu „lovcov ponoriek“ vybudoval Ford počas štyroch mesiacov v River Rouge novú obrovskú továreň, dlhú 500 metrov, širokú 100 m a vysokú 30 m. Aby mohol konkurovať General Motors Company, ktorá bola založená počas vojny. Ford zvýšil výrobu automobilov z 308 213 vozidiel v poslednom predvojnovom roku 1913 – 1914 na 785 432 vozidiel v roku 1916 – 1917. Zbrojná konjunktúra sa vyplatila. Zisky sa rozdelili. Ford inkasoval čistý zisk:

Rok	suma
1916	120 miliónov dolárov
1917	131 miliónov dolárov
1918	175 miliónov dolárov
1919	227 miliónov dolárov

Henry Ford

Rockefeller, ktorý síce nedal hned k dispozícii niektorú zo svojich tovární, ale len park majetku vo svojom sídle Forest Hill ako „vojnovú zeleninovú záhradu“, dobehol do roku 1917, čo roku 1915 zameškal. Pre druhú americkú pôžičku upísal 70 mil. dolárov. Napokon trpezlivo čakal na hodinu svojho „veľkého“ obchodu. Francúzska núdza o naftu, o ktorej vedel od svojich agentov, mu ju priblížila. Rockefeller poznal aj odpoved Anglicka na francúzske volanie o pomoc. Britská admirálita konštatovala: „Naša dnešná situácia so zásobami nafty je kritická. Musí sa bez preháňania priznať, že tankové lode predstavujú dnes najcennejšie plavidlá.“ A veliteľ britskej flotily k tomu dodal: „Hroziace strašidlo nedostatku nafty mi robí najväčšie starosti... Je to také zlé, že musel byť daný rozkaz, aby vojnové lode všetkých tried využívali plnú rýchlosť len pri priamom ohrození nepriateľom...“

Ale Rockefeller nemyslel na to, aby so zretelom na ohrozenie Európy z dobrej vôle zvýšil dodávky nafty. To by bolo len znižovalo cenu tovaru a výšku zisku, z toho by nemal žiadny prospech pri svojej pozícii podkopanej Deterdingom na francúzskom trhu. Keď Anglicku a Francúzsku poteče voda do topánok, budú volať o pomoc a platiť, čo bude chcieť.

A volanie o pomoc prišlo

Prišlo 15. decembra 1917 do Washingtonu. Odosielateľ: Clemenceau, zvaný „tiger“, ministerský predseda Francúzska. Príjemca: Woodrow Wilson. Obsah: „Nemožnosť doplniť zásoby nafty pre prevádzku automobilov, pre lietadlá a motorizované delostrelectvo ochromí silu našich armád a prinúti spojencov uzávriť nevýhodný mier... V rozhodujúcom okamihu tejto vojny, kedy svet má byť začiatkom roku 1918 sved-

kom najdôležitejších vojenských operácií na francúzskom fronte, nesmiete nechať Francúzsko bez benzínu, ktorý je v budúcich bojoch rovnako dôležitý ako krv!"

Nafta, a dôležitá ako krv... Cynické slovo bolo vysieknuté a odhalilo nechtiac bezohľadnosť imperialistických naftových koncernov.

Ked sa americkí naftoví magnáti dozvedeli o slovách Clemenceaových, zatajil sa im dych, ale výkrik zadržali. Wilson, „záchranca Európy“, „americký spasiteľ“, nepovedal: „Mier bud s vami...“, ale dal príkaz, aby Petroleum War Board (Vojnový úrad pre pochonné hmoty) poslal všetky tankové lode do Európy.

170 000 ton vysoko hodnotného benzínu a 40 000 ton petroleja Standard umožnilo na jar 1918 maršalovi Fochovi poslat francúzske vojská do ofenzívy. A akonáhle raz americký prúd začal tieť, neprestal. Celkom dodali americké naftové koncerny počas posledných 18 vojnových mesiacov 13 mil. ton nafty. **Na tom zarobila** len Standard Oil Company of New Jersey – bez zisku sesterských spoločností – v každom z účtovných rokov 100 mil. dolárov čistého zisku. John D. Rockefeller a Henry Ford zhrabli rovnako. Čo Rockefeller a Standard Oil ešte zarobili na vojne, spoznáme na konci tejto kapitoly. Komu však telegrafovalo Nemecko?

Veľká zrada

Náhla únava z vojny a túžba po mieri u nemeckejho cisára a jeho palatínov dokazovali nadovšetko jasnejšie, aké klamárske boli jeho výroky a „vydržanie“. Ani po zavedení „vlasteneckej povinnosti pomoci“ a Hindenburgovho programu, ktoré mali z hospodárstva vymačkať posledné rezervy, nestalo Nemecko roku 1916 na prahu prorokovaných „nádherných časov“, ale na prahu zrútenia. V rovnakej situácii bolo aj v zásobovaní tekutými palivami.

Roku 1917 sa na svete vytažilo približne 70 mil. ton nafty. Z toho mali ústredné mocnosti k dispozícii v Haliči, Rumunsku, Rakúsku a Nemecku asi 1,5 mil. ton, „malý“ zvyšok 68,5 mil. ton zhľtla Dohoda. Protivník vedel, ako naliehavo Nemecko potrebuje naftu. Preto také zápolenie na úsekok frontu, kde nafta bola. Preto si Nemecko s uľahčením vydýchlo, keď Rumunsko vstúpilo do vojny. Medzi prvými správami z nových bojísk sa objavovali veštecké zvesti asi ako tátó: „Musíme byť Rumunsku vdační za to, že vystúpilo zo svojej pasivity...“ Dôvody tejto vdačnosti mali čitatelia novín čoskoro spoznať: „Rumunsko má bohaté prírodné zdroje, ktoré majú veľkú dôležitosť pre údernú silu našich armád... Teraz musí prenechať obilie a naftu nášmu dobyvatelskému meču...“ Železničari sa však vzpierali, museli totiž do Rumunska prepraviť viac transpor-

tov materiálu, než prijímali naspäť cisterien. Na rumunských ropných poliach bola pred príchodom Nemcov vykonaná „dokonalá práca“. Anglickí a francúzski inžinieri strhli vrtné veže, vyhodili do vzduchu rafinerie a zapálili žriedla. Nemecko potrebovalo 2 roky a veľa peňazí na to, aby opäť priviedlo rumunskú ťažbu nafty aspoň na 70 percent predvojnej úrovne. A keď boli tak ďaleko, bolo už po nemeckej vojnovej mašinérii veta.

Ako je známe, núdza je matkou vynálezov. Časť trhlín v zásobovaní sa pokúšali riaditelia vojnového hospodárstva upchať náhradnými látkami a výrobkami z novo vyvinutej destilácie hnedého uhlia. Ale pokial išlo o skvapalňovanie uhlia, t.j. o premenu uhlia na benzín, bol istý dr. Bergius ešte len v začiatkoch svojich pokusov.

Zo všetkých ministerstiev, armádnych štábov, zbrojních závodov, dopravy a elektrárni sa ozývalo volanie po dovoze. Okrem nafty bolo treba med, nikel, mangán, kožu, kaučuk, bavlnu, tuky, obilie i jačočný dobytok... A peňazí, peňazí bolo tiež treba!

Ale okolo Nemecka sa zdvíhala neviditeľná hrádza zvaná „blokáda“.

Hospodárska vojna vedená proti Nemecku si vyžiadala približne 763 000 obetí z radov civilného obyvateľstva. Pravdepodobne by boli bývali straty ešte väčšie a možno, že by Nemecko bolo nútené zložiť zbrane o niekoľko mesiacov skôr, keby nebolo niekoľko obchodníckych duší prišlo na to, že prerazenie vlastnej blokády a obchod s nepriateľom môžu vyniesť tučný zisk.

Francúzskej vláde bolo napr. známe, že sir Basil Zaharoff prostredníctvom španielskych agentov predáva vykurovací olej nemeckým ponorkám. Nemecko platilo dobre, v zlatých markách, ako vo všetkých takýchto obchodoch. Ale Zaharoffov olej nestál za nič. Preto nemuselo Francúzsko zakročiť. Ako dobrý anglicko-francúzsky patriot dodával Zaharoff nemeckým ponorkám olej taký zlý, že uprostred Atlantiku strácali manévrovaciu schopnosť a ľahko sa stávali koristou anglických torpédoborcov. Tak Zaharoff zarábal vlastne dvakrát.

Obchodníci robili svoje obchody svedomitejšie, kládli dôraz na dobrý tovar a spokojnosť zákazníkov. To dobre dokazujú štatistiky. V tomto prípade štatistiky okolitých neutrálnych štátov Holandska a Dánska a severomorských štátov Švédска a Nórска. Tak napr. Dánsko so svojimi sotva 3 mil. obyvateľov dovezlo roku 1913 takmer 473 800 q rastlinných olejov a výliskov. Roku 1915 predstavoval dovoz aj pri blokáde 717 661 q. V rovnakom čase zvýšil hlavný dodávateľ Dánska svoje dodávky na 4-násobok predvojnových exportov, a to rovnako pri blokáde. Medziobchodníci v neutrálnych prístavoch na tovare prepísali adresy a exportovali ho ďalej, kde im zaň platili 4-násobnú až 5-násobnú cenu svetového